

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Diplomová práce

2020

Pavel Tašek

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra pomocných věd historických a archivnictví

Poddanské městečko Žacléř v letech 1740–1780

Diplomová práce

Autor: Pavel Tašek
Studijní program: N7105 Historické vědy
Studijní obor: Archivnictví (modul Archivnictví a pomocné vědy historické)
Vedoucí práce: doc. PhDr. Jana Vojtíšková, PhD.

Hradec Králové, 2020

Zadání diplomové práce

Autor: Pavel Tašek

Studium: F18NP0031

Studijní program: N7105 Historické vědy

Studijní obor: Archivnictví

Název diplomové práce: **Poddanské městečko Žacléř v letech 1740-1780**

Název diplomové práce AJ: Tributary town of Žacléř in 1740-1780

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cílem diplomové práce je zpracovat dějiny podhorského a příhraničního poddanského městečka Žacléře v letech 1740-1780 se zvláštním zaměřením na dějiny správní, hospodářské a vojenské. Dějiny městečka budou zasazeny nejen do kontextu dějin jezuitského a poté komorního panství Žacléř, jehož nedílnou součástí městečko bylo a jehož správou bylo bezprostředně ovlivňováno, ale též do souvislostí reformních procesů, jimiž procházela habsburská monarchie zejména v důsledku ztráty Slezska. V této souvislosti Žacléř zasáhly i války s Pruskem a změny související se zrušením jezuitského řádu, zvláště pak raabizace exjezuitských panství. Pramenný výzkum bude vycházet zejména z dochované úřední materie ve fondu Archiv města Žacléře ze Státního okresního archivu v Trutnově.

Pavel BĚLINA, Česká města v 18. století a osvícenská reformy, Praha 1985.

Friedrich BERNAU, Schloss Schatzlar, in: Studien und Materialien zur Specialgeschichte und Heimatskunde des deutschen Sprachgebiets in Böhmen und Mähren, Prag 1903, s. 366-424.

Tomáš V. BÍLEK, Statky a jmění kolejí jezuitských, klášterů, kostelů, bratrstev a jiných ústavů v království Českém od císaře Josefa II. zrušených, Praha 1893.

Die Kriege Friedrichs des Grossen. Herausgegeben vom Großen Generalstabe, Abtheilung für Kriegsgeschichte, Teil I?III, Berlin 1890-1914.

Österreichischer Erbfolge-Krieg 1740-1748. Nach den Feld-Acten und anderen autentischen Quellen bearbeitet in der kriegsgeschichtlichen Abtheilung des K. u. K. Kriegs-Archivs, Band I-VII, Wien 1896-1903.

Karl PRÄTORIUS - Helmut WEBER, Schatzlar. Eine sudetendeutsche Stadt im böhmischen Riesengebirge und die Bezirksgemeinden, Marburg/Lahn 1993.

Jaroslav SCHALLER, Topographie des Königreichs Böhmen, 15. Theil, Königgrätzer Kreis, Prag und Wien 1790.

August SEDLÁČEK, Hradý, zámky a tvrze království Českého, 5. díl - Podkrkonoší, Praha 1887.

Engelbert WENZEL, Die Slesischen Kriege in ihren Auswirkungen auf das Schatzlarer Herrschaft, Östböhmisches Heimat, Jahrgang 6, Trautenau 1931, s. 234-235, 250-261.

Garantující pracoviště: Katedra pomocných věd historických a archivnictví,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jana Vojtíšková, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 6.12.2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Anotace

Pavel TAŠEK, *Poddanské městečko Žacléř v letech 1740–1780*, Hradec Králové 2020.

Cílem práce je zpracovat dějiny podhorského a příhraničního poddanského městečka Žacléře v letech 1740–1780 se zvláštním zaměřením na dějiny správní, hospodářské a vojenské. Dějiny městečka budou zasazeny nejen do kontextu dějin jezuitského a poté komorního panství Žacléř, jehož nedílnou součástí městečko bylo a jehož správou bylo bezprostředně ovlivňováno, ale též do souvislostí reformních procesů, jimiž procházela habsburská monarchie zejména v důsledku ztráty Slezska.

V této souvislosti Žacléř zasáhly i války s Pruskem a změny související se zrušením jezuitského řádu, zvláště pak raabizace exjezuitských panství.

Pramenný výzkum bude vycházet zejména z dochovaného úředního materiálu ve fondu Archiv města Žacléře ze Státního okresního archivu v Trutnově.

Klíčová slova: Žacléř, poddanské město, jezuité

Annotation

TÁŠEK, PAVEL. *Tributary town of Žaclěř in 1740–1780*. Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, 2020, 86 pp. Master Degree Thesis.

The aim of the thesis is to work out the history of the mountain frontier tributary town Žaclěř in 1740–1780 with special focus on history of administration, economic history and military history. History of the town will be set in context of the history of the Žaclěř manor, of which the town was integral part and by whose Jesuit administration was immediately influenced and also in the context of the Habsburg monarchy reform processes, which were mainly consequence of the lost of Silesia.

Žaclěř was also affected by wars with Prussia and by changes connected with dissolution of the Jesuit Order.

Archival research will be based mainly from administrative material in the fonds of town of Žaclěř from Archive in Trutnov.

Keywords: Žaclěř, tributary town, Jesuits

Obsah

ÚVOD	8
I. ŽACLÉŘSKÉ PANSTVÍ	11
1. ZEMĚPISNÉ PODMÍNKY	11
2. STRUČNÉ DĚJINY PANSTVÍ A JEHO SLOŽENÍ	12
3. FARNOST, FARNÍ ÚŘAD A KOSTELY	14
II. PODDANSKÉ MĚSTEČKO ŽACLÉŘ	16
1. VZNIK, NÁZEV A PRÁVNÍ POSTAVENÍ	16
2. DOMY	18
3. OBYVATELÉ	23
III. SPRÁVA MĚSTA A PANSTVÍ	25
1. JEZUITSKÁ REZIDENCE V ŽIRČI A ŽACLÉŘI.....	25
2. HOSPODÁŘSKÝ ÚŘAD ŽACLÉŘSKÉHO PANSTVÍ	27
3. MAGISTRÁT MĚSTEČKA ŽACLÉŘE.....	29
4. FINANČNÍ SPRÁVA	33
5. SOUDNÍ SPRÁVA	36
6. ÚŘEDNÍ KOMUNIKACE MĚSTEČKA A PANSTVÍ	37
IV. ZEMĚDĚLSTVÍ A VLIVY HORSKÉHO PODNEBÍ	39
1. ZIMA 1740	39
2. ZEMĚDĚLSTVÍ V ŽACLÉŘI	40
V. TEXTILNÍ VÝROBA A OBCHOD	43
1. TEXTILNÍ VÝROBA NA ŽACLÉŘSKU.....	43
2. TRUTNOVSKÁ HORSKÁ OBCHODNÍ SPOLEČNOST	46
3. HRABĚ CHAMARÉ A JEHO INSPEKČNÍ CESTA	48
VI. VÁLKY O RAKOUSKÉ DĚDICTVÍ	50
1. PRVNÍ SLEZSKÁ VÁLKA	50
2. DRUHÁ SLEZSKÁ VÁLKA	52
VII. SEDMILETÁ VÁLKA	62
NÁVŠTĚVA CÍSAŘE JOSEFA II. ROKU 1766	70
VIII. VÁLKA O BAVORSKÉ DĚDICTVÍ	72
ZÁVĚR	73
ZDROJE	75
I. PRAMENY VYDANÉ	75
II. PRAMENY NEVYDANÉ.....	75
III. LITERATURA.....	76
PŘÍLOHY	80
I. NÁZVY OBCÍ NA ŽACLÉŘSKU A V OKOLÍ	80
II. OBRAZOVÉ PŘÍLOHY	81

Úvod

Cílem práce je zpracovat dějiny podhorského a příhraničního poddanského městečka Žacléře v letech 1740–1780 s případnými přesahy na obě strany, pokud to bude třeba. Žacléř jakožto poddanské městečko byl nedílnou částí žacléřského panství a práce tedy bude často sledovat dějiny panství jako celku, protože vytrhávat dějiny samotného městečka z kontextu panství by byla chyba. Na druhou stranu bylo městečko po všech stránkách střediskem panství, takže i dějiny celého panství by byly zejména dějinami městečka.

Dějiny Žacléře a žacléřského panství v této době byly podmíněny několika faktory:

1) Panství patřilo jezuitskému řádu a jeho správa tak byla mírně odlišná od panství patřících např. šlechtě, což se týkalo i samotného městečka Žacléře, protože byl jakožto poddanské město bezprostředně podřízen vrchnostenské správě. Po zrušení jezuitského řádu pak panství připadlo státu, stalo se komorním panstvím a stát je mohl využít na experimentování s raabizací. Dějinám správy a jejím zdejšími specifikům je věnována jedna část práce.

2) Území panství se rozkládá v pohraničních horách, kde není příliš úrodná půda, čemuž se obyvatelé museli přizpůsobit, a zatímco obilí se zde dalo pěstovat jen omezeně, tak zde mohla vzkvétat textilní výroba, na kterou byl zejména po ztrátě Slezska kladen velký důraz. Práce tedy obsahuje historicko-geografický popis zdejší krajiny a z ní vycházející kapitoly o zemědělství a textilní výrobě.

3) Panstvím procházela důležitá obchodní cesta, která sem kromě obchodníků přiváděla i vojska, jak vlastní, tak nepřátelská, téměř za všech válek, které se zde odehrávaly. Obzvláště za válek Marie Terezie s Pruskem se zde pobytů a průchodů vojska odehrálo velmi mnoho. Těmto pro město důležitým událostem, v jejichž důsledku sem zavítal i pruský král a římský císař, je též věnováno několik kapitol, založených na mé bakalářské práci.

Dosavadní zpracování tématu není příliš rozsáhlé. Moderní zpracování dějin Žacléře neexistuje. Měla by jím být připravovaná publikace, který má vyjít v roce 2022 a jejíž součástí by měly být i poznatky z této diplomové práce. V současnosti však existují jen studie k několika dílčím tématům a některé staré práce, zejména německé z 19. a počátku

20. století.¹ Charakter úplného zpracování má dílo německých vysídlenců z 90. let,² které však bohužel neodpovídá standardům odborné literatury a v případě dějin 18. století většinou jen opakuje staré poznatky, z nichž některé jsou nepodložené či přímo mylné.

K jezuitům ve východních Čechách existuje sborník vydaný hradeckým diecézním teologickým institutem,³ který se však věnuje hlavně hradecké koleji a ohledně žirečských a žacléřských jezuitů se omezuje jen na jejich zmínění. Jinak je literatura k jezuitskému řádu bohatá, ale pro dějiny městečka nepříliš využitelná.

Poměrně rozsáhlá je literatura k slezským válkám, přičemž v některých dílech jsou popsána i drobná střetnutí, jaká se odehrávala na Žacléřsku.⁴ V této části bude využita moje bakalářská práce.⁵ Z hospodářských dějin jsou využitelná zejména díla se zaměřením na textilní výrobu.⁶ K dějinám zámku a morového sloupu existuje také stavebně a uměleckohistorická literatura.⁷

¹ Friedrich BERNAU, *Schloss Schatzlar*, in: Studien und Materialien zur Specialgeschichte und Heimatskunde des deutschen Sprachgebiets in Böhmen und Mähren, Prag 1903, s. 366–424. Engelbert WENZEL, *Die Slesischen Kriege in ihren Auswirkungen auf das Schatzlarer Herrschaft*, Östböhmisches Heimat, Jahrgang 6, Trautenau 1931, s. 234–235, 250–261.

² Karl PRÄTORIUS – Helmut WEBER, *Schatzlar. Eine sudetendeutsche Stadt im böhmischen Riesengebirge und die Bezirksgemeinden*, Marburg/Lahn 1993.

³ Kolektiv autorů, *Jezuité ve východních Čechách*, Hradec Králové 2009.

⁴ Vlastimil MÁLEK, *Strategický význam Libavského sedla pro vojenská tažení (Historický přehled vojenského využití Libavského sedla od 12. do 20. století)*, in: Pod Libavským sedlem – sborník / Pod Przełęczą Lubawską – księga zbiorowa, Trutnov 2010, s. 21–33. Engelbert WENZEL, *Die Slesischen Kriege in ihren Auswirkungen auf das Schatzlarer Herrschaft*, Östböhmisches Heimat, Jahrgang 6, Trautenau 1931, s. 234–235, 250–261. Ivan HONL, *Český severovýchod v roce 1759*, Od kladského pomezí VIII, 1930–31, č. 3–4, s. 41–42, č. 5, s. 65–70. Ladislav HOSÁK, *Válečná kampaň v létě 1745 v Podkrkonoší a bitva u Zárova*, in: Krkonoše – Podkrkonoší 1, Havlíčkův Brod 1964, s. 71–85.

⁵ Pavel TAŠEK, *Žacléřsko a slezské války*, Hradec Králové 2018, bakalářská práce.

⁶ Vladimír KOBLÍŽEK, *Plátenictví v Podkrkonoší v druhé polovině 18. století*, in: Z historie podkrkonošského textilu, ed. Vladimír Wolf, Trutnov 1971, s. 7–77. Bohumír SMUTNÝ, *Dvě cesty Jana Ludvíka Harbuvala Chamaré do Krkonoše roku 1755*, in: Krkonoše – Podkrkonoší 7, Trutnov 1983, s. 91–108. Bohumír SMUTNÝ, *Loscani a Chamaré o východočeském plátenictví: studie o hospodářské politice habsburské monarchie mezi slezskými válkami a válkou sedmiletou a edice korespondence z let 1754–1757*, in: Sborník prací východočeských archivů, Supplementum 2, Zámrsk 1998.

⁷ Friedrich BERNAU, *Schloss Schatzlar*, in: Studien und Materialien zur Specialgeschichte und Heimatskunde des deutschen Sprachgebiets in Böhmen und Mähren, Prag 1903, s. 366–424. Jan PIPEK, *Pověstný řezbář Pacák, žirečtí jezuité a Pelzelova sbírka životopisů věhlasných učenců a umělců*, in: Ročenka Státního okresního archivu v Trutnově 2003–2004, Trutnov 2006, s. 107–155. Pavel ZAHRADNÍK, *Žacléřský zámek na neznámém plánu z roku 1757*, Krkonoše – Jizerské hory 50 (9), 2017, s. 8–11.

Nelze opomenout různá díla všeobecná, přehledová a systematická, ať už obecně k dějinám této doby,⁸ ke katastrům a hospodářským dějinám,⁹ k vojenským operacím slezských válek,¹⁰ či známé topografické a podobné příručky.¹¹

Pramenný výzkum vychází zejména z dochovaného úředního materiálu ve fondu Archiv města Žacléře ze Státního okresního archivu v Trutnově, který je doplněn prameny z několika dalších fondů.

Prameny pro 18. století jsou dochovány jen torzovitě a nejedna písemnost je dochována jen jako jediná svého druhu. Situace je však mnohem lepší než např. pro století šestnácté či sedmnácté, pro které není dochováno téměř nic.

Listina z 18. století se v žacléřském fondu nenachází žádná; směrodatná je však i listina povolující výroční a týdenní trhy ze 17. století. Z knih jsou dochovány gruntovní knihy, knihy týkající se městského účetnictví a některé další. Gruntovní knihy se zdají být dochovány pro tuto dobu kompletně. Spisový materiál je přes svoji zřejmou torzovitost poměrně pestrý a jednotlivé spisy se týkají všeho možného. Z materiálu se dají vyvodit nějaké závěry o fungování vrchnostenské a městské kanceláře, ale rozhodně ne úplné a vyčerpávající. Nyní se podívejme na některé konkrétní prameny.

Jedním z hojně využitých pramenů je tzv. Městský a soudní protokol, zřízený při magistrátu města Žacléře, z let 1738–1864,¹² který vzhledem k charakteru jeho zápisů můžeme označit jako radní manuál.

⁸ Pavel BĚLINA – Jiří KAŠE – Jan P. KUČERA, *Velké dějiny zemí Koruny české*, sv. X. 1740–1792, Praha 2001.

⁹ Josef PEKAŘ, *České katastry 1654–1789*, Praha 1915. Tomáš V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*, část druhá, Praha 1883. Arnošt KLÍMA, *Manufakturní období v Čechách*, Praha 1955.

¹⁰ *Österreichischer Erbfolge-Krieg 1740–1748. Nach den Feld-Acten und anderen authentischen Quellen bearbeitet in der kriegsgeschichtlichen Abtheilung des K. u. K. Kriegs-Archivs*, Band I–VII, Wien 1896–1903.

¹¹ Jaroslav SCHALLER, *Topographie des Königreichs Böhmen*, 15. Theil, Königgrätzer Kreis, Prag und Wien 1790. August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, 5. díl – Podkrkonoší, Praha 1887. Johann Gottfried SOMMER, *Das Königreich Böhmen, statistisch-topographisch dargestellt*, 4. Band, Königgrätzer Kreis, Prag 1836.

¹² SOkA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864.

I. Žacléřské panství

V této kapitole bude popsáno žacléřské panství jako celek – nejprve jeho zeměpisné podmínky, poté jeho stručné dějiny a stručný popis městečka a vesnic, z nichž se skládalo, a nakonec bude popsána církevní organizace panství, kostely a k nim přináležející vesnice. Přestože se práce zaměřuje přímo na městečko, tak popis panství je třeba k zasazení jeho dějin do širšího kontextu, a to tím spíše, že se jedná o městečko poddanské.

1. Zeměpisné podmínky

Žacléřské panství se nacházelo ve východních Čechách, u česko-slezských hranic, severně od královského věnného města Trutnova. Rozkládalo se na pomezí východního výběžku Krkonoš, tedy Rýchor a Žacléřského hřbetu, a Vraních hor, patřících již k Broumovské vrchovině.

Významným zdejším terénním útvarem je tzv. Libavské sedlo, nacházející se v nejnižším místě mezi těmito dvěma pohořími. Procházela jím a stále prochází jedna ze dvou cest spojujících východní Čechy a Dolní Slezsko.¹³ Nejbližší českou obcí je Královec (Königshan), ležící přímo v sedle; nejbližší slezskou obcí je pak Libava (Liebau, Lubawka), po níž je sedlo pojmenováno. Výhodná poloha sedla byla využívána nejspíše již v pravěku, určitě pak ve středověku,¹⁴ velmi hojně za husitských válek, posléze za třicetileté války a rovněž za války o španělské dědictví. Neméně pak bylo sedlo využíváno za slezských válek, spadajících do sledovaného období.¹⁵ O dodnes neupadajícím významu tohoto přechodu z Čech do Slezska svědčí výstavba dálnice D11, jejíž úsek z Hradce Králové do Polska bude překračovat hranice právě zde a hlavní spojení mezi Prahou a Vratislaví tedy opět povede přes Žacléřsko.

Na jednom z výběžků Žacléřského hřbetu vznikl ve středověku hrad, z něhož bylo možné tuto cestu ovládat. Právě tento hrad, později přestavěný na zámek, a pod ním vzniklé městečko se stalo střediskem budoucího panství. Žacléřský zámek leží v nadmořské výšce okolo 650 m n. m., město Žacléř ve výšce okolo 600 m n. m. a obce Královec a Libava, ležící v sedle, pak ve výšce kolem 500 m n. m.

¹³ Druhá vedla přes Náchod a Broumov.

¹⁴ Roku 1110 tudy pravděpodobně šlo polské vojsko Boleslava III. Křivoustého. Kronikář Gallus Anonymus tuto cestu popisuje jako náročnější než Hannibalův přechod Alp. František MUSIL a kol., *Dějiny východních Čech v pravěku a středověku (do roku 1526)*, Praha 2009, s. 171–172.

¹⁵ V. MÁLEK, *Strategický význam Libavského sedla...*, s. 21–25. J. G. SOMMER, *Das Königreich Böhmen...*, s. 147–148. *Österreichischer Erbfolge-Krieg 1740–1748*, Band I, Wien 1896, s. 739–740.

Nepříliš úrodná půda a horské podnebí s dlouhými a tvrdými zimami vedla k nedostatečným výnosům z pěstování obilí, jak je podrobněji pojednáno ve III. kapitole. Musely tak být hledány jiné zdroje obživy, jako zejména pěstování lnu a jeho zpracování, jak je dále pojednáno ve IV. kapitole.

Vodstvo na území panství není příliš rozsáhlé, ale potoky a řeky, které zde pramení, se vlévají do dvou různých moří. Jedná se na jedné straně o Černý potok (Schwarzbach), pramenící u osady Černá Voda (Schwarzwasser) a o řeku Bobr (Bober, Bóbr), pramenící u stejnojmenné osady, které se vlévají do Odry a poté do Baltského moře, a na druhé straně o Sněžný potok (Quinte), pramenící na Rýchorách (Rehorn), a Ličnou (Litsche), pramenící ve Vraních horách (Rabensgebirge), které se vlévají do Úpy, poté do Labe, a nakonec do Severního moře.¹⁶

Co se týče rybníků, tak v polovině 18. století se nacházely čtyři v Královci, tři v Bernarticích, jeden v Rybníčku a jeden v Bobru. Avšak již v roce 1836 z nich existoval jen jeden jediný v Královci.¹⁷

V okolí města se rozkládalo a v téměř nezměněné podobě stále rozkládá několik lesů. Mají své názvy, z nichž některé jsou zachyceny již v urbáři z poloviny 17. století a jsou zejména mezi německým obyvatelstvem známy dodnes. Typické je zde pro označení lesa používání slova Busch, resp. Pusch. Les rozkládající se na výšinách západně od města se nazýval Oberpusch – Horní les. Tento je poměrně rozsáhlý a táhne se až na území sousedního maršovského panství. Na opačné straně v údolí pak Niederpusch – Dolní les. Na jih od města pak Heidelpusch. Na půli cesty mezi Žacléřem a Bobrem pak poslední z nich, Boberpusch – Boberský les.

2. Stručné dějiny panství a jeho složení

V letech 1644–1773, tedy po většinu doby, jíž se práce věnuje, patřilo panství jezuitům. Po zavraždění Albrechta z Valdštejna bylo zkonfiskováno dosavadním majitelům Trčkům z Lípy, oceněno na 42 000 rýnských zlatých a podle císařské rezoluce z března 1635 a července 1636 bylo spolu s panstvím Žireč (Schurz) dědičně postoupeno jezuitskému řádu, konkrétně noviciátnímu domu u sv. Anny ve Vídni. V listopadu 1650 byl

¹⁶ J. G. SOMMER, *Das Königreich Böhmen...*, s. 149.

¹⁷ *Tereziánský katastr český*, sv. 3, Dominikál, edd. Aleš Chalupa a kol., Praha 1970, s. 190. J. G. SOMMER, *Das Königreich Böhmen...*, s. 149.

císařskou rezolucí nařízen vklad těchto statků do desk zemských.¹⁸ Brzy po převzetí, roku 1647, byl pro panství vytvořen urbář.¹⁹ Jezuitům panství patřilo až do zrušení řádu v roce 1773. Poté se stalo státním panstvím, bylo převedeno do Náboženského fondu a příjmy z panství byly použity pro penzionování členů jezuitského řádu.²⁰

Panství se skládalo z poddanského městečka Žacléř, 11 vesnic (Bernartice, Lampertice, Královec, Křenov, Bečkov, Bobr, Prkenný Důl, Černá Voda, Vrchová, Rybníček a Vizov) a pěti poplužních dvorů. Pro utvoření představy o oblasti panství může posloužit výřez Müllеровy mapy Čech z roku 1720 (viz obr. 1), doplněný slovníčkem názvů českých i slezských měst a vesnic z okolí Žacléře. Obyvatelstvo bylo na území panství od kolonizace za Přemysla Otakara II. až do poloviny 20. století převážně německé. Následující soupis, zejména údaje o počtu domů, mlýnů a rybníků, pocházejí ze Schallerovy topografie z roku 1790, která je nejstarším dílem tohoto typu.

Žacléř (Schatzlar, Bernstadt): 135 domů, zámek, farní kostel Nejsvětější Trojice.

Bernartice (Bernsdorf): 112 domů, 1 mlýn, 3 rybníky. Od roku 1677 zde stojí kamenný kostel Nanebevzetí Panny Marie, který byl nejprve filiální a od roku 1786 farní.

Lampertice (Lampersdorf): 95 domů, 2 mlýny.

Královec (Königshan): 91 domů, 2 mlýny, 3 rybníky. Královcem a Libavským sedlem, o němž je řeč níže, procházela komerční silnice a v Královci sídlila císařsko-královská celnice.

Křenov (Krinsdorf): 60 domů, 1 mlýn s pilou. Protéká jím potok Ličná, který se u Trutnova vlévá do Úpy.

Bečkov (Potschendorf): 54 domů, 1 mlýn.

Bobr (Bober): 47 domů, 1 rybník. Poblíž pramení stejnojmenná řeka tekoucí odsud do Slezska.

Prkenný Důl (Brettgrund): 43 domů. Podél Sněžného potoka, který Prkenným Dolem protéká, se nacházely čtyři mlýny na mouku, jedna papírna a jedna lisovna oleje.

Černá Voda (Schwarzwasser): 37 domů.

¹⁸ Žacléřské panství se v této době skládalo ze zámku s pivovarem, panského domu, 2 mlýnů, pily, celnice, poplužních dvorů v Žacléři, Křenově, Královci a Starém Městě, městečka Bärenstadt a vesnic Prkenný Důl, Bobr a Černá Voda se 114 osedlými. Friedrich BERNAU, *Schloss Schatzlar*, in: Studien und Materialien zur Specialgeschichte und Heimatskunde des deutschen Sprachgebiets in Böhmen und Mähren, Prag 1903, s. 395–396. Tomáš V. BÍLEK, *Statky a jmění kollejí jezuitských, klášterů, kostelů, bratrstev a jiných ústavů v království Českém od císaře Josefa II. zrušených*, Praha 1893, s. 93–94.

¹⁹ SOA Zámorsk, f. Velkostatek Žacléř, inv. č. 46, Urbář statku Žacléř z roku 1647. Edice urbáře je obsažena ve F. BERNAU, *Schloss Schatzlar*, s. 406–424.

²⁰ J. SCHALLER, *Topographie...*, 15. Theil, Königgrätzer Kreis, s. 110. J. G. SOMMER, *Das Königreich Böhmen...*, s. 147. A. SEDLÁČEK, *Hrady...*, 5. díl, s. 166.

Vrchová (Berggraben): 29 domů. Založena až roku 1700.

Rybniček (Teichwasser): 22 domů, 1 mlýn, 1 rybník. Založen až roku 1703.

Vizov (Quintenthal): 9 domů.²¹

3. Farnost, farní úřad a kostely

Na území panství se v této době rozkládala pouze jedna velká farnost – žacléřská – s jedním filiálním obvodem kostela v Bernarticích, který se osamostatnil až později. Farním kostelem je barokní kostel Nejsvětější Trojice nacházející se jihovýchodně od žacléřského náměstí. Byl postaven z kamene roku 1732 na místě původního kostela, jehož pozůstatky obsahuje. Autorem oltáře a sochařské výzdoby, mezi níž vyniká zdobený portál, je Jiří František Pacák, který pro žirečsko-žacléřské jezuity pracoval i na jiných zakázkách. Na chóru se nachází kamenné erby Schaffgotschů a Cetryců, které sem byly přeneseny ze starého kostela.²² Vedle kostela se nachází fara č. p. 2.

Farnost měla podle tereziánského katastru z roku 1757 3199 duší, z toho 1160 přímo v obvodu žacléřského farního kostela a 1371 ve filiálním obvodu kostela Panny Marie v Bernarticích. Pod žacléřský kostel spadal Žaclěř, Bobr, Černá Voda, Prkenný Důl a Vernířovice a nacházela se při něm škola a „malý špitál bez fundace, zvaný nemocnice“. Ze samotného městečka Žaclěře bylo 582 duší. Pod filiální kostel v Bernarticích pak spadaly Bernartice, Lampertice, Královec, Bečkov, Vrchová a Rybniček a byla při něm další škola.²³

Nejstarší dochované matriky byly započaty v lednu 1751. Jedná se o knihu oddaných a zemřelých²⁴ a knihu pokřtěných,²⁵ které byly vedeny pro celou farnost, bez rozdělení podle obcí. Farářem byl v té době Joseph Carl Fiedler (†1760).²⁶ Po něm úřad převzal Johann Wenzel Paitzker (†1786), který je od jisté doby titulován jako děkan.²⁷ Farnost byla rozsáhlá a farářovi tedy vypomáhal kaplan.

²¹ J. SCHALLER, *Topographie...*, s. 111–112. J. G. SOMMER, *Das Königreich Böhmen...*, s. 150–152. *Tereziánský katastr...*, Dominikál, s. 190.

²² J. SCHALLER, *Topographie...*, s. 111. Jan PIPEK, *Pověstný řezbář*, s. 137–138.

²³ *Tereziánský katastr...*, Dominikál, s. 190.

²⁴ SOA Zámorsk, Sbirka matrik Východočeského kraje 1587–1949, Farní úřad římskokatolické církve Žaclěř (dále jen FÚ Žaclěř), sig. 185–7, matrika OZ 1751–1784.

²⁵ SOA Zámorsk, FÚ Žaclěř, sig. 185-1, matrika N 1751–1784. Po nich následuje matrika narozených, oddaných a zemřelých, která už je vedena odděleně jen pro město Žaclěř: SOA Zámorsk, FÚ Žaclěř, sig. 185-2, matrika NOZ 1784–1851.

²⁶ Zemřel 23. prosince 1760 ve věku 49 let. Pohřeb se zpívanou zádušní mší vedl mladobucký farář Johann Peter Streer. SOA Zámorsk, FÚ Žaclěř, sig. 185-1, matrika OZ 1751–1784, s. 87.

²⁷ Zemřel 26. září 1786 ve věku 64 let. Pohřeb vedl trutnovský děkan Johann Heinrich Gärtner. SOA Zámorsk, FÚ Žaclěř, sig. 185-2, matrika NOZ 1784–1851, s. 355.

Z bernartického obvodu je dochována matrika pokřtěných z let 1746–1752. Matriky z let 1753–1781 shořely při požáru Žacléře v roce 1782.

II. Poddanské městečko Žacléř

V této kapitole bude popsáno samotné městečko. Nejprve stručně vývoj jeho názvu a právního postavení, poté vývoj zástavby s dějinami konkrétních významných domů, a nakonec jejich obyvatelé.

1. Vznik, název a právní postavení

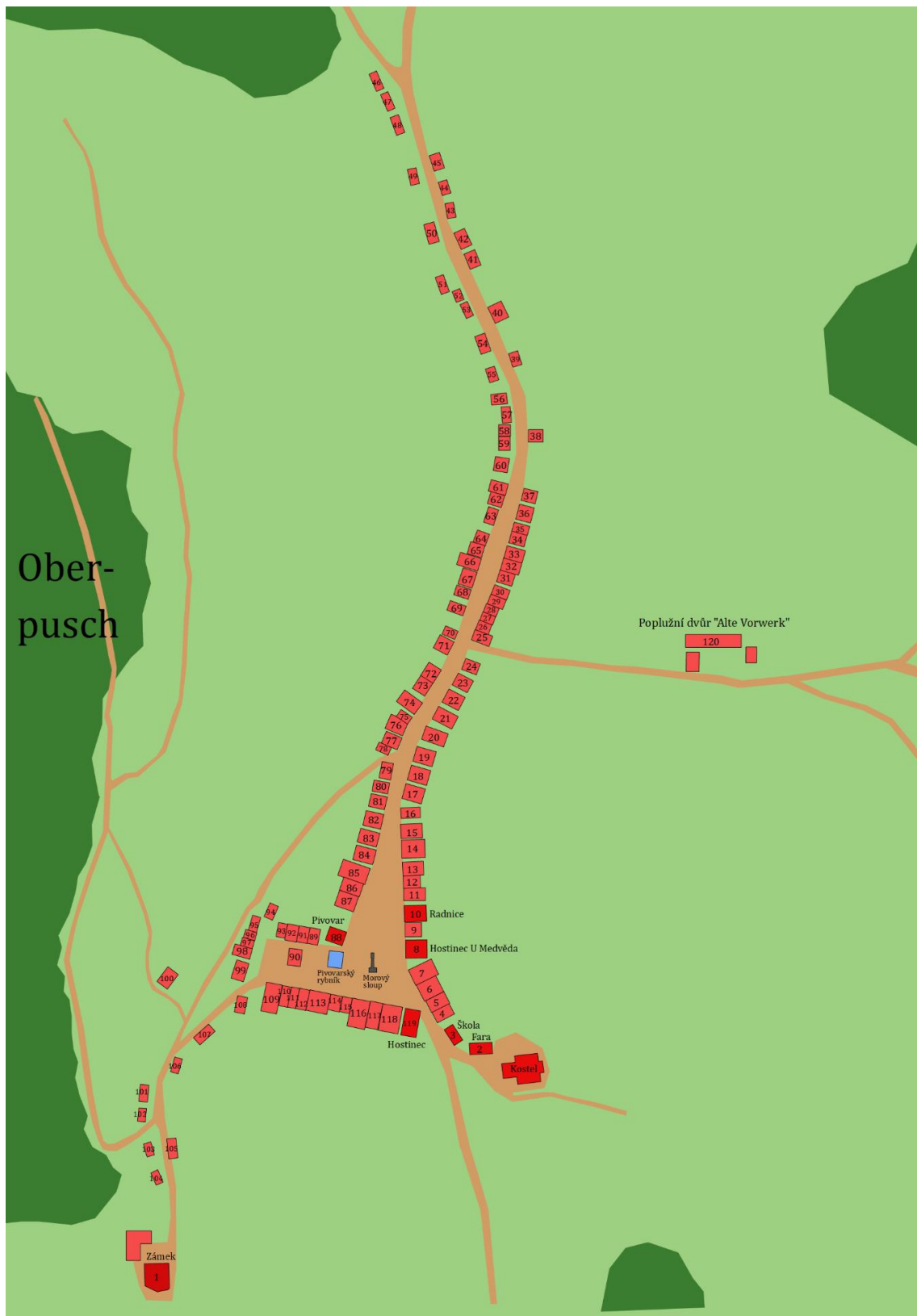
Střediskem panství bylo horské poddanské městečko Žacléř. Název Žacléř (Schatzlar, Schatzler, Šaclířov) původně náležel jen hradu. Osada pod hradem se ve středověku nazývala nejprve Bornfloss; ta však nejspíše během husitských válek zanikla a v pozdější době bylo na jejím místě založeno městečko s názvem Bernstadt. V době, které se práce věnuje, se pro město používá jak původní název Bernstadt/Bärnstadt/Berenstadt, tak již také od zámku převzatý název Schatzlar, resp. Schatzler.²⁸

Co se týče postavení městečka, tak v pramenech je v této době téměř vždy označováno jako Städtel, případně Städtchen, tedy městečko, což není úplně jednoznačný pojem. V tereziánském katastru, který zná pouze jasněji vymezené pojmy městys a město, je Žacléř zařazen k městům.

Jednalo se o městečko poddanské, tedy takové, které podléhalo své vrchnosti a jehož měšťané byli poddanými. Mezi poddanskými městy se vytvořila zvláštní kategorie měst municipálních, která měla oproti ostatním poddanským městům více svobod. Ač by se vzhledem k velikosti a významu Žacléře nezdálo, že by k nim měl patřit, tak v jeho fondu se nachází opis instrukce pro municipální města v Českém království z roku 1753.²⁹ To však ještě nemusí mnoho znamenat, ani když vyloučíme možnost, že se tam ona instrukce jen zatoulala. Kategorie municipálních měst byla nejasně vymezená a dosti volná a stávalo se, že město, které bylo státními orgány považováno za municipální, bylo svojí vlastní vrchností bráno jako běžné poddanské město.

²⁸ Bärnstadt například ještě roku 1790 (J. SCHALLER, *Topographie...*, s. 110.), Berenstadt roku 1774 (SOkA TU, f. AMŽ, inv. č. 53). Schatzler naopak např. již roku 1731 (SOkA TU, f. AMŽ, inv. č. 189). Tento druhý název se v této době objevuje téměř výhradně v podobě Schatzler. Dnes užívaná podoba Schatzlar se vyjimečně objevuje už i dříve, ale zřejmě jde o nesprávně vytvořenou, hyperkorektní spisovnou variantu („falsche Verhochdeutschung“) původního slova Schatzler, které více odpovídá i latinské verzi Scheczler, připomínané již roku 1334. Česká podoba názvu, používaná však jen málo, zněla Šaclíř či Šacléř. Současná podoba Žacléř se poprvé objevuje až v 19. století. Erwin HEINZEL, *Die Ortsnamen des Bezirkes Trautenau*, Trutnov 2000, s. 59–60.

²⁹ SOkA TU, f. AMŽ, inv. č. 43.

Rekonstrukce podoby města Žacléře v roce 1771. Vlastní dílo.

2. Domy

Pro orientaci v městské zástavbě jsou nejhodnější čísla popisná. Očíslování bylo nařízeno patentem Marie Terezie sice až na jaře 1770, ale pro přehlednost budou používána i pro dřívější dobu. V žacléřských matrikách jsou čísla uváděna od května 1771. Přechíslování zde nikdy nebylo provedeno a původní řada čísel je tak na náměstí a přiléhajícím úseku hlavní ulice z větší části dochována dodnes.

Číslo 1 dostal zámek, č. 2 fara, č. 3 vedle ní stojící škola a odtud číselná řada postupovala po spodní straně náměstí, pak dále po téže straně hlavní silnice až po poslední dům č. 45, kde přešla na druhou stranu silnice, vracela se zpět k náměstí, pokračovala po jeho horní straně, pak u pivovaru č. 88 zabočila nahoru a pokračovala do kopce k domům u zámku až po č. 104, kde se obrátila, vrátila se zpět k náměstí a byla zakončena na jeho jižní straně, kde došla až k hostinci č. 119, který se nacházel nedaleko školy a fary, jimiž řada začala. Číslo 120 pak dostal poplužní dvůr „Alten Vorwerk“ nacházející se východně od města, kde toto číslo dodnes nese jeden z domů novodobého sídliště Na Pilíři. V době číslování tedy město čítalo 119 domů. Do roku 1790 se jejich počet zvýšil na 135, přičemž mezi novými čísly byl i rozdělený poplužní dvůr.³⁰

Díky dochování číslování do dnešních dob můžeme s využitím stabilního katastru z roku 1841, kdy ještě stála většina původních dřevěných domů, a zobrazení města na mapě prvního vojenského mapování poměrně přesně určit rozsah osídlení v době provedení očíslování. Rekonstrukce je zobrazena výše. Podle vyšších čísel domů můžeme také sledovat, kterými směry osídlování postupovalo. Nepřekvapí, že většina domů stavěná v následujících desetiletích se nacházela na pokračování hlavní silnice, tedy stále dále od náměstí. Výjimkou jsou domy na místě zrušeného poplužního dvora a také několik domů postavených v mezerách v původní řadě.

Nejstarším známým vyobrazením města je veduta Johanna Venuta z roku 1814 (viz obr. 2). Ta je od zkoumaného období vzdálena několik desítek let, ale ne tolik, aby byla nepoužitelná. Největší odlišností je výrazná budova nového pivovaru v pravém dolním rohu, která pochází až z počátku 19. století. Veduta umožňuje udělat si obrázek o podobě domů, mezi nimiž výrazně převažují domy roubené. Když ji však srovnáme s prvním vojenským mapováním a stabilním katastrem, tak vidíme, že některé řady domů na náměstí neodpovídají skutečnosti. Např. na jižní straně náměstí v místě domů č. 109–119

³⁰ J. SCHALLER, *Topographie...*, s. 110.

se místo jedné řady nacházejí dvě. Pro rekonstrukci podoby tedy vedutu můžeme použít jen omezeně.

Na podobě městské zástavby se podílely také požáry, které kvůli velkému podílu dřevěných budov bývaly velmi ničivé. Dne 27. března 1761, dopoledne mezi 10. a 11. hodinou, vypukl požár v domě pekaře Josepha Schmidta. Ten bydlel v domě s budoucím číslem popisným 86 na horní straně náměstí, poblíž vrchnostenského pivovaru. Požár se odtud šířil po horní straně náměstí a dále po hlavní ulici až k domu obchodníka Johanna Frantze Beyera, bydlícího v domě č. 40, a odtud zpět po dolní straně ulice a náměstí až k dolnímu domu purkmistra Johanna Christopha Fiedlera, tedy k č. 7, kde byl „s Boží pomocí“ a podporou dvou velkých hasičských stříkaček z Libavy zastaven. Během 3 či 4 hodin lehlo popelem celkem 74 domů. Škody se vyšplhaly na obrovskou sumu 34 000 zlatých. Na náhradu škod přispěla císařovna částkou 756 zlatých.³¹ Zajímavé je, že k hašení přispěly stříkačky z Libavy, tedy z území tehdejšího nepřítele, protože v té době stále probíhala sedmiletá válka.

Přestože počet zděných domů postupně vzrůstal, tak téměř tři čtvrtiny popisných čísel zasažených tímto požárem představovaly ještě v době vytváření stabilního katastru (1841) dřevěné domy.

Další požár vypukl v noci z 18. na 19. června 1782 okolo 12. hodiny. Hořelo celkem 15 budov, včetně kostela, fary a školy, tedy právě ta část města, která byla při předchozím požáru ušetřena. Nikdo nezemřel ani nebyl zraněn, ale obyvatelé museli téměř nazí utéct. Po požáru byl koupen nový zvon do kostelní věže, která také shořela.³² Fara musela být postavena roku 1793 nová, v klasicistním slohu, a tento letopočet nese nad dveřmi dodnes. Při požáru shořely matriky filiálního obvodu Bernartice z let 1753–1781.

Nyní budou popsány jednotlivé významné domy.

Zámek. Na kopci u města se nachází renesanční, později barokně upravený zámek, postaveným Kryštofem z Gendorfů na místě středověkého hradu, který se poprvé připomíná roku 1334.³³ V době jezuitů byl však zámek ve špatném stavu a sídlem správy panství byl panský dům ve městě. V roce 1750, tedy mezi válkami, byl zámek přestavěn, v roce 1759 vyhořel po zásahu bleskem, roku 1770 byl opět opraven a sídlila v něm

³¹ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 801–802. E. WENZEL, *Die Slesischen Kriege...*, s. 259. K. PRÄTORIUS – H. WEBER, *Schatzlar...*, s. 463.

³² SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 814.

³³ Vlastimil MÁLEK – Václav SCHREIER, *Žacléřsko na historických pohlednicích*, Žacléř 2006, s. 111–113.

správa panství a roku 1778 byl poškozen pruským vojskem.³⁴ Roku 1790 pak byl zámek obyvatelný sotva z půlky.³⁵ Svým umístěním však stále byl dominantou města.

Jezuité se zasloužili o stavbu kamenného kostela³⁶ a morového sloupu na náměstí. Morový sloup byl postaven z podnětu jezuitského superiora roku 1725 nebo 1735 za částku 1194 zlatých a je dílem východočeského sochaře Jiřího Františka Pacáka. Ústřední postavou je Panna Marie Immaculata, dále je zde sv. Dominik, sv. Bernard, sv. Jeroným a sv. Ignác z Loyoly, zakladatel jezuitského řádu.³⁷

Radnice. Žacléřská radnice od roku 1774 sídlila v domě č. 10 na spodní straně náměstí,³⁸ který byl k tomuto účelu zakoupen po smrti jeho předchozího majitele, Josepha Millera z Bečkova.³⁹ Koupě domu pro tento účel byla magistrátu navržena vrchnostenským úřadem dne 5. března 1774. Správce panství Anton Böhm v témže dokumentu navrhuje pronajmout spodní světnice domu jako šenk.⁴⁰ Zápis z gruntovní knihy pro prodej velkých domů pak zmiňuje že dům a k němu náležející půda byl koupen „magistrátem městečka Žaclěře a celým měšťanstvem“ od vdovy a dědiců Josepha Millera dne 12. dubna téhož roku za 1100 zlatých, přičemž byl splácen až do roku 1791.⁴¹

Přechozí sídlo radnice je nejisté. Do roku 1732 by jím měl být dům č. 116, který od magistrátu v tomto roce odkoupil za 350 rýnských zlatých Johann Christoph Fiedler starší. V gruntovní knize počínající rokem 1697 je tato koupě u tohoto domu zapsána jako první, což by svědčilo o tom, že předtím patřil celou dobu magistrátu, resp. městu.⁴² U ostatních domů jsou jako první opsány koupě ze staré gruntovní knihy, u tohoto nikoliv. Důvod tohoto prodeje je neznámý, ale mohl by v něm hrát roli fakt, že kupce Johann Christoph Fiedler starší byl žacléřským radním. Otázkou je, kde sídlila radnice mezi tímto

³⁴ A. SEDLÁČEK, *Hrady...*, 5. díl, s. 166.

³⁵ J. SCHALLER, *Topographie...*, s. 111.

³⁶ Viz dále v kapitole o žacléřské farnosti.

³⁷ Jiří SLOUKA, *Mariánské a morové sloupy Čech a Moravy*, Praha 2010, s. 218. Jan PIPEK, *Pověstný řezbář Pacák, žirečtí jezuité a Pelzelova sbírka životopisů věhlasných učenců a umělců*, in: *Ročenka Státního okresního archivu v Trutnově 2003–2004*, Trutnov 2006, s. 135.

³⁸ Tato budova byla roku 1897 zbořena a na jejím místě roku 1912 postavena budova okresního soudu. Dnes v ní sídlí městské muzeum a pošta. Zdeněk FIŠERA, *Historické radnice Čech, Moravy a Slezska*, II. díl, Praha 2010, s. 434.

³⁹ Joseph Miller z Bečkova dům koupil roku 1769 poté, co jeho předchozí majitel, obchodník Anton Joseph Pflischke upadl do bankrotu. SOkA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 71–72.

⁴⁰ SOkA TU, f. AMŽ, inv. č. 53.

⁴¹ SOkA TU, f. AMŽ, inv. č. 15, kn. 9, Gruntovní kniha 1746–1791, f. 47. SOkA TU, f. AMŽ, inv. č. 11, kn. 5, Gruntovní kniha 1666–1790, f. 47.

⁴² SOkA TU, f. AMŽ, inv. č. 11, kn. 5, Gruntovní kniha 1666–1790, f. 4.

prodejem a koupí domu č. 10 v roce 1774. Možná magistrát i nadále zasedal v domě č. 116, možná v domě purkmistra či jiných radních.⁴³

V městském a soudním protokolu se nachází opis smlouvy z roku 1670, kde vrchnost prodává městu pozemek na stavbu nové radnice mezi domy Georga Langerera a Georga Schreiberera.⁴⁴ To jsou, jak se dozvídáme z gruntovní knihy, budoucí domy č. 114 a 117. Dům 115 patří mezi malé domy, takže je téměř jisté, že zmíněná smlouva se týká domu č. 116 a radnice v něm opravdu od roku 1670 do roku 1732, kdy byl prodán, sídlila.

Hostince. Na náměstí se nacházely dva hostince, a to v domech č. 8 a č. 119. Oba se nacházely v jižní až jihovýchodní části náměstí, nepříliš daleko od sebe. V hostinci č. 8 nacházejícím se ve spodní části náměstí vedle domu dlouholetého purkmistra Fiedlera byl od roku 1738 hostinským Johann Christoph Flegel, který hostinec převzal po zemřelém Johannu Christophu Illnerovi, kdy si vzal po něm zbylou vdovu a jeho čtyři děti přijal za vlastní. Sám zemřel roku 1753 a roku 1756 odkoupil hostinec Franz Illner (†1779),⁴⁵ nejstarší syn Johanna Christoha Illnera, který mezitím dospěl.⁴⁶ Po jeho smrti byl hostinským Franz Wittwer (†1791).⁴⁷

Tento hostinec fungující až do 20. století⁴⁸ byl v pozdější době známý jako hostinec U Medvěda (zum Bär). Zajímavé je, že u obou jeho hostinských je povolání téměř ve všech pramenech zapsáno jako Bärwirth,⁴⁹ což je slovo, které se nenachází v žádném slovníku ani nikde jinde a snad jej tedy můžeme s využitím znalosti o později doloženém názvu hostince přeložit jako „hostinský U Medvěda“ a domnívat se, že hostinec se takto jmenoval už v polovině 18. století⁵⁰ a s tímto jménem přežil slezské války, napoleonské války, revoluci, prusko-rakouskou válku, první světovou válku, konec monarchie a druhou světovou válku. Poválečný německý odsun už však nepřežil.

⁴³ Ve výše citovaném díle Zdeňka Fišery není zmíněna žádná starší radnice než dům č. 10 od roku 1774.

⁴⁴ SOkA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 308–309.

⁴⁵ Zemřel 9. ledna 1779 ve věku 48 let. SOA Zámorsk, FÚ Žacléř, matrika OZ 1751–1784, s. 164.

⁴⁶ SOkA TU, f. AMŽ, inv. č. 11, kn. 5, Gruntovní kniha 1666–1790, f. 49.

⁴⁷ Zemřel 14. března 1791 ve věku 50 let. SOA Zámorsk, FÚ Žacléř, sig. 185-2, matrika NOZ 1784–1851, s. 368.

⁴⁸ Původní budova byla sice roku 1911 a nahrazeno novou, hostinec však pod stejným jménem fungoval dál. Vlastimil MÁLEK – Václav SCHREIER, *Žacléřsko na historických pohlednicích*, Žacléř 2006, s. 134.

⁴⁹ V matrikách i v různých soupisech obyvatel. Též hostinská je v soupisu pohledávek obchodníka s vínem k roku 1774 uvedena jako Bärwirdtin. SOkA TU, f. AMŽ, inv. č. 329.

⁵⁰ Objevuje se ve tvaru „Sogendanter Bärwirth“ např. v roce 1738. SOkA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 8.

Druhým žacléřským hostincem byl dům č. 119 v jižním rohu náměstí nedaleko kostela. Zde byl od roku 1731 hostinským Johann Gaberla (†1757),⁵¹ po jeho smrti jej řídila po něm zbylá vdova a zhruba od roku 1760 byl hostinským Carl Schneider (†1779).⁵² Právě u něho roku 1766 obědval císař Josef II. se svým doprovodem.⁵³ Minimálně od roku 1772 pak hostinec vedl Franz Schneider (†1780), uvedený v soupisu pohledávek zdejšího obchodníka s vínem.⁵⁴ I tento hostinec vydržel až do 20. století, kdy byl znám jako hostinec U Koruny.

Pivovar. V horní části náměstí se nacházela budova související s předchozími, a sice vrchnostenský pivovar. Existoval již v roce 1650, kdy bylo panství jezuitům zapsáno do zemských desk.⁵⁵ Nejspíše jím byl dům č. 88, vedle něhož se nacházel pivovarský rybník.⁵⁶ V matrikách a dalších pramenech se objevuje pět lidí, kteří v pivovaru pracovali.⁵⁷ Z nich dva, Matthias Pohl (†1756) a Franz Pohl (†1776), byli zároveň městskými radními. Všichni pivovarníci bydleli v domech poblíž pivovaru, konkrétně v č. 85, 89 a 90.

Škola. V domě č. 3, tedy hned vedle fary, sídlila žacléřská škola. V tomto domě byla po celé sledované období a až v roce 1865 byla přemístěna do nově postavené budovy v horní části náměstí.⁵⁸ Škola je v dominikální části tereziánského katastru z roku 1757 zmíněna jako náležející farnosti, ale učitel byl placen z městských peněz, přičemž plat byl zároveň za jeho školní službu a za činnost městského písaře, kterou učitel v této době vždy vykonával. Za rok 1773 dostal podle městského účetnictví 19 zlatých a 8 krejcarů.⁵⁹ Ve starším účetnictví z roku 1741 je kromě činnosti městského písaře (Stattschreiberei) a školní služby (Schul dienst) zmíněna ještě kostelní služba (Kirchen dienst). Za první čtvrtletí roku 1741 za to dostal 4 zlaté a 47 krejcarů.⁶⁰

⁵¹ Radní a hostinský. Zemřel 28. listopadu 1757 ve věku 57 let. Pohřeb se zpívanou zádušní mší vedl farář Joseph Carl Fiedler. SOA Zámorsk, FÚ Žacléř, matrika OZ 1751–1784, s. 36. Příjmení Gaberla se v Žacléři objevuje často. Někdy na počátku 19. století byl tento tvar postupně nahrazen tvarem Gaberle, který se používal až do nové doby.

⁵² Zemřel 2. září 1779. SOA Zámorsk, FÚ Žacléř, matrika OZ 1751–1784, s. 108.

⁵³ O jeho návštěvě je podrobně pojednáno v kapitole o sedmileté válce.

⁵⁴ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 329.

⁵⁵ F. BERNAU, *Schloss Schatzlar*, s. 396.

⁵⁶ Ten je jako jediný z okolních budov vynecháván v soupisech hospodářů a jejich půdy i v dalších podobných pramenech, což by u vrchnostenského pivovaru bylo logické. Kromě toho je pivovarskému rybníku ze všech domů nejbliže. Na místě rybníku byla v 19. století postavena škola, v jejíž budově dnes sídlí městský úřad.

⁵⁷ Jejich povolání je uvedeno jako Bräuer, Bräuermeister, Bierbrauermeister nebo Praxator.

⁵⁸ V. MÁLEK – V. SCHREIER, *Žacléřsko...*, s. 127. Dům č. 181, v němž dnes sídlí radnice.

⁵⁹ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 345.

⁶⁰ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 223.

3. Obyvatelé

Obyvatelstvo Žacléře se skládalo z různých vrstev. Na vrcholu byly bohaté obchodnické rodiny, jako např. rodina purkmistra Johana Christopha Fiedlera mladšího. On i jeho syn Franz Fiedler se věnovali obchodu s plátnem a vlastnili jeden velký a jeden menší dům na náměstí. Velký dům č. 7 na dolní straně náměstí zdědil J. Ch. Fiedler mladší od svého otce Johanna Georga Fiedlera a roku 1761 k němu přikoupil malý dům č. 99 na horní straně náměstí po zemřelém správci panství Johannu Frantzu Poffovi.⁶¹ Sám později žil v menším č. 99, kde také zemřel, zatímco ve větším č. 7 žil jeho syn Franz. Kromě zápisů v gruntovních knihách máme dochovány také jednotlivé kupní smlouvy. Dochovalo se také několik dalších kupních smluv z 50. a 60. let, v nichž J. Ch. Fiedler kupuje různá pole a louky.⁶² O to je zajímavější, že dům č. 99 byl rok po jeho smrti vydražen magistrátem jakožto zadlužený a zruinovaný.⁶³

Další vrstvou byly řemeslníci. V tereziánském katastru z roku 1757 jsou u Žacléře uvedeni tito: 3 řezníci, 5 ševců, 1 mydlář, 1 kožešník, 1 obchodník plátnem, 2 truhláři, 3 pekaři, 2 zámečníci, 2 kováři, 1 kolář, 18 tkalců, 3 krejčí, 1 provazník, 1 tesař, 1 punčochář, 1 kramář s tabákem, 1 panský bednář, 1 učitel, 1 celník (zároveň pekař), 2 šenkýři, 1 panský kuchař, 1 lazebník, 1 hrobník a 1 žebrák a ostatní řemeslníci, jejich počet není uveden, se živili předemím.⁶⁴

Většina z nich se nevěnovala jen řemeslu, ale měla vždy alespoň kus půdy, většinou však jen poměrně malý. Podle soupisu hospodářů z 60. let 18. století, popsaného podrobněji v kapitole o zemědělství, měl největší kus půdy Anton Joseph Pflischke bydlící ve velkém domě č. 116 na náměstí, a sice 15 vídeňských měřic.⁶⁵ Ostatní již měli o dost méně.

Pro poznání složení domácností a počtu jejich obyvatel je velmi přínosný rejstřík pro výběr daně *Schuldensteuer* z roku 1771.⁶⁶ V něm jsou na rozdíl od ostatních podobných soupisů uvedeni nejen přednostové domácnosti, ale také jejich další obyvatelé, na které se daň vztahovala. Uvedeni jsou synové a dcery, podruzi, čeledí, služebnictvo, učňové a tovaryši. Manželky nikoliv.

⁶¹ SOkA TU, f. AMŽ, inv. č. 11, kn. 5, Gruntovní kniha 1666–1790, f. 50. SOkA TU, f. AMŽ, inv. č. 15, kn. 9, Gruntovní kniha 1738–1791, f. 9.

⁶² SOkA TU, f. AMŽ, inv. č. 155, 156, 160, 162, 163.

⁶³ SOkA TU, f. AMŽ, inv. č. 15, kn. 9, Gruntovní kniha 1738–1791, f. 9.

⁶⁴ *Tereziánský katastr český*, sv. 1, Rustikál, edd. Aleš Chalupa a kol., Praha 1964, s. 281.

⁶⁵ Zhruba 3 ha.

⁶⁶ SOkA TU, f. AMŽ, inv. č. 342. Daň je podrobněji popsaná v kapitole o finanční správě.

Dozvídáme se, že purkmistr Johann Christoph Fiedler měl ve svém domě č. 99 kuchařku a čtyři služební posly. Jeho syn Franz Fiedler v domě č. 7 pak sluhu a chůvu. Podkovář Carl Hoffmann měl ve svém domě č. 109 dceru, sluhu a jednoho tovaryše. Radní Johann Friedrich Kleinwächter z domu č. 85, který patřil k hospodářům s největší rozlohou půdy, měl kromě syna a dcery dva čeledíny a jednu děvečku. Radní a obchodník s plátnem Johann Anton Aust z č. 82 měl ve svém domě dceru, písaře, řeznického pacholka a tři služební posly. Ve škole č. 3 bydlel učitel (Schulmeister) Joseph Hubenej, vychovatel (praeceptor) Joseph Kahl a jeden sluha.

Nyní se vraťme k výše zmíněnému Antonu Josephu Pflischkovi, protože jeho životní osudy byly poměrně zajímavé. Živil se jako obchodník a zřejmě dobře vydělával. Od roku 1754 byl jedním z prvních členů Trutnovské horské obchodní společnosti.⁶⁷ Jeho manželkou byla dcera radního a obchodníka Johanna Christopa Fiedlera staršího, po jehož smrti v roce 1757 koupil jeho dům č. 116 a roku 1765 ještě další dům č. 10. Oba patřily mezi velké domy na náměstí. Podle výše zmíněného soupisu hospodářů z 60. let měl největší výměru polností ze všech žacléřských hospodářů.

Ale v obchodě se zřejmě dostavily neúspěchy, protože se zadlužil natolik, že v roce 1767 vyhlásil bankrot. Jeho celkové dluhy činily 24 624 zlatých a 15 krejcarů a dlužil lidem z blízkého okolí i z dalekého Hamburku, jak můžeme vidět ze soupisu dluhů obsaženém v městském a soudním protokolu. Bankrot se řešil až do roku 1769, kdy Pflischke musel dům č. 10 s pozemky a dalším samostatným polem prodat Josephu Millerovi z Bečkova (po jehož smrti byl dům odkoupen městem a stala se z něj radnice) a dům č. 116 s pozemky, na nějž se nenašel žádný další kupec, mohl převést na manželku, od jejíhož otce dům dříve koupil.⁶⁸

⁶⁷ O ní více v kapitole o textilní výrobě a obchodě.

⁶⁸ SOkA TU, f. AMŽ, inv. č. 11, kn. 5, Gruntovní kniha 1666–1790, f. 4, 47. SOkA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 51–76.

III. Správa města a panství

Tato kapitola se věnuje správě panství a města, kterou by vzhledem k jejich propojenosti nebylo vhodné rozdělovat do předchozích dvou kapitol, věnujícím se panství a městu. Tato kapitola popisuje nejprve postupně tři úrovně správy – rezidenci, panství a město – a poté samostatně finanční a soudní správu městečka, a nakonec podobu úřední komunikace mezi městem a panstvím a vnějším světem.

1. Jezuitská rezidence v Žirči a Žacléři

Jezuitské řádové domy se dělily na koleje, rezidence a misijní domy. Koleje byly nastálo zřízené domy s gymnáziem. Rezidence byly menší stálé domy, podléhající své zakladatelské koleji. Misijní domy pak byly dočasně zřizovaná útočiště pro misionáře.⁶⁹

V našem případě byl kolejí noviciát u kostela sv. Anny ve Vídni. Tomu podléhala rezidence nacházející se v Žirči, které patřilo žacléřské a žirečské panství se statkem Dubenec. Dle tereziánského katastru se rezidence nacházela i v Žacléři, ale tím je zřejmě míněn žacléřský zámek jakožto rezidence v užším slova smyslu, protože žacléřská rezidence jakožto organizační jednotka řádu neexistovala.⁷⁰ V katalogích osob a úřadů rakouské jezuitské provincie je rezidence nazvána jen jako „Residentia Schurczensis, Bílek ji označuje „Residence v Žirči a Šaclíři“.⁷¹ Představeným rezidence byl pater superior, který tedy byl hlavním představitelem vrchnosti pro žacléřské a žirečské panství. V letech 1733–1751 tuto funkci zastával P. Tobias Ertl,⁷² v letech 1751–1758 a 1766–1772 P. Stephan Pepen, v roce 1761 P. Friedrich Custerman a v roce 1773 P. Wilhelm Helmreich.⁷³

Dalším člověkem z řad jezuitů podílejícím se na správě panství byl hospodář či hospodářský správce (*Wirtschaftter*). Ten v rámci rezidence patřil mezi pomocné členy (*co-*

⁶⁹ Jan PRIHARA, *Působení jezuitů ve východních Čechách v 17. a 18. století*, in: Kolektiv autorů, *Jezuité ve východních Čechách*, Hradec Králové 2009, s. 17.

⁷⁰ *Tereziánský katastr český*, sv. 3, Dominikál, edd. Aleš Chalupa a kol., Praha 1970, s. 189.

⁷¹ *Catalogus personarum, & officiorum Provinciae Austriae Societatis Jesu*. T. V. BÍLEK, *Statky a jmění...*, s. 93.

⁷² SOkA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 1.

⁷³ SOkA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 809. *Catalogus personarum, & officiorum Provinciae Austriae Societatis Jesu, pro anno M. DCC. LI.*, s. 44; *pro anno M. DCC. LIII.*, s. 44; *pro anno M. DCC. LVII.*, s. 44; *pro anno M. DCC. LXI.*, s. 45; *pro anno M. DCC. LXVIII.*, s. 44; *pro anno M. DCC. LXXIII.*, s. 46.

adjutores) a zřejmě měl na starosti hospodářské záležitosti rezidence. V soupisu osob rakouské provincie jezuitského řádu je funkce nazvána *Oecon[omus] Rur[alis]*. Na titulním listě městského a soudního protokolu z roku 1738 je tento hospodář ve výčtu osob, za nichž byl protokol založen, uveden mezi superiorem rezidence a správcem samotného panství. Hospodářem byl v letech 1715–1738 Friedrich Steudtler,⁷⁴ v letech 1751–1757 Joseph Kemper⁷⁵ a v letech 1761–1773 Anton Schallhans (Schabhans, Schallhaus).⁷⁶

Superior žirečské rezidence		Hospodář žirečské rezidence (Wirtschaftter, oeconomus ruralis)	
P. Tobias Ertl	1733–1751	Friedrich Steudtler	1715–1738
P. Stephan Pepen	1751–1758	Joseph Kemper	1751–1757
P. Friedrich Custerman	1761	Anton Schallhans	1761–1773
P. Stephan Pepen	1766–1772		
P. Wilhelm Helmreich	1773		

Můžeme se domnívat, že tento hospodář jakožto zodpovědná osoba navštěvoval žacléřské panství častěji než sám superior. Žaclěř je od Žirče poměrně daleko (dnes zhruba 32 km), ale tvořil významnou část majetku rezidence a na jeho správu muselo být jistě dohlíženo. Protože zde na rozdíl od šlechtických panství vrchnost nebyla tvořena jedním člověkem, ale skupinou lidí, tak není překvapující, že přímo v jejich řadách existovala pozice, která měla hospodářskou správu na starost.

Na některých kupních smlouvách uzavřených mezi měšťany se objevuje dodatečné potvrzení od vrchnosti, představované podpisem superiora a jeho přitištěnou pečetí.⁷⁷ Pečeť je oválná, obsahuje jezuitský znak s písmeny IHS, křížem a svatozáří. Opis není u žádného exempláře zcela čitelný. Zní takto: [...] SUPERIORIS RESIDEN SOCIETATIS IESU [...]. První nečitelné slovo bude téměř jistě SIGILLUM, poslední pak nejspíše SCHURCZ, což by jednak bylo logické a také by to odpovídalo starší pečetí, použité např. v roce 1710, jejíž opis zní SUPER RESID SI SCHURCZ.⁷⁸ Překlad opisu tedy zní „pečeť superiora rezidence Tovaryšstva Ježíšova v Žirči“. Viz obr. 3.

⁷⁴ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 1. *Catalogus personarum, & officiorum Provinciae Austriae Societatis Jesu, pro anno M. DCC. XXXIII.*, s. 37.

⁷⁵ *Catalogus personarum, & officiorum Provinciae Austriae Societatis Jesu, pro anno M. D. CC. XV.*, s. 38; *pro anno M. DCC. LI.*, s. 44; *pro anno M. DCC. LIII.*, s. 44; *pro anno M. DCC. LVII.*, s. 44.

⁷⁶ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, 809. *Catalogus personarum, & officiorum Provinciae Austriae Societatis Jesu, pro anno M. DCC. LXI.*, s. 45; *pro anno M. DCC. LXVIII.*, s. 44; *pro anno M. DCC. LXXIII.*, s. 46.

⁷⁷ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 153, 154, 155. Kupní smlouvy z let 1746–1752.

⁷⁸ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 150.

2. Hospodářský úřad žacléřského panství

Správa samotného panství dle Sedláčka za jezuitů sídlila kvůli špatnému stavu žacléřského zámku v panském domě ve městě.⁷⁹ Tento panský dům je zmiňován už v roce 1650, kdy bylo panství jezuitům zapsáno do zemských desk.⁸⁰ Později však úředníci na zámku sídlili. V matrice oddaných a zemřelých je u několika záznamů vrchnostenských úředníků z let 1773–1782 uvedeno číslo domu 1, tedy zámek⁸¹ a popis královéhradeckého kraje z roku 1794 uvádí, že zámek dříve sloužil jako jezuitská rezidence a nyní je obýván úředníky.⁸²

Panství řídil hospodářský úřad (*Wirthschaffts-Ambth*). V jeho čele byl správce panství (*Ambts Verwalter, Verwalter*), který narozdíl od výše pojednaného hospodáře nebyl členem řádu, ale klasickým vrchnostenským úředníkem. V letech 1738–1751 jím byl Johann Franz Poff (†1753),⁸³ v letech 1753–1773 Ignatz Seydel (†1773),⁸⁴ v letech 1773–1774 Anton Philip Böhm, v letech 1776–1782 Franz Xaver Langer (†1782)⁸⁵ a v roce 1792 Andreas Buller.

Nabízí se otázka, jestli obsazení této pozice zasáhla změna vrchnosti v roce 1773. Správce Seydel zemřel v únoru 1773, jezuitský řád byl zrušen 21. července, první dochovaná písemnost správce Böhma pochází z 28. srpna a reskript o zabavení jezuitského majetku vyšel 17. září 1773. Pokud budeme předpokládat, že pro administraci státních statků byl směrodatný až zmíněný reskript, tak můžeme říci, že správce Böhm byl dosazen ještě jezuitu, a protože byl v úřadu minimálně do roku 1774, kdy se již sám tituluje jako správce c. k. komorního panství Žacléř, tak ho změna vrchnosti nepostihla.

⁷⁹ A. SEDLÁČEK, *Hrady...*, 5. díl, s. 166.

⁸⁰ F. BERNAU, *Schloss Schatzlar*, s. 396.

⁸¹ SOA Zámorsk, FÚ Žacléř, matrika OZ 1751–1784, s. 177, 118, 121, 149.

⁸² *Kurzverfaßte Beschreibung des Königgratzer Kreises, sammt beygefügter Land-Karte*, Prag 1794, s. 20.

⁸³ Zemřel 3. dubna 1753 ve věku 77 let. SOA Zámorsk, FÚ Žacléř, matrika OZ 1751–1784, s. 10.

⁸⁴ Zemřel 16. února 1773 ve věku 52 let. V matrice je úřad nazýván *oconomus, Verwalter* nebo *Ambtmann*. SOA Zámorsk, FÚ Žacléř, matrika OZ 1751–1784, s. 177, 21.

⁸⁵ SOkA TU, f. AMŽ, inv. č. 196. Je zde uveden jako *Verwalter*. V matrice zemřelých pak jako *Oconomus Domini Schatzlariensis*. SOA Zámorsk, FÚ Žacléř, matrika OZ 1751–1784, s. 121.

Správce žacléřského panství (Verwalter, Ambts-Verwalter, Ambts und Würthschaffts Verwalter, Amtmann, Oeconomus)	
Johann Franz Poff	1738–1751
Ignatz Seydel	1753–1773
Anton Philip Böhm	1773–1774
Franz Xaver Langer	1775–1782
Andreas Buller	1792

Další vrchnostenské úředníky lze jen obtížně sepsat, protože jejich ucelený seznam neexistuje. Je tedy nutno vycházet z ojedinělých zmínek, a to zejména v matrikách. Jedním z nich byl správce panských lesů, tj. lesní pojezdny nebo panský lesmistr. Do roku 1758 jím byl Hans Joseph Seyffert (†1758),⁸⁶ v letech 1777–1781 pak Alois Johann Richter (†1781).⁸⁷ Mezi další funkce objevující se v matrice patřil důchodní písař (*Rentschreiber*), pojezdny (*Wirtschaftsbereiter*) a panský bednář (*Herrschaftlicher Hofbinder*).

Ke správnímu aparátu patřil i c. k. výběrčí cla (*K. K. Zettl-Einnehmer*) ve výše zmíněné celnici v Královci, kterým byl Johann Christoph Rudloff (†1763)⁸⁸ a poté Johann Anton Breytter (1771).

Na některých kupních smlouvách uzavřených mezi měšťany se na konci objevuje poznámka, že písemnost byla vyhotovena ve vrchnostenské kanceláři, a je zde přitížena malá okrouhlá pečeť s dvouocasým lvem ve skoku a nápisem SCHATZLER, kterou tedy můžeme označit za pečeť (či jednu z pečeti) této kanceláře.⁸⁹

21. července 1773 vydal papež Klement XIV. breve Dominus ac Redemptor, jímž rušil jezuitský řád. 17. září pak vyšel reskript, kterým byl zabaven jezuitský majetek.⁹⁰

⁸⁶ Zemřel 10. dubna 1758 ve věku 54 let. V matrice je nazván jako Herrschaftlicher Förster. SOA Zámorsk, FÚ Žacléř, matrika OZ 1751–1784, s. 54.

⁸⁷ Byl synem rychtáře vsi Podstráň v Žirečském panství. Roku 1777 se oženil s dcerou papírníka Politzera z Prkenného Dolu. Svatba podle matriky proběhla na zámku a svědky byli správce panství Franz Xaver Langer a jeho zástupce Franz Hubenej. Jeho funkce je zde uvedena jako Silvanus Regius Domini Schatzlariensis. SOA Zámorsk, FÚ Žacléř, matrika OZ 1751–1784, s. 149. Ve vymezení hranic z roku 1778 je uveden jako Waldbereiter. SOA TU, f. AMŽ, inv. č. 196. V matrice zemřelých je uveden jako Silvarum Oeconomus. SOA Zámorsk, FÚ Žacléř, matrika OZ 1751–1784, s. 118.

⁸⁸ Zemřel 19. října 1763 ve věku 72 let. Během svého života byl také městským radním a kožešníkem. SOA Zámorsk, FÚ Žacléř, matrika OZ 1751–1784, s. 109.

⁸⁹ SOA TU, f. AMŽ, inv. č. 158, 159. Kupní smlouvy z let 1759 a 1761.

⁹⁰ T. V. BÍLEK, *Statky a jmění...*, s. 6.

Majetek řádu připadl státu a z žacléřského panství se stalo panství komorní (Kammeradministrationsherrschaft)⁹¹ a z Žaclěře c. k. komorní městečko (k. k. Cammeral Stattl).⁹²

3. Magistrát městečka Žaclěře

Poddanské městečko Žaclěř řídil magistrát⁹³ v čele s purkmistrem. Tím byl v letech 1725–1738 Daniel Gaberla, v letech 1740–1742 Anton Franz Bock, v letech 1743–1747 Johann Joseph Tschöpp,⁹⁴ v letech 1747–1778, tedy po většinu sledovaného období, Johann Christoph Fiedler (†1781),⁹⁵ v letech 1778–1781 Franz Anton Breuer⁹⁶ a v letech 1782–1785 pak Adalbert Johann Rudloff (†1791).⁹⁷

Purkmistr městečka Žaclěře (Bürgermeister, Consul)	
Daniel Gaberla	1725–1738
Anton Franz Bock	1740–1742
Johann Joseph Tschöpp	1743–1747
Johann Christoph Fiedler	1747–1778
Franz Anton Breuer	1778–1781
Adalbert Johann Rudloff	1782–1785

První pro toto období relevantní zprávou pro složení magistrátu je titulní list městského a soudního protokolu z roku 1738, kde je kromě purkmistra Gaberly vypsáno 11 radních, městský rychtář, městský písař a 3 obecní starší.⁹⁸ Úřad městského rychtáře zastával minimálně v letech 1738–1758 Franz Samuel Ricker (†1758)⁹⁹ a po něm minimálně od roku 1766 Johann Anton Langer.

⁹¹ J. SCHALLER, *Topographie...*, s. 110.

⁹² SOkA TU, f. AMŽ, inv. č. 345.

⁹³ Pojem magistrát se pro městské úřady používal v souvislosti s rozšířením římského práva v době osvícenských reforem Marie Terezie. Lidmila DĚDKOVÁ, *Problematika právního základu tzv. municipálních měst v Čechách*, in: *Městské právo v 16.–18. století v Evropě*, Praha 1982, s. 37.

⁹⁴ Zemřel 31. března 1747. SOkA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 507.

⁹⁵ Byl radním, purkmistrem a obchodníkem. Od roku 1753 pak také zástupcem vrchního představeného trutnovské plátenické obchodní společnosti (viz dále v kapitole o textilní výrobě). Patřily mu dva domy na náměstí, větší č. p. 7 na dolní straně a menší č. p. 99 na horní straně náměstí. Zemřel 6. dubna 1781 ve věku 72 let. SOA Zámorsk, FÚ Žaclěř, sig. 185-2, matrika NOZ 1784–1851, s. 116.

⁹⁶ Bydlel v domě č. 5 na náměstí. Roku 1781 se oženil s dcerou obchodníka Austa. Svědkem byl správce žirečského panství Braun a správce žacléřského panství Langer.

⁹⁷ Purkmistr, radní a kožešník. Bydlel v domě č. 11 na náměstí. Zemřel 11. srpna 1791 ve věku 61 let. SOA Zámorsk, FÚ Žaclěř, matrika NOZ 1784–1851, s. 369.

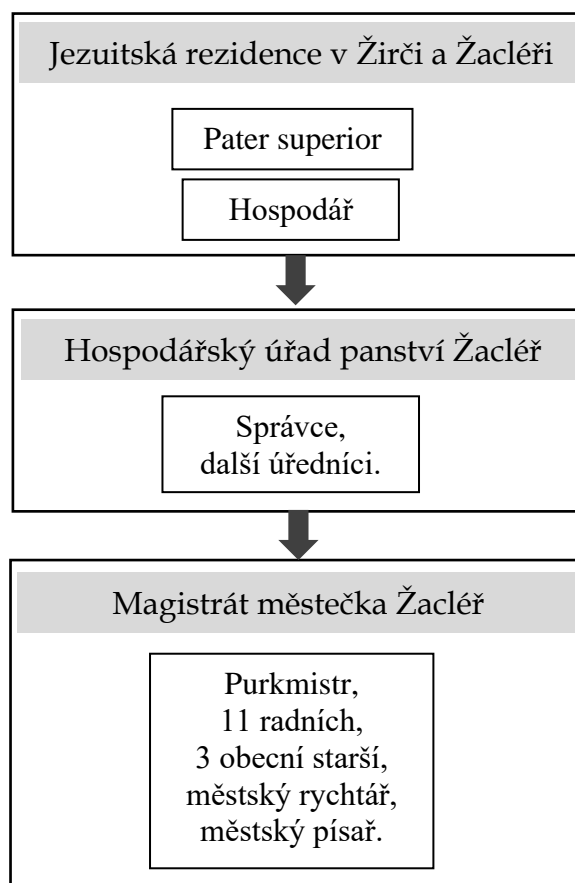
⁹⁸ SOkA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, titulní list.

⁹⁹ Bydlel v domě č. 9 na náměstí. Zemřel 16. května 1758 ve věku 56 let. SOA Zámorsk, FÚ Žaclěř, matrika OZ 1751–1784, s. 59.

Další zpráva pochází z roku 1747, kdy byl z nařízení vrchnosti magistrát a městský soud obnoven, a i nyní se skládal z purkmistra, 11 radních, městského rychtáře, 3 obecních starších a městského písaře. Brzy poté však purkmistr Johann Joseph Tschöpp a dva radní zemřeli, takže byli ustanoveni noví. Nový purkmistr Johann Christoph Fiedler mladší byl ve zdejší hostinci představen celému měšťanstvu.¹⁰⁰

Z pozdější doby můžeme využít popis hranic žacléřských pastvin z roku 1778, pod nímž je za město podepsán purkmistr Johann Christoph Fiedler, 6 dalších radních a městský písař.¹⁰¹ V textu je sice zmíněno, že se záležitosti účastnil celý žacléřský magistrát, ale radní nemusí podepsáni všichni. Mezitím však během reformy proběhlo snižování počtu radních, takže tento počet by mohl být úplný. Již roku 1751 totiž byly dvanáctičlenné rady (kterou Žaclěř měl) zmenšeny na osmičlenné a další reformy následovaly.¹⁰²

Spojením údajů z matrik a různých dalších pramenů je možno pro dobu let 1740–1780 nalézt celkem 16 osob, které zastávaly funkci radního (*Rath Verwandte, Rathmann*). Z nich bylo 5 obchodníků, 2 pivovarníci, 2 kožešníci, 1 hostinský, 1 krejčí, 1 pekař, 1 řezník, a 1 švec; u zbylých dvou povolání není známo. U 10 z nich je známo bydliště. Kromě jednoho všichni bydleli ve velkých domech na náměstí.¹⁰³ Dále lze stejným způsobem nalézt 4 osoby s funkcí obecního staršího (*Gemein Eltister*).

Hierarchie správního aparátu panství a města. Vlastní dílo.

¹⁰⁰ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 506–507.

¹⁰¹ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 196.

¹⁰² Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, Praha 2007, s. 221.

¹⁰³ SOA Zámorsk, FÚ Žaclěř, matrika OZ 1751–1784. SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 196.

Existovala zde také funkce nočního hlídače (ponocného), jímž byl Hans Georg Fiedler (†1757).¹⁰⁴ Roku 1773 jsou v městských počtech uvedeni hlídači dva.¹⁰⁵

Pod městským účetnictvím je mimo jiné podepsán městský pokladník (Cassierer), který byl dalším městským úředníkem.¹⁰⁶

Je zajímavé, že někteří úředníci vykonávali zároveň městský a vrchnostenský úřad. V zápisu z městského protokolu z roku 1741 se dozvídáme, že rychtář Franz Samuel Ricker a obecní starší Johann Gaberla byli zároveň vrchnostenskými lesníky (obrigk. Förster).¹⁰⁷ Nakolik to bylo běžné, není jasné, protože se opět jedná jen o ojedinělou zmínku, kdy tito dva spolu s jedním obecním starším byli terčem urážky.

Nyní se podívejme, jaké knihy se u žacléřského magistrátu vedly, k čemuž nám pomůže městský a soudní protokol. Kromě soupisů radních se v něm nachází inventář purkmistrovského úřadu k 29. dubnu 1747, sepsaný šest dní poté, co byl purkmistrem ustanoven Johann Christoph Fiedler, a tedy zaznamenávající stav v době jeho převzetí úřadu.¹⁰⁸ Inventář obsahuje tyto položky:

„soudní truhla,

1 stará soudní kniha o malých a velkých domech, nově svázaná,¹⁰⁹

1 soudní kniha o velkých domech,¹¹⁰

2 soudní knihy o malých domech, a sice 1 stará a 1 nová,¹¹¹

1 soudní kniha, do které se zapisovaly koupě polí,¹¹²

¹⁰⁴ Zemřel 12. prosince 1757 ve věku 49 let. SOA Zámorsk, FÚ Žacléř, matrika OZ 1751–1784, s. 36.

¹⁰⁵ SOkA TU, f. AMŽ, inv. č. 345.

¹⁰⁶ SOkA TU, f. AMŽ, inv. č. 345.

¹⁰⁷ SOkA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 8.

¹⁰⁸ SOkA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 507–508.

¹⁰⁹ 1 Alt Schöppen Buch, über die großen und kleinen Häußer. Neu ein gebunden. Zřejmě nejstarší dochovaná kniha, započatá roku 1597. SOkA TU, f. AMŽ, inv. č. 10, kn. 4, Gruntovní kniha 1597–1697. Na jejím začátku je zřejmě nedopatřením vevázaná počáteční část nové knihy č. 5 popisované dále.

¹¹⁰ 1 Schöppen Buch über die Großen Häußer. Nabízela by se dochovaná kniha s uvedeným rozsahem 1746–1791, na jejíchž deskách je částečně dochován nápis „Neues Schöppen Buch für die Große Häuser“ (SOkA TU, f. AMŽ, inv. č. 15, kn. 9, Gruntovní kniha 1746–1791), ale ta byla započata až roku 1786 a starší datace se vážou ke koupě domů jejich současnými majiteli. Musí se tedy jednat o její předchůdkyni, která zachycuje koupě velkých domů od r. 1697. SOkA TU, f. AMŽ, inv. č. 11, kn. 5, Gruntovní kniha 1666–1790. Její začátek (zápisy o hostinci č. 119 a část zápisů o domu č. 118) chybí, protože byl zřejmě nedopatřením vevázan na začátek přechozí knihy č. 4.

¹¹¹ 2 Schöppen Bücher, nembl. ein altes, und ein neues, über die kleinen Häuser. Obě se dochovaly. Stará z těchto dvou knih byla započata roku 1697. SOkA TU, f. AMŽ, inv. č. 12, kn. 6, Gruntovní kniha 1697–1736. Nová kniha byla započata roku 1738. SOkA TU, f. AMŽ, inv. č. 14, kn. 8, Gruntovní kniha 1738–1791.

¹¹² 1 Schöppen Buch, wor inn die Feldt Kauff ein geschrieben seyndt. Zřejmě se jedná o dochovanou knihu započatou roku 1699, jejíž název na deskách je sice již stržený, ale obsahuje právě koupě jednotlivých polí, a nikoliv celých gruntů, tedy domů s přínáležejícími pozemky, jako ostatní gruntovní knihy. SOkA TU, f. AMŽ, inv. č. 13, kn. 7, Gruntovní kniha 1699–1779.

*1 gruntovní kniha,¹¹³
1 nový protokol,¹¹⁴
1 kniha, do které se zapisovali noví měšťané,¹¹⁵
2 staré kontribuční registry,¹¹⁶
2 mosazné městské pečeti, a sice jedna velká a jedna malá,
různé spisy.“*

Inventář nám umožňuje udělat si obrázek o tom, jaké typy knih se u poddanského městečka této doby vedly. Vidíme, že většina přítomných knih sloužila pro záznam prodeje domů a půdy. Dále jsou zde knihy týkající se daní a kniha pro zapisování nových měšťanů.

Všechny ostatní věci, včetně tohoto inventáře, se pravděpodobně zapisovaly do zmíněného protokolu, který sloužil jako radní manuál. Kromě zde vylíčených informací o magistrátu obsahoval oddíl s opisy listin, nařízení a císařských patentů, oddíl s výslechy a rozsudky, oddíl s různými zaznamenaníhodnými událostmi, kde jsou popsány zejména válečné události a škody, ale také požáry a další věci.

Na začátku knihy jsou jednotlivé zápisy číslovány a týkají se různých věcí. Vůbec prvním zápisem následujícím po úvodním soupisu představitelů panství a města je narovnání sporu o hranice zahrad.¹¹⁷ Následují další narovnání, závěti, zápisy o dlužích, obligace, ale také zápisy o různých přečinech, pokutách a pobytech ve vězení. Celkem se jedná o 33 zápisů z let 1738–1769 (tedy nijak zvlášť mnoho), mezi nimiž převažují již zmíněná narovnání. Následuje dlouhý soubor mnoha zápisů o bankrotu obchodníka Antona Josepha Pflischkeho z let 1767–1768. V další části se nacházejí zápisy o vydání legitimací žacléřským obchodníkům a různé kupní a pachtovní smlouvy a narovnání z pozdější doby, pokračující až do 19. století. Na straně 281 začíná další oddíl nadepsaný jako rozličné smlouvy a atestace od magistrátu a obligace, který opět začíná od roku 1738. Zápisy jsou stejně jako v první části číslovány od 1. Byla to tedy skutečně univerzální kniha, která stačila na všechny uvedené věci, pro něž byly ve větších městech vedeny samostatné knihy.

¹¹³ 1 Grund Buch. Je zajímavé, že jsou rozlišovány různé typy knih, které jsou dnes všechny označeny jako gruntovní, a sice výše zmíněné Schöppen Bücher pro malé a velké domy, Schöppen Buch na koupě polí a tato Grund Buch. Zatímco všechny předchozí Schöppen Bücher se podařilo identifikovat, tuto Grund Buch nikoliv.

¹¹⁴ 1 Neu Protocol. Nejspíše právě ten protokol, v němž je tento inventář zapsán a jenž je citován výše. Kromě něho je dochován ještě jeden, započatý roku 1707, který by mohl být oním starým protokolem, který sice v soupisu není zmíněn, ale název „nový protokol“ naznačuje, že nějaký starý existoval. SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 20, kn. 14, Městský a soudní protokol 1707–1766.

¹¹⁵ 1 Buch, wor inn die neüen Burger geschrieben werden. Nejspíše nedochovaná.

¹¹⁶ 2 Alte Contribution Register. Nejspíše nedochované.

¹¹⁷ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 1–2.

Jak vidíme z výše pojednaného inventáře, Žaclěř měl dvě městské pečeti. Jedna z nich, těžko říci, jestli malá nebo velká, je dochována na několika písemnostech.¹¹⁸ Je to okrouhlá pečeť s obrazem medvěda mezi dvěma jedlemi, tedy stejným výjevem jako na městském znaku, a opisem ve znění: S DER GERICHT ZUR BERNSTADT V S S L, v překladu „pečeť soudu v Bernstadtu ležícím pod zámkem Žaclěř“. Viz obr. 4.

4. Finanční správa

Jak je zřejmé z inventáře purkmistrovského úřadu, většinu purkmistrovy agendy tvořily finanční a majetkové záležitosti. Dochovalo se několik „obecních počtů“ (Gemein Rechnung) pro různé roky, zachycující příjmy a výdaje městečka. Dochovány jsou jen pro několik jednotlivých roků, ale jistě byly tvořeny každý rok. Kromě těchto samostatných dokumentů se dochovala kniha obecních počtů pro roky 1731–1743, která je však v horším stavu, má rozbitou vazbu a některé listy jsou přeházené.¹¹⁹

Jako příklad mohou posloužit jedny ze samostatných počtů, a sice pro období od února 1773 do února 1774.¹²⁰ Je to období, kdy Žaclěř přešel do majetku státu, což se odráží už v názvu tohoto dokumentu, kde se již hovoří o c. k. komorním městečku.

Na titulním listě je podepsán purkmistr a pokladník (Cassierer) a na úplném konci tři obecní starší a městský písař. Na začátku oddílu s příjmy je výslovně uvedeno, že se jedná o příjmy, které přijal purkmistr. Z toho je tedy zřejmé, že výběr všech následujících položek měl na starost právě on.

Hned první položkou je c. k. kontribuce za 13 měsíců činící 411 zlatých a 18 krejcarů. Tu si samozřejmě městská pokladna nenechala, ale jak je zřejmé z oddílu s výdaji, byla v téže výši předána vrchnostenskému úřadu. Ten ji pochopitelně předal opět dále, ale to už se městského účetnictví netýká a není to zde zmíněno. Další položkou příjmů jsou vrchnostenské dávky ke svatému Jiří a ke svatému Havlovi a další dávky určené vrchnosti a farnosti. Ani tyto městu nenáležely, a proto jsou opět ve stejné výši uvedeny i ve výdajích. O těchto dávkách bude podrobněji pojednáno dále. Celkem, včetně výše

¹¹⁸ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 116, 327. Spisy z let 1753 a 1768.

¹¹⁹ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 223, kn. 37. Gemein Register beym Stattel Schatzler über Empfang und Außgaaben geldes, wie solches, unnd zu welcher zeit ein genomen und auß gegeben ist worden allemahl beym gebott, der sammentlichen gemein ver rechnet, und vor geleßen soll werden mit anfang des jetz lauffenden Anno 1731 Jahres der Zeit Bürgermeister Herr Daniel Gaberla.

¹²⁰ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 345. Dokument je nazván „Gemein Rechnung über Empfang und Außgaab Gelder bey dem Kay. König. Cammeral Stattel Schatzler von ersten Februarii 1773 bis ultimo Februarii 1774 per 1 Jahr“. Na první straně je pak tento název ještě rozveden: „Gemeinschaftlich Regies-ter über Empfang und Gemeine Außgaaben beym Stadtl Schatzler mit Anfang Ersten Februarii 1773 bis Ende Februarii 1774“.

zmíněné kontribuce, se jedná o 686 zlatých a 33 krejcarů. Všechny tyto položky, které město posílalo dále, jsou jak v příjmech, tak ve výdajích uvedeny hned na první straně daného oddílu a jsou odděleny od ostatních položek, náležících už k hospodaření samotného města. Na ty se nyní podíváme.

Mezi příjmy městečka tvoří nejvyšší položku obecní daň (Gemein Anlaage) ve výši 324 zlatých a 54 krejcarů a k tomu 18 zlatých a 38 krejcarů za nové domy, u nichž je daň výrazně nižší. Dalšími položkami je například zůstatek v kase z předchozího období nebo příjem 34 zlatých z prodeje obecního býka trutnovským řezníkům. Celkové příjmy činí 1157 zlatých a 34 krejcarů a po odečtení výše zmíněných příjmů, které město hned posílalo dál se jedná o 471 zlatých a 1 krejcar.

Mezi výdaji jsou pak například soudní poplatky (Schub gelder) ve výši 7 krejcarů městskému rychtáři, 2 zlaté pro faráře za zpívanou mši na svátek sv. Floriána, 18 krejcarů poslovi za doručení důležitého listu do Žirče, 14 zlatých a 54 krejcarů za nového obecního býka koupeného na Babí a 18 zlatých a 9 krejcarů za druhého býka ze Zlaté Olešnice a s tím souvisejících 45 krejcarů pro obecní starší jako podíl z výše zmíněného prodeje starého býka a 34 krejcarů obecnímu pastýřovi za krmení býka, dále např. 2 zlaté pro muzikanty při svátku Božího Těla, 3 zlaté pro purkmistra, příspěvek kriminálnímu soudu za roky 1771 až 1773 ve výši 10 zlatých a 45 krejcarů za rok, dále roční plat pro dva městské noční hlídače ve výši celkem 39 zlatých a 18 krejcarů, roční plat učitelovi za školní službu a činnost městského písaře ve výši 19 zlatých a 8 krejcarů, nákup papíru pro purkmistra za 1 zlatý a 30 krejcarů, pro pokladníka za 24 krejcarů a pro městského písaře za 40 krejcarů a mnoho dalších položek. Celkové výdaje činí 1128 zlatých a 4 krejcarů. Po odečtení výdajů od příjmů zbyde 29 zlatých a 30 krejcarů jako zůstatek pro městskou kasu.

Tolik k pohledu ze strany města a jeho správního aparátu. Nyní se na problematiku podívejme ze strany samotných žacléřských měšťanů, tedy na to, komu, kdy a kolik museli měšťané pravidelně platit. Rozpisy podle jednotlivých osob nejsou pro všechny platy dochovány, takže se bude jednat o hodnoty průměrné. Největší položku představovala kontribuce, tvořící 40 % vybíraných platů. Podobně velká byla obecní daň (Gemein Anlaage) – 34 % všech platů.

Třetí největší položkou byla daň odváděná státu nazývaná „Schuldensteuer“, která tvořila 9 % ze všech vybíraných platů. Tato daň byla zavedena v roce 1763 a byla určena k umořování obrovského státního dluhu vzniklého za předchozích válek. Zrušena byla

v roce 1777. K této dani se dochoval i samostatný rejstřík z roku 1771.¹²¹ Plátcí jsou rozeptáni podle domů a u každého z nich je uveden nejprve majitel domu a poté jeho další obyvatelé podrobení dani (děti od určitého věku, tovaryši, učňové, služebnictvo, podruzi), přičemž všichni jsou rozděleni do pěti tříd, kdy daň za jednu osobu je v rozmezí od 15 krejcarů u 1. třídy až po 5 zlatých u 5. třídy. Celková výše v roce 1771 byla podle tohoto rejstříku 105 zlatých a 30 krejcarů, v roce 1773 pak jen 89 zlatých a 12 krejcarů.

Zbýlých 17 % platů tvořily dávky odváděné vrchnosti a faře. Vrchnostenské dávky ke svatému Jiří (Herrschaftliche Zünsungen zu St. Georgii) ke svatému Havlovi (zu St. Galli) celkem představovaly 4 % všech platů. Vrchnosti náležel také poplatek za těžbu dřeva (Holtz scheiter lohn) tvořící zhruba 1 % platů, „pšeničná fůra“ (Waytzen fuhr, příspěvek na dovoz pšenice do pivovaru) tvořící asi 3 %, „robotní peníze“ (Roboth geld) tvořící též asi 3 % a přírážka na nový dobytek, tvořící asi 2 % všech platů.

Farnosti náležely podobně jako vrchnosti dávky odváděné na svatého Jiří a Havla a také „nový příspěvek na faru“. Celkem tyto položky činí asi 4 % všech platů.

Zajímavým pramenem k této oblasti, který je však dochován jako jediný svého druhu, je soupis výdajů Fiedlerovského domu k roku 1756,¹²² kterým je zřejmě míněn dům purkmistra Johanna Christopha Fiedlera mladšího. Je z něho patrné, jak byly jednotlivé platy rozvrženy během celého roku. Průměrné měsíční výdaje tohoto domu vycházejí na zhruba 47,5 krejcaru, z čehož vždy 27 krejcarů tvoří kontribuce. Vzhledem k již probíhající válce jsou obsaženy i příspěvky na válečné výdaje.

Fictitium. Kontribuce byla v základu počítána podle půdy, ale bylo třeba zdanit i ty, kteří se živili řemeslem či obchodem, a takových bylo ve městě hodně. Už berní rula se tyto příjmy snažila postihnout. První tereziánský katastr z let 1741–1748 je chce zachytit přesněji, a proto do kontribuce zahrnuje tzv. *fictitium*, tedy daň placenou z fiktivních gruntů, které měly představovat právě příjmy z řemesla a obchodu. Fictitium poté tvořilo jednu část kontribuce, přičemž druhá část, tj. daň ze skutečných gruntů, tedy z půdy, se pak nazývala *reale*.¹²³

Dochovaly se dva prameny, které se výběru tohoto fictitia v Žacléři týkají: soupis žacléřských plátců fictitia z roku 1750, členěný podle kategorií jejich živností¹²⁴ a rejstřík

¹²¹ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 342. Schulden Steuer Register pro Anno 1771.

¹²² SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 328.

¹²³ Josef PEKAŘ, *České katastry 1654–1789*, Praha 1915, s. 131.

¹²⁴ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 326. Specification waß ein jeder beym Stadtel monatlich Fictitium legen thut. Anno 1750.

pro fictitium pro období 1749–1758, členěný jen podle velikosti domů.¹²⁵ Druhý pramen tedy obsahuje i údaje z prvního pramene, ale nerozepisuje plátce do tolika kategorií.

Měsíční platba byla v rozsahu od 7 krejcarů u nejbohatších obchodníků po 4 ½ denáru (tj. ¾ krejcaru) u většiny řemeslníků. Plátci byli rozděleni do šesti různě početných kategorií. V soupisu jsou zaznamenáni 4 obchodníci, 4 obchodníci s přizí, 8 obchodníků s moukou a kramářů, 24 řemeslníků, 16 malých domů a 3 podruzi.¹²⁶ Nakonec je ještě dopsáno „22 nových domů na vrchnostenské půdě“. Celkem tedy 81 plátců, kteří měsíčně platili celkem 2 zlaté a 38 krejcarů. Purkmistr Fiedler jakožto obchodník je sice zařazen hned do první kategorie, ale fictitium neplatil žádné. V druhém prameni není zmíněn vůbec a u jeho domu je prázdný řádek.

Obchodníci z první kategorie, kteří platili nejvyšší fictitium, byli členy trutnovské horské obchodní společnosti vzniklé v roce 1753 a je o nich podrobněji pojednáno v kapitole o textilní výrobě.

Oba zmíněné prameny se tedy týkají výběru fictitia po roce 1748, kdy bylo tereziánským katastrem v této podobě zavedeno, což dává smysl. Pojem fictitium se však v žac-léřských pramenech překvapivě objevuje už dříve. V knize městských počtů z let 1731–1743¹²⁷ se nachází např. mezi městskými příjmy za rok 1741. Vzhledem k tomu, že tento účetní materiál neobsahuje, na rozdíl od výše pojednaného účetnictví pro rok 1773, žádné platy, které náležely vrchnosti či státu, ale pouze čistě městské příjmy a výdaje, tak nezbývá než se domnívat, že se jednalo zřejmě o část obecní daně (v pozdějším účetnictví nazývané Gemein Anlaage) a že toto staré fictitium tedy patřilo městu a jednalo se o jinou dávku než fictitium zřízené tereziánským katastrem, ač zřejmě založenou na stejném principu.

5. Soudní správa

Magistrát městečka tvořený purkmistrem a radními byl zároveň městský soudem, disponujícím i hrdelním právem. Jeho pravomoci byly výrazně sníženy redukcí hrdelních soudů v Čechách v roce 1766, kdy byl jedním z mnoha desítek soudů, které o hrdelní právo přišly. Po redukcí musel Žacléř stejně jako ostatní postižená města přispívat do

¹²⁵ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 225, kn. 39. Register über dass so genandte Fictitium.

¹²⁶ Kauf- und Handelsleith, Garn Handler, Mehl Handler und Crämer, Handwercker, Kleine Häußer, Hauß leith.

¹²⁷ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 223, kn. 37.

kriminálního fondu, což je zapsáno i v městském účetnictví. V letech 1771–1773 to bylo 10 zlatých a 45 krejcarů ročně.¹²⁸

Pro potřeby soudu existovala městská šatlava. K ní se dochoval výkaz vězněných (Consignation arrestorum) za rok 1772, vyhotovený v červnu 1773, který však neobsahuje ani jedno jméno, ale jen prázdnou tabulku s 20 rubrikami. Je otázka, nakolik je to důsledkem omezení pravomocí soudu a nakolik menším významem města.

Dochovalo se několik spisů k jednotlivým případům. Mezi nimi je například potvrzení o trestu smrti oběšením Andream Lammerta od apelačního soudu z roku 1756, tedy ještě před redukcí hrdelních soudů. Soudní záležitosti byly zapisovány také do městského a soudního protokolu, o němž bylo pojednáno v kapitole o magistrátu. Byly tam dohromady zapisovány záležitosti sporného i nesporného soudnictví a dalších věcí, takže jejich celkové zhodnocení je obtížné.

6. Úřední komunikace městečka a panství

Spisový materiál je dochován jen torzovitě a zejména písemností zachycujících komunikaci dvou úřadů je velmi málo. Následující přehled je tedy jen soupisem několika příkladů, které na sebe nijak nenasazují, ale poskytují alespoň drobný náhled do komunikace mezi městem a panstvím a mezi panstvím a okolním světem.

Příkladem komunikace mezi správou městečka Žaclěře a správou žaclěřského panství může být nařízení z roku 1731.¹²⁹ Jeho vydavatel sice není uveden, ale vzhledem k tomu, že nařízení je dáno v Žaclěři, je adresováno žaclěřskému purkmistrovi, má být přečteno celé obci a hovoří se tam o nařízení pro celé panství, tak jiný vydavatel než hospodářský úřad žaclěřského panství nepřipadá v úvahu. Písemnost je tvořena jedním dvojlistem a skládá se z několika nesouvisajících částí, z nichž je nejdůležitější nařízení o měření a prodeji plátna.

Dalším příkladem může být nařízení o výběru dávek z 9. ledna 1773, tedy jen několik měsíců před zrušením jezuitského řádu.¹³⁰ Tentokrát je uveden odesílatel – kancelář vrchnostenského úřadu na zámku – i adresát – žaclěřský purkmistr. Nařízení obsahuje pokyny pro zapsání výběru různých dávek za předešlý rok do příslušné rubriky v registru a též pro výběr kontribuce za únor, která musí být včas poslána do Žirče a odtud dále. Takovýto

¹²⁸ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 345. Gemein Rechnung über Empfang und Außgaab Gelder bey dem Kay. König. Cammeral Stattl Schatzler von ersten Februarii 1773 bis ultimo Februarii 1774 per 1 Jahr.

¹²⁹ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 189.

¹³⁰ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 189.

dokument se dochoval jen jeden jediný, ale můžeme předpokládat, že vrchnostenský úřad podobné pokyny městu zasílal na začátku každého roku, protože není důvod se domnívat, že výběr dávek právě za rok 1772 měl probíhat nějak jinak než v předchozích letech.

Pro ukázkou komunikace panství s vnějším světem mohou posloužit následující příklady. Roku 1744 hospodářskému úřadu psal zemský vrchní válečný komisař království Českého von Scholten.¹³¹ Psaní odeslal 30. ledna z Broumova a žádal po žacléřském hospodářském úřadu, aby co nejdříve doručil vyúčtování nákladů na ubytování vojska od jejich příchodu do konce měsíce do Trutnova, kam sám přijede 31. ledna. Psaní měl být doručeno jízdním poslem bez jakéhokoliv zpoždění a bylo označeno značkou „*Cito, cito, citissime*“.

Roku 1745 psal do Žirče hradecký krajský hejtman Vančura z Řehnic. Z roku 1749 pochází další list z hradeckého krajského úřadu týkající se obchodu s plátnem.¹³² Odeslán byl 31. července a došel 15. srpna, tedy poměrně pozdě. Stejnou cestu absolvovala upomínka krajského úřadu z roku 1773 za pouhé 3 dny. Odeslána byla 21., došla 24. srpna.¹³³

Papír používaný městskou kanceláří obsahuje filigrán s velkým písmenem W, nad nímž je korunka a rok. Pod rozměrným písmenem W je nápis SCHATZLER. U písemností vzešlých z trutnovské kanceláře se objevuje totožný filigrán, jen s nápisem TRAUTENAU, takže papír pocházel od téhož dodavatele.

¹³¹ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 178.

¹³² SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 190.

¹³³ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 195.

IV. Zemědělství a vlivy horského podnebí

Tato kapitola popisuje stav zemědělské výroby na Žacléřsku. Úvodem je podkapitola o kruté zimě v roce 1740, která dobře ilustruje zdejší klimatické podmínky, které jsou důsledkem poměrně vysoké nadmořské výšky, a po ní následuje pojednání o zdejších poplužních dvorech, hospodářích a pěstovaných plodinách.

1. Zima 1740

Jako úvod této kapitoly může posloužit zápis z žacléřského městského a soudního protokolu o neobvykle kruté zimě v roce 1740, který ukazuje, jak těžké klimatické podmínky zde byly. Mrazu během zimy podlehl nejen někteří lidé, ale také dobytek, který nebyl včas vzat ze stájí do světnic. Zvířata v důsledku podchlazení umírala i během následujícího jara. Nejtěžší mráz udeřil první neděli po Třech králich (10. ledna), kdy téměř nikdo nebyl schopen dojít do kostela na bohoslužbu. Pak sice nejhroší mrazy ustoupily, ale pořád byla taková zima, že na oknech světnic byla jeden prst silná vrstva námrazy.¹³⁴ Břízy a buky nevyrašily dříve než o letnicích (5. června) a ovocné stromy začaly kvést dokonce až po letnicích. Překvapivě však silný mráz vydržely a všechny druhy vykvetly ve velkém množství. Půda však byla na některých místech zmrzlá až do sv. Jana (24. června). Ozim s výjimkou pšenice zůstal v dobrém stavu, ale dozrál až o měsíc později.¹³⁵

Pozdní ovoce, jako švestky a slívy¹³⁶ a také pozdní jablka a hrušky, nestihlo dozrát kvůli brzkým mrazům, které udeřily již na počátku října, a to tak silně, že na stromech byla dva prsty silná vrstva námrazy. Ovoce tak zmrzlo dříve, než dozrálo, a nedalo se jíst. Rané odrůdy jablek a hrušek se urodily dobře a jeden korec jablek tak v Žacléři stál jen 8 až 10 grošů, u jiné odrůdy pak 16 grošů.¹³⁷ Obilí se pak muselo kupovat na trhu v Trutnově, a sice věrtel žita za 11 grošů a korec pšenice za 3 zlaté a 10 grošů.¹³⁸

V letech 1741 a 1742 následovaly další dvě těžké zimy, kdy mrazy také trvaly až do letnic (21. května, resp. 13. května). Na svátek Božího těla (24. května) roku 1742 ještě

¹³⁴ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 763.

¹³⁵ Tamtéž, s. 764.

¹³⁶ Uvedeno jako *Pflaumen* a *Kriecheln*.

¹³⁷ Tamtéž, s. 765.

¹³⁸ Věrtel (Viertel) je v tomto případě čtvrtina korce. Korec žita tedy stál 44 grošů a byl tedy výrazně levnější než pšenice. Tamtéž, s. 765.

nevyrašila žádná bříza, takže jak na svátek nejsvětější Trojice (20. května), tak na Boží tělo musel být oltář namísto břízek ozdoben mladými smrčky.¹³⁹

Vidíme, že zima v roce 1740 i ve dvou následujících letech byla opravdu velmi krutá. Přestože tyto zimy byly i na zdejší poměry výjimečné, tak zápisy o nich dobře ukazují, s čím vším se zde mohli lidé potkat.

2. Zemědělství v Žacléři

Půda byla na žacléřském panství velmi neúrodná. Dle tereziánského katastru z roku 1757 byla půda na většině panství zařazena do nejhorší bonitní třídy, tedy do osmé, znamenající, že sklizeň byla jen dvaapůlkrát větší než množství vysetého obilí. Pouze půda v Bernarticích a Královci byla zařazena do sedmé třídy (sklizeň třikrát větší než množství vysetého obilí).¹⁴⁰

Základním pilířem vrchnostenské zemědělské výroby na panství byly poplužní dvory, kterých zde bylo pět: Alten Vorwerk, Hütten Vorwerk, Královec (Dvůr), Křenov a Bečkov.¹⁴¹ První jmenovaný se nacházel přímo u města, druhý u vesnice Bobru a ostatní u příslušných vesnic. Žacléřský, boberský a královecký dvůr se pod výše zmíněnými názvy objevují už v urbáři z roku 1647.¹⁴² Název královeckého dvoru se dochoval dodnes v podobě pomístního jména Dvorky, označujícího skupinu domů oddělených od zbytku vesnice, stojící na místě původního poplužního dvora. Dvůr Alten Vorwerk dostal při očíslování domů v Žacléři v roce 1771 nejvyšší číslo 120. Správu jednotlivých dvorů měli na starosti šafáři.

K rustikálu se dochovaly dva soupisy žacléřských hospodářů a jejich půdy; jeden zhruba z let 1764–1768, druhý z roku 1781.¹⁴³ Oba dva jsou tvořeny tabulkou s abecedním seznamem hospodářů a údaji o setbě či sklizni různých plodin.

U staršího soupisu je u každého hospodáře nejprve celková výměra jeho půdy a poté následuje výměra osetá jednotlivými plodinami. V prvních sloupcích jsou základní druhy obilí, tedy pšenice, žito, ječmen a oves. Dále pak hrách, proso, bob, řepa a zelí, brambory

¹³⁹ Tamtéž, s. 766.

¹⁴⁰ *Tereziánský katastr český*, sv. 1, Rustikál, edd. Aleš Chalupa a kol., Praha 1964, s. 280–281.

¹⁴¹ *Tereziánský katastr...*, Dominikál, s. 188–198.

¹⁴² *Urbarium des Guetts Schatzler, renouiret und vermehret, Anno 1647*, in: BERNAU Friedrich, *Schloss Schatzlar*, in: *Studien und Materialien zur Specialgeschichte und Heimatskunde des deutschen Sprachgebiets in Böhmen und Mähren*, Prag 1903, s. 406.

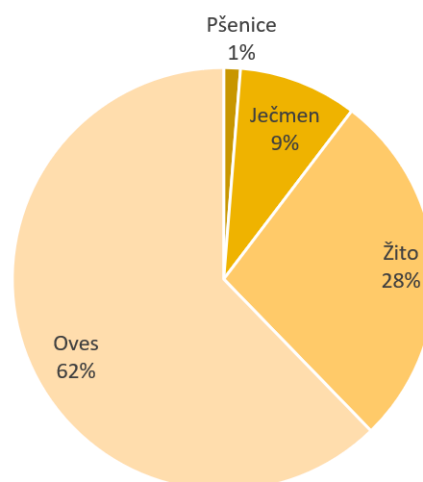
¹⁴³ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 194, 199. Starší soupis neobsahuje původní dataci, ale jen později tužkou dopsanou dataci „okolo roku 1770“. Z analýzy matrik zemřelých je patrné, že pochází z doby před rokem 1768, a podle použitých dolnorakouských měr je zřejmé, že pochází z doby po roce 1764, kdy zde byly zavedeny.

a len. Nakonec je uvedena celková výměra oseté půdy a půdy ležící ladem. Výměra je uvedena ve vídeňských měřicích (*Metzen*, zhruba 0,2 ha) a jejich dílech. Ze zmíněných plodin jsou zajímavé zejména brambory, které byly v této době teprve zaváděny. Příznačný pro Žaclěř je také len, neboť jeho zpracováním se živila velká část obyvatel, o čemž bude řeč dále. Hospodářů je zde uvedeno celkem 54.¹⁴⁴

Novější soupis z plodin z 15. září 1781 zachycuje pouze obilí, ale zato kromě množství vysévaného obilí obsahuje i jeho sklizeň. Použitou jednotkou je tentokrát korec (*Strich*). Zajímavé je, že hospodářů je zde 130, tedy výrazně více než v prvním seznamu. Žaclěřské panství totiž bylo spolu s žirečským panstvím prvním v habsburské monarchii, kde byla již roku 1775 vyzkoušena raabizace. Podle návodu dvorního rady Františka Antonína Raaba byla dominikální půda rozdělena mezi poddané a robota převedena na peněžní plat. Počet poddaných vlastníků půdu tím vzrostl.¹⁴⁵

Z novějšího soupisu z roku 1781 se dozvídáme, že nejvíce pěstovaným obilím byl oves, poté žito, méně pak ječmen a jen ve velmi malém množství pšenice.¹⁴⁶ Ze 130 hospodářů ji vysévalo pouhých deset. Pšenice používaná v pivovaru se sem musela dovážet. K této době o tom žádný pramen nemáme, ale v urbáři z roku 1647 je tato skutečnost zmíněna, protože na dovoz pšenice ze Žirče museli poddaní přispívat speciální dávkou zvanou *Waytzen fuhr* („pšeničná fůra“).¹⁴⁷

Výnos byl u všech druhů jen něco přes tři zrna na jedno zrno zaseté, přičemž u ječmene byl mírně vyšší než u ostatních druhů – zhruba 3,6 zrna.¹⁴⁸ To je však stále více, než kolik by mělo být podle bonitní třídy uvedené

Podíl druhů vysetého obilí v Žaclěři v roce 1781. Vlastní dílo.

¹⁴⁴ Průměrná výměra na jednoho hospodáře činí asi 3,2 měřice (zhruba 0,6 ha), přičemž nejvíce měl Anton Joseph Pflischke s 15 měřicemi (zhruba 2,9 ha). SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 194.

¹⁴⁵ Pavel BĚLINA – Jiří KAŠE – Jan P. KUČERA, *Velké dějiny země Koruny české*, sv. X. 1740–1792, Praha 2001, s. 365.

¹⁴⁶ Schallerova topografie uvádí, že oves byl kvůli chladu jediným pěstovaným obilím a zbytek se musel dovážet. Vidíme, že ve skutečnosti se pěstovaly i ostatní druhy, ale ve výrazně menším množství. J. SCHALLER, *Topographie...*, s. 110.

¹⁴⁷ *Urbarium des Guetts Schatzler*, s. 406.

¹⁴⁸ Vyseto: ovesa 257 korců, žita 113 korců, ječmene 37,5 korce, pšenice 5,25 korce. Sklizeno: ovesa 783,75 korce, žita 363 korce, ječmene 135,25 korce, pšenice 16,5 korce. SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 199.

v tereziánském katastru, uvedené výše. Dnes se na území žacléřského panství obilí nepěstuje vůbec.

Co se týče živočišné výroby, tak zajímavou institucí byly obecní pastviny. Dochoval se rejstřík z roku 1747 obsahující seznam hospodářů, kteří musejí odebírat maso z poraženého obecního dobytka, a to podle počtu krav, které vodí na obecní pastviny. Za jednu krávu musel každý odebrat $2\frac{1}{4}$ libry, za tele $1\frac{1}{2}$ libry a za kozu 1 libru masa, přičemž libra je počítána za 4 krejcarý. Tak například hostinský Johann Gaberla musel za 2 krávy a jedno tele odebrat $5\frac{3}{4}$ libry za 23 krejcarů a 5 denárů.

Na konci se nachází celkové vyúčtování. Celkem se jednalo o 275 liber masa v hodnotě 18 zlatých a 20 krejcarů. Po přičtení a odečtení různých drobných souvisejících částek (jako např. zisk z prodeje loje nebo vyplacená odměna pro obecní starší za „námahu“) to bylo 20 zlatých a 52 krejcarů. Po odečtení nákladů na býka ve výši 19 zlatých a 30 krejcarů (a ještě dalších nevysvětlených 7 krejcarů) zbyl pro městskou kasu 1 zlatý a 15 krejcarů.¹⁴⁹

O tom, kam až obecní pastviny sahaly, nás částečně zpravuje vymezení hranic mezi nimi a boberským lesem, který patřil vrchnosti. Pochází z roku 1778 a obsahuje přesně vymezenou hranici s pomocí různých pomníčků a božích muk a také různá ustanovení, např. o tom, komu patří spadlé stromy z hraniční oblasti.¹⁵⁰

V dominikální části tereziánského katastru z roku 1757 je uvedeno, že se jednalo o 120 strychů pastvin, které obec měla společně s vrchností.¹⁵¹

¹⁴⁹ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 52.

¹⁵⁰ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 196.

¹⁵¹ *Tereziánský katastr...*, Dominikál, s. 189.

V. Textilní výroba a obchod

Tato kapitola popisuje textilní výrobu – významnou součást živobytí žacléřských obyvatel – a ni navazující obchod, v němž hrála důležitou úlohu Trutnovská horská obchodní společnost.

Po ztrátě Slezska bylo nutno jeho rozvinuté textilnictví nahradit. Náhradou měly být země Koruny české, kde k rozvoji textilní výroby existovaly dobré předpoklady, protože zde od pradávna měla významnou úlohu. Pomoci mu mělo podpoření manufakturního podnikání, omezování cechů a třeba také vydávání návodů na pěstování lnu. Velký podíl na tomto procesu měli hrabě Jan Ludvík Harbuval Chamaré a Otto Ludvík Loscani, členové českého komerčního konsesu, přičemž u hraběte Chamaré existuje spojení přímo se Žaclěrem, jak dále uvidíme.

V českém pohraničí se vytvořily tři hlavní oblasti, kde se pěstoval a zpracovával len: šluknovsko-rumburská, frýdlantsko-liberecká a podkrkonošská, do níž spadal i Žaclěř.¹⁵² O druzích vyráběného plátna v Hradeckém kraji nás informuje Loscaniho zpráva z roku 1756. Hrubší plátno se vyrábělo na Náchodsku a Králicku, střední plátna v pásu od Náchoda k Vrchlabí a jemná plátna v okolí Broumova, Trutnova, Jilemnice, Vlčic, Žirče a Žaclěře.¹⁵³

1. Textilní výroba na Žaclěřsku

Textilní výroba zde tvořila důležitou součást obživy a většina obyvatel žacléřského panství se živila předením, tkaním nebo pěstováním lnu.¹⁵⁴ Lnu se dobře daří i na horské neúrodné půdě a snáší chladnější podnebí a měl tak pro horské oblasti velký význam.¹⁵⁵ V tereziánském katastru z roku 1757 se uvádí, že v Žaclěři byl 1 obchodník s plátnem, 18 tkalců a neurčený počet přadláků. Ve vesnicích panství pak celkem 4 obchodníci s plátnem, 183 tkalců a neurčený, ale zřejmě značný počet přadláků.¹⁵⁶ Ze soupisu hospodářů

¹⁵² Bohumír SMUTNÝ, *Loscani a Chamaré o východočeském plátenictví: studie o hospodářské politice habsburské monarchie mezi slezskými válkami a válkou sedmiletou a edice korespondence z let 1754–1757*, in: Sborník prací východočeských archivů, Supplementum 2, Zámrsk 1998, s. 9–11.

¹⁵³ Tamtéž, s. 14. Vladimír KOBLÍŽEK, *Plátenictví v Podkrkonoší v druhé polovině 18. století*, in: *Z historie podkrkonošského textilu*, ed. Vladimír Wolf, Trutnov 1971, s. 35.

¹⁵⁴ J. SCHALLER, *Topographie...*, s. 110.

¹⁵⁵ Vladimír KOBLÍŽEK, *Plátenictví v Podkrkonoší v druhé polovině 18. století*, in: *Z historie podkrkonošského textilu*, ed. Vladimír Wolf, Trutnov 1971, s. 27.

¹⁵⁶ V Lamperticích bylo 22 tkalců a neurčený počet přadláků, v Královci 26 tkalců a neurč. počet přadláků, ve Vrchově 13 tkalců a 2 přadláci, v Bernarticích 2 obchodníci s plátnem, 33 tkalců a neurč. počet přadláků, v Bečkově 1 obchodník s plátnem, 24 tkalců a neurč. počet přadláků, v Černé Vodě 8 tkalců

z let 1764–68, o němž je pojednáno v kapitole o zemědělství, můžeme vyčíst, že z 54 hospodářů v Žacléři jich 14 selo len a celkem se jím osévala plocha 6,4 vídeňské měřice (zhruba 1,3 ha).¹⁵⁷ To je však jen údaj pro samotné město. Ve vesnicích panství ho bylo jistě o dost více.

Výrobě a prodeji plátna se věnuje nařízení z roku 1731, zřejmě od žacléřského hospodářského úřadu.¹⁵⁸ Je adresováno žacléřskému purkmistrovi a má být přečteno celé obci. Nařizuje se v něm, že všichni tkalci z města musí stejně jako ostatní tkalci z panství všechno vyrobené plátno nechat změřit u ustanoveného měřiče a poté prodávat na týdenním trhu v Žacléři. Pokud se bude prodávat jinde nebo bude prodáváno nezměřené, tak jak prodávající, tak kupující zaplatí pokutu, přičemž pro kupujícího je vyšší. Další pokuta hrozí tomu, kdo bude plátno nakupovat mimo tržové dny. Pokud plátno nelze prodat zde, může být po nahlášení a zaplacení hraničního cla prodáváno ve Slezsku.¹⁵⁹

Je zajímavé, že zmíněné ustanovení o povinném měření u určeného měřiče a trestání jeho nezměření zde bylo zavedené již roku 1731, tedy před ztrátou Slezska a před dobou zvýšeného státního zájmu o zdejší textilní výrobu. Celozemsky bylo v podobné, byť podrobnější formě nařízeno až roku 1750 Patentem strany příze a plátna pro Království české.¹⁶⁰ Podobné je to se závěrečným ustanovením o možnosti prodání plátna ve Slezsku, pokud se ho nepodaří prodat zde. Je velmi podobné nařízení v přídavku k řádu strany příze a plátna z roku 1753, kde se též hovoří o možnosti vývozu plátna až po prokazatelné nemožnosti prodat plátno na domácím trhu.¹⁶¹ Bohužel není jasné, z čí iniciativy toto zřejmě pokročilé a dobu předbíhající nařízení z roku 1731 vzniklo, ale z jeho stylizace se zdá, jako by se týkalo jen žacléřského panství a žádný odkaz na předchozí nařízení např. krajského úřadu v něm obsažen není.

Ze zmíněných ustanovení vidíme, že prodej plátna byl ještě tvrdě svázán cechovními opatřeními a jakýkoliv náznak volného trhu byl trestán. Blížila se však doba, kdy domácí plátenictví bude úplně zbaveno cechovního dozoru a bude jako jedno z prvních odvětví

a neurč. počet přadláků, v Bobru 25 tkalců a neurč. počet přadláků, v Prkenném Dole 22 tkalců a neurč. počet přadláků a v Křenově 1 obchodník s plátnem, 10 tkalců a neurč. počet přadláků. Přadláci jsou kromě Vrchové vždy uvedeni jen formulí, že „ostatní předou“. *Tereziánský katastr český*, sv. 1, Rustikál, edd. Aleš Chalupa a kol., Praha 1964, s. 280–281.

¹⁵⁷ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 194.

¹⁵⁸ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 189. Vydavatel sice není uveden, ale vzhledem okolnostem vysvětleným v kapitole o správě města a panství jiný vydavatel než hospodářský úřad žacléřského panství nepřipadá v úvahu.

¹⁵⁹ Slezsko v této době ještě bylo jednou ze zemí Koruny české.

¹⁶⁰ B. SMUTNÝ, *Loscani a Chamaré...*, s. 15.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 17.

prohlášeno za svobodné, necechovní řemeslo. Stane se tak prostřednictvím reskriptu Marie Terezie z února 1755.¹⁶²

Další písemností týkající se výroby plátna je mandát hradeckého krajského úřadu z roku 1749.¹⁶³ V tom na základě pokynů od královské reprezentace a komory krajský úřad nařizuje dvě opatření k povznesení obchodu s plátnem, protože v poslední době upadl a nepřinášel příliš velký zisk. Zaprvé, že nákladníci příze a plátna nacházející se ve východočeských městech, mezi nimiž je jmenován i Žaclěř, mají být instruováni, aby se vyjádřili, jak se může obchodu s plátnem pomoci, a aby své dobrozdání zaslali vrchnosti a magistrátům. Zadruhé, že od nejlepších plátenických mistrů v kraji se má koupit vzorek plachtového neboli bretaňského plátna¹⁶⁴ a zaslat sekretáři komerčního kolegia do Prahy.

Vidíme, že přestože mělo vzorek plátna zkoumat komerční kolegium, tak iniciátorem nařízení byla královská reprezentace a komora, tedy nejvyšší politický a finanční úřad Čech. Komerční kolegia v jednotlivých zemích, obnovená roku 1743 za účelem podpory zvyšování úrovně výroby a obchodu, totiž byla podřízená zemským úřadům a samostatně toho podnikat příliš nemohla.¹⁶⁵ Brzy po tomto shromáždění vzorků a dobrozdání vyšel již zmíněný Patent strany příze a plátna pro Království české z roku 1750 a následně jeho přídavek z roku 1753.

Co se týče bělení plátna, tak ze zprávy manufakturního komisaře Františka Sádla z roku 1754 se dozvídáme, že plátno ze Žaclěře a Trutnova bylo na rozdíl od plátna z ostatních měst této oblasti posíláno k úpravě do Slezska. Počet bělidel v Čechách stále stoupal, v Žaclěři však žádné nebylo ani později.¹⁶⁶

S textilní výrobou a obchodem je svázána také dochovaná kniha dluhů a „vratislavských počtů“ (Schulden Buch und Breslauer Rechnungen).¹⁶⁷ Ta obsahuje kromě krátkých zápisů o dlužích a jejich splácení také záznamy o obchodních transakcích s různými obchodníky. Zápisy jsou různého typu a uspořádání a jednotlivé druhy se v knize alespoň

¹⁶² Pavel BĚLINA, *Česká města v 18. století a osvícenské reformy*, Praha 1985, s. 50–51. P. BĚLINA – J. KAŠE – J. P. KUČERA, *Velké dějiny...*, s. 395.

¹⁶³ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 190. Jedná se o kopii.

¹⁶⁴ „Bretagnes“ – druh běleného a lisovaného plátna vyráběného původně ve městě Quintin v Bretani, které v jakosti a trvanlivosti předčilo všechny ostatní druhy. Napodobenina tohoto plátna se ve velkém množství vyráběla v Čechách, Slezsku a Horní Lužici. Johann Christian SCHEDEL, *Neues und vollständiges, allgemeines Waaren-Lexikon oder genaue und umständliche Beschreibung aller rohen und verarbeiteten Producte, Kunsterzeugnisse und Handelsartikel, besonders für Kaufleute, Kommissionäre, Fabrikanten, Mäcker und Geschäftsleute abgefaßt*, Erster Band A. bis E., Wien 1811, s. 234–235.

¹⁶⁵ Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, Praha 2007, s. 139.

¹⁶⁶ V. KOBLÍŽEK, *Plátenictví...*, s. 38–40.

¹⁶⁷ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 224, kn. 38.

zdánlivě nesystematicky střídají. Také obsahují mnoho zkratk a italských finančních termínů jako saldo,agio,asegno,conto nuovo,franco a podobně a francouzských a německých názvů typů plátna jako pervoin, violet, Cannefass, Tüchel nebo extra fein. Pro plné zhodnocení knihy by byl třeba důkladný rozbor.

V některých částech knihy jsou transakce rozepsány chronologicky. Zde se objevují jména obchodníků jako Gottfried Bernard Crusius, Johann Batta del Courto, Johann Mathaus Thun nebo hrabě von Boltza. U některých zápisů je zmíněno, že jsou z Prahy. U některých zápisů jsou grafická znamení, zřejmě značky obchodníků či společností, často založené na symbolu kotvy. Někde je také uvedeno jméno formana.

V jiných částech jsou vždy celé dvoustrany věnované transakcím s jedním konkrétním obchodníkem, kdy je jeho jméno a místo uvedeno v horní části dvoustrany. Mezi nimi je např. vdova po Danielu Goldsamerovi z Vratislavi, Gottlieb Duscher ze Schmiedeburgu (Kowary), Anna Catharina Fiedlerová ze Žacléře, Jeremias Gottlieb Fischer z Bernartic, Maria Elisabeth Stecklová z Hirschbergu (Jelení Hora), Anna Maria Poffová, vdova po žacléřském důchodním a další. Částky uvedené u těchto jmen jdou do tisíců zlatých ročně. Některé částky jsou uvedeny v říšských tolarech.

Některé zápisy lze rozklíčovat snáze. Např. rozpis plátna zasláného na bělení Marii Elisabeth Stecklové do Hirschbergu v roce 1768, kdy jednotlivé dodávky jsou označeny písmeny A až I, je uveden jejich objem v kopách, cena v říšských tolarech za jednu kopu, datum dodávky a cena celé dodávky. Pod nimi je suma objemu a ceny: 130 kop plátna za 842 říšských tolarů.

I po tomto jen velmi zběžném pohledu vidíme, že Žacléř obchodoval zejména s městy ve Slezsku, ale také s obchodníky z mnohem vzdálenějších míst. V soupisu dluhů žacléřského obchodníka Antona Josepha Pflischkeho, který zbankrotoval, převažují věřitelé z okolí (Trutnov, Chvaleč, Prkenný Důl apod.), ale jsou mezi nimi také někteří z Prahy, Vídně, a dokonce z Hamburku.¹⁶⁸

2. Trutnovská horská obchodní společnost

Roku 1753 byla v Trutnově založena horská plátenická obchodní společnost (K. k. privilegirte Gebürgs Handelscollegium). Společnost měla sdružovat obchodníky z Krkonoš, Podkrkonoší a Náchodska, aby mohli obstát proti zahraniční konkurenci, hledat nová odbytiště pro české plátno a bojovat proti fušování a dalším neřádům. Tato společnost

¹⁶⁸ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 51–52.

posléze měla na starost celou šestinou vývozu lnářských výrobků z českých zemí. Její jednotliví členové však obchodovali samostatně a žádné jednotné účetnictví společnosti tedy neexistuje.

Její vrchní představený (Ober Vorsteher) byl vybírán pražským komerčním konsesem, ostatní starší a přisedící byli voleni společností samotnou a dohromady tvořili dvánáctičlenné kolegium. Prvním představeným byl bohatý trutnovský obchodník s plátnem a rada komerčního konsesu Adam Wagner, který společnost zakládal. Z žacléřských obchodníků byli členy kolegia purkmistr Johann Christoph Fiedler mladší a radní Johann Christoph Fiedler starší.

Již roku 1755 představený Adam Wagner zemřel a společnost pak jakožto jeho zástupce (Vice Ober Vorsteher) vedl J. Ch. Fiedler mladší. Během sedmileté války byla činnost společnosti ochromena a nový představený určen nebyl. Až po jejím konci byl roku 1764 jmenován Jacob Thim von Werthenfeld z Hostinného a sídlo společnosti bylo přeneseno tamtéž.¹⁶⁹

Zástupci představeného J. Ch. Fiedlerovi byla roku 1773 adresována upomínka od hradeckého krajského úřadu, v níž bylo znovu žádáno zaslání kopie artikulí této společnosti podle nařízení gubernia, protože dosud nepřišly.¹⁷⁰

Dochovala se matrika této společnosti,¹⁷¹ v níž jsou zapsáni její členové a výše členského příspěvku, a to celkem 66 jmen mezi lety 1754–1774. Příspěvek činil u většiny 30 zlatých, u některých 22,5 nebo 15 zlatých a několik členů nemuselo zaplatit nic. Zajímavé je, že název společnosti je na deskách knihy a na titulním listu uveden trochu jinak.¹⁷²

Soupis začíná rokem 1754, k němuž jsou ze žacléřských měšťanů do matriky zapsáni Johann Christoph Fiedler starší,¹⁷³ Anton Pflischke¹⁷⁴ a Anton Fiedler.¹⁷⁵ Právě tito tři

¹⁶⁹ LIPPERT Julius, *Geschichte der königlichen Leibgedingstadt Trautenau*, Prag 1863, s. 119–120. P. BĚLINA – J. KAŠE – J. P. KUČERA, *Velké dějiny...*, s. 399. B. SMUTNÝ, *Loscani a Chamaré...*, s. 24–27. V. KOBLÍŽEK, *Plátenictví...*, s. 10, 53–56, 70.

¹⁷⁰ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 195. Zde je název společnosti uveden jako Trauttenauer Leinwand Handlungs Gesellschaft.

¹⁷¹ SOKA TU, f. Trutnovská horská obchodní společnost, inv. č. 1, kn. 1.

¹⁷² Název knihy na deskách knihy zní: *JNCORPORATIONS BUCH ODER MATRICUL FÜR JHRO KAYS. KÖNIGL. MAYES. ALLERGNÄDIGST PRIVILEGIERTES GEBÜRGS HANDLUNGSCOLLEGIUM ANNO 1753*. Na titulním listu pak takto: *MATRICUL Bay der Kaysl. Kön. Anno 1753 Allergnädichst Privilegirten Trauttenauer Gebürg Handlungs Sociætet*.

¹⁷³ Radní a obchodník. Bydlel v domě č. 99. Zemřel 5. března 1757 ve věku 67 let. SOA Zámrsk, FÚ Žacléř, matrika OZ 1751–1784, s. 31.

¹⁷⁴ Obchodník. Bydlel v domě č. 116 na jižní straně náměstí. Zemřel 31. srpna 1772 ve věku 44 let. SOA Zámrsk, FÚ Žacléř, matrika OZ 1751–1784, s. 174.

¹⁷⁵ Radní a obchodník. Bydlel v domě č. 20. Zemřel 14. února 1758 ve věku 39 let. SOA Zámrsk, FÚ Žacléř, matrika OZ 1751–1784, s. 45.

jsou spolu s J. Ch. Fiedlerem mladším, žacléřským purkmistrem a zástupcem představeného této společnosti uvedeni jako obchodníci (Kauf und Handels-leith) na seznamu žacléřských plátců fictitia z roku 1750.¹⁷⁶ J. Ch. Fiedler mladší jakožto purkmistr neplatil nic, J. Ch. Fiedler starší platil 7 krejcarů a zbylí dva 4 krejcarey měsíčně.

Po dlouhé pauze způsobené sedmiletou válkou přibývá roku 1764 k obchodníkům zapsaným v matrice Anton Aust a roku 1770 Franz Michael Fiedler a Procopius Fiedler, synové zástupce vrchního představeného Johanna Christopa Fiedlera mladšího. S ohledem na zásluhy jejich otce, který byl již téměř 18 let členem společnosti, byli přijati zdarma.¹⁷⁷ Rodina Fiedlerů se tedy velkou měrou podílela nejen na řízení města v roli radních a purkmistra, ale též na obchodu s plátnem.

Roku 1774 zápisy v matrice společnosti končí. S rozvojem volného obchodu a konkurence a zrušením licencí na obchod s přízí v roce 1772 a na obchod s plátnem v roce 1785 postupně ztrácela význam. Privilegia na monopolní podnikání začala být brána jako škodlivá a nejspíše někdy v 80. letech společnost zanikla.¹⁷⁸

3. Hrabě Chamaré a jeho inspekční cesta

Významnou osobou spojenou s textilní výrobou této doby byl hrabě Jan Ludvík Harbuval Chamaré, slezský emigrant a zakladatel plátenické manufaktury v Potštejně.¹⁷⁹ Do této manufaktury bylo nakupováno i plátno ze Žacléře, které zde bylo dále upravováno.¹⁸⁰

V březnu 1755 navštívil hrabě Chamaré Žacléř. Návštěva byla součástí inspekční cesty po Krkonoších, na niž jej vyslal prezident komerčního konsesu hrabě Rudolf Chotek, aby zjistil stav plátenické výroby v této oblasti. Nejprve se Chamaré 8. března zastavil v Trutnově, kde se setkal s Adamem Wagnerem, představeným výše popsané horské obchodní společnosti, založené před dvěma lety. 9. března pokračoval do Žacléře. S pomocí správce panství a purkmistra zde hledal tkalce a přadláky pro svoji manufakturu v Potštejně. Byl přijat pouze jeden tkadlec, ale zato tak schopný, že poté učil v nově založené přádelnické a tkalcovské škole v Potštejně.¹⁸¹ Správci a purkmistrovi pak nařídil,

¹⁷⁶ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 326.

¹⁷⁷ SOKA TU, f. Trutnovská horská obchodní společnost, inv. č. 1, kn. 1.

¹⁷⁸ V. KOBLÍŽEK, *Plátenictví...*, s. 57.

¹⁷⁹ Jan Ludvík Harbuval Chamaré (1701–1764), slezský šlechtic francouzského původu. Po pruském záboru Slezska emigroval do Čech a koupil zde panství Potštejn, kde založil plátenickou manufakturu, financovanou císařem Františkem I. P. BĚLINA – J. KAŠE – J. P. KUČERA, *Velké dějiny...*, s. 387.

¹⁸⁰ Arnošt KLÍMA, *Manufakturní období v Čechách*, Praha 1955, s. 323–324.

¹⁸¹ Bohumír SMUTNÝ, *Dvě cesty Jana Ludvíka Harbuvala Chamaré do Krkonoš roku 1755*, in: *Krkonoše – Podkrkonoší 7*, Trutnov 1983, s. 91–93. A. KLÍMA, *Manufakturní období...*, s. 322.

aby sledovali vývoj obchodu s plátnem ve Slezsku a informovali jej. Poté se vrátil do Trutnova, odkud pak pokračoval na další místa. Jedním z hlavních důsledků cesty měla být stavba bělidla v Trutnově, která již byla na dobré cestě, ale s vypuknutím sedmileté války byla zrušena.¹⁸² V rodinném archivu hrabat Chamaré je dochován desetistránkový protokol této inspekční cesty.¹⁸³

Tím spojitost hraběte Chamaré s Žaclěrem nekončí. Ještě v březnu 1755 byl jmenován ředitelem výroby příze a plátna na území sousedícím se Slezskem, Kladskem a Moravou a zdejší krajští hejtmané mu měli vycházet vstříc.¹⁸⁴ Téhož roku mu komerční konses přikázal vyšetřit stížnosti dvou obchodníků s plátnem z žirečského panství s žaclěřským purkmistrem Fiedlerem, který jim bránil v nakupování plátna ve vesnicích.¹⁸⁵ Roku 1756 byl spor dle zprávy komerčního konsesu urovnán.¹⁸⁶

¹⁸² B. SMUTNÝ, *Dvě cesty...*, s. 93–97.

¹⁸³ SOA Zámorsk, f. Rodinný archiv Harbuvalů a Chamaré Potštejn, inv. č. 694, sig. D III 27.

¹⁸⁴ A. KLÍMA, *Manufakturní období...*, s. 322.

¹⁸⁵ SOA Zámorsk, f. Rodinný archiv Harbuvalů a Chamaré Potštejn, inv. č. 695, sig. D III 27.

¹⁸⁶ SOA Zámorsk, f. Rodinný archiv Harbuvalů a Chamaré Potštejn, inv. č. 712, sig. D III 27

VI. Války o rakouské dědictví

Tato kapitola popisuje útrapy Žacléřska za válek o rakouské dědictví, tedy za první slezské války v letech 1740–1742 a druhé slezské války v letech 1744–1745, během nichž Žacléř utrpěl velké ztráty.¹⁸⁷

1. První slezská válka

Na Žacléřsku byl za první slezské války kromě několika průchodů vojska a vymáhání kontribucí relativní klid.¹⁸⁸ Alespoň v porovnání s druhou slezskou válkou. Dne 30. listopadu 1740 přišli do Žacléře dva františkáni z Hlohova, kteří prchali před pruským vojskem, a město seznámili se začátkem války a pruským vpádem do Slezska, o čemž se zde dosud nic nevědělo.¹⁸⁹

První vojenská jednotka přišla do Žacléře v únoru 1741, po návratu rakouských vojsk z tureckého bojiště do zimních kvartýrů v Čechách. Byla to setnina pěchoty pod velením setníka Betze s 32 muži. Zůstala zde do 12. dubna 1741 a poté, co zde byla posílena na 84 mužů, odpochovala do Dolního Slezska, k pevnosti Nise, kde v té době tábořilo rakouské vojsko polního maršála hraběte Neipperga. Žacléř poté musel tomuto vojsku posílat proviant a krmivo.¹⁹⁰ Tato povinnost je zmíněna též v radním manuálu vsi Královec.¹⁹¹

Dne 1. listopadu 1741 k Žacléři nečekaně přišly první pruské jednotky. Jednalo se o granátnickou setninu pěšího pluku prince holštýnského se 124 muži a 27 koňmi, která zde zůstala přes noc. Náklady na tuto jednotku činily 114 zlatých a 59 krejcarů. Hned 4. listopadu 1741 přišla další jednotka, setnina pruských kyrysníků z pluku Geßler pod velením rytmistra von Wedela, která zde odpočívala přes dvě noci do 6. listopadu. Město se muselo starat o 83 mužů a 96 koní, což jej přišlo na 207 zlatých a 5 krejcarů. Za náklady na tyto dva první průchody byla od vrchnosti, jezuitského superiora Tobiasa Ertla, poslána náhrada. V pozdější době však už o podobných náhradách neslyšíme.

¹⁸⁷ Tato a následující kapitoly jsou založeny na mé bakalářské práci. Pavel TAŠEK, *Žacléřsko a slezské války*, Hradec Králové 2018, bakalářská práce.

¹⁸⁸ Karl PRÄTORIUS – Helmut WEBER, *Schatzlar. Eine sudetendeutsche Stadt im böhmischen Riesengebirge und die Bezirksgemeinden*, Marburg/Lahn 1993, s. 462.

¹⁸⁹ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 761. E. WENZEL, *Die Slesischen Kriege...*, s. 234.

¹⁹⁰ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 762. E. WENZEL, *Die Slesischen Kriege...*, s. 234.

¹⁹¹ SOKA TU, f. AOK, inv. č. 1, kn. 1, Radní manuál 1736–1884, nestr. (s. 9).

Od listopadu 1741 do května 1742 pruská vojska spadající pod polního maršála Leopolda I., knížete Anhaltsko-Dessavského tábořila v královéhradeckém, chrudimském a boleslavském kraji. Na stravu těchto jednotek musel měsíčně přispívat také Žacléř; stálo ho to přes 331 zlatých.¹⁹² Též Královec musel tomuto vojsku podle radního manuálu dávat mnoho proviantu a peněz.¹⁹³ 11. června byl ve Vratislavi uzavřen předběžný mír mezi Rakouskem a Pruskem, kterým se Rakousko zřeklo většiny Slezska a Kladska.¹⁹⁴ První slezská válka skončila.

Pruské vojsko následně opouštělo Čechy. Některé z těchto jednotek procházely i Žacléřskem. Dne 27. června přišly do Žacléře dvě švadrony dragounského pluku Roell, které zde zůstaly do 30. června, tedy 4 dny a 4 noci. Čítaly 283 mužů a 190 koní a město stálo přes 804 zlatých a 44 krejcarů. 1. července pak tudy prošlo šest setnin pěšího pluku la Motte s 865 muži a 140 koňmi. Zůstali zde jen jednu noc, ale město stáli 448 zlatých a 28 krejcarů a navíc 30 korců ovsu. Kromě těchto jednotek v této době na zámku ležely dvě setniny granátníků. 6. července přišel do Žacléře celý pěší pluk Lehwaldt¹⁹⁵ s 1866 muži a 319 koňmi. Zůstal zde do 8. července a město jeho pobyt přišel na 1321 zlatých a 34 krejcarů. Na zámku byly v této době tři setniny.¹⁹⁶ Dochoval se seznam žacléřských měšťanů, u nichž byli dne 6. července 1742 ubytováni prusí pěšáci a kteří dostali seno na podestýlku z luk žacléřského panství. Jedná se o soupis 35 jmen bez dalších podrobností.¹⁹⁷

V těchto dnech na žacléřském panství leželo ne méně než 3500 pěšáků a jezdců. Dne 10. července procházela městem ještě jedna švadrona jezdecká. Protože zde však již nebyl žádný chléb, odvedli prusí vojáci s namířenými pistolemi žacléřského purkmistra Antona Bocka za město a ten jim musel ukázat cestu až k nejbližší stanici ve Slezsku. Podařilo se mu sice utéct, ale prý následkem velkého strachu onemocněl a za 20 týdnů zemřel.¹⁹⁸

¹⁹² SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 766–767. E. WENZEL, *Die Slesischen Kriege...*, s. 234–235.

¹⁹³ SOKA TU, f. AOK, inv. č. 1, kn. 1, Radní manuál 1736–1884, nestr. (s. 9).

¹⁹⁴ Kolektiv autorů, *Vojenské dějiny Československa...*, s. 198.

¹⁹⁵ Ve Wenzelově článku uvedeno zkomoleně jako „Loevall“, nicméně v soudním protokolu správně jako „Lewalt.“

¹⁹⁶ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 772–773. E. WENZEL, *Die Slesischen Kriege...*, s. 235.

¹⁹⁷ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 177.

¹⁹⁸ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 773. E. WENZEL, *Die Slesischen Kriege...*, s. 235.

Podle radního manuálu v této době přes Královec procházelo 6000 vojáků. 2204 pěšáků a husarů a 686 koní se zde utábořilo. Pobývali zde od 27. do 30. června. Vzali si chléb, maso, pivo, víno, pálenku, oves, seno a příprež. Celkové náklady na jejich pobyt činily 1706 zlatých a 34 krejcarů.¹⁹⁹

2. Druhá slezská válka

Od 1. ledna 1744, ještě před začátkem druhé slezské války, leželo v Žacléři v zimních kvartýrech rakouské vojsko, a sice půl setniny varaždínské milice v červených kabátech o 97 mužích pod velením setníka Georga Sodrawitze.²⁰⁰ Dochoval se list z 30. ledna 1744 od zemského vrchního válečného komisaře v Království českém, Conrada svobodného pána von Scholtena, adresovaný hospodářskému úřadu žacléřského panství. Píše v něm, že podle nařízení královského místodržitelství se mají navštívit místa, kde je ubytováno vojsko, a mají se vyúčtovat náklady na chlební a koňské porce od dne jejich příchodu až dosud. On sám měl v úmyslu toto provést, ale protože mu to určité události překazily, tak musí vyúčtování provést žacléřský hospodářský úřad a s vlastnoručním podpisem velitele ubytovaného vojska jej 31. ledna, tedy hned druhý den, zaslat do Trutnova.²⁰¹ Varaždínští milicionáři v Žacléři pobývali až do 10. května, kdy město opustili a odpochovali směrem k Praze. Náklady na jejich 13 337 chlebních porcí činily 181 zlatých a 52 krejcarů; další náklady pak 672 zlatých a 56 krejcarů.²⁰²

Pruské vojsko v srpnu 1744 vpadlo do Čech. Nikde není zmínka, že by nějaká část tohoto vojska procházela Libavským sedlem a Žacléřskem, což ovšem neznamená, že se jej tento pruský vpád nijak nedotkl. Královecký radní manuál hovoří o dávce ovsu, sena a slámy, která musela být dodána Prusům do tábora v Brandýse. Stalo se to 29. srpna, kdy ani oves, ani sláma ještě nebyly sklizeny. Celkem se jednalo o 54 korců a 2 věrtele ovsu, 38 centnýřů a 100 liber sena a 40 centnýřů a 60 liber slámy. Jsou zde rozepsány dávky jednotlivých surovin pro velké a malé sedláky, polní zahradníky, luční zahradníky (*Auengärtner*), domkaře a svobodné obyvatele. Například polní zahradníci museli dát 3 věrtele ovsu, 6 otepí sena a 5 otepí slámy, přičemž jedna otep měla 10 liber.²⁰³

¹⁹⁹ SOKA TU, f. AOK, inv. č. 1, kn. 1, Radní manuál 1736–1884, nestr. (s. 10, 34).

²⁰⁰ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 774–775. E. WENZEL, *Die Slesischen Kriege...*, s. 250.

²⁰¹ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 178.

²⁰² SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 775. E. WENZEL, *Die Slesischen Kriege...*, s. 250.

²⁰³ SOKA TU, f. AOK, inv. č. 1, kn. 1, Radní manuál 1736–1884, nestr. (s. 10).

Prusové v září 1744 obsadili v Prahu, ale už v listopadu ji opustili a ustupovali několika směry z Čech do Slezska.²⁰⁴ Jedna část pruského vojska pod velením generálporučíka Petra Ludwiga du Moulina šla přes Jaroměř, Chvalkovice, Studenec, Trutnov, Bernartice, Královec a Libavu (viz obr. 5). Byla tvořena 16 praporek pěchoty,²⁰⁵ před nimiž šlo 30 švadron jezdeckva²⁰⁶, aby pro oddíl zajistilo potraviny. Pochod po špatných cestách, v zimě a ve sněhu byl provázen řadou srážek s rakouskými lehkými jednotkami Franze Leopolda hraběte Nádasdyho a ozbrojenými sedláky, ve kterých pruský oddíl ztratil přes 200 mrtvých a zraněných a 1 dělo.²⁰⁷ Průchod vojska Žacléřskem trval od 25. do 30. listopadu 1744.²⁰⁸ Ještě před jeho začátkem, od 17. do 24. listopadu 1744, úřadovala v Žacléři stanice pruské poštovní se tříčlenným personálem.

Dne 21. listopadu sem přišel major von Dietfort od tzv. černých husarů²⁰⁹ s celkem 24 osobami a 30 koňmi a zůstal zde přes noc. Jejich pobyt a vyžádaná příprava stála celkem 21 zlatých. 28. listopadu přišlo do města 12 pruských setnin a švadron, které sem odbočily z cesty přes Bernartice do Libavy, protože byla kvůli rychlému pochodu ucpaná. Ve městě se nacházelo 1646 mužů a 905 koní a v táboře za městem dalších 1300 mužů a 1783 koní. Jejich pobyt stál město celkem 2077 zlatých.²¹⁰ Zvláště špatný dojem zanechali již zmínění černí husaři, kteří rabovali a plenili obce, přes které táhli, a co nemohli kvůli spěchu vzít s sebou, zničili.

Radní manuál obce Královec se zmiňuje o průchodu černých husarů a dalších pruských jednotek, celkem přes 5000 mužů, kteří zde zůstali přes noc a celou vesnici vyrabovali. Ve Zlaté Olešnici zapálili devět domů a v Bernarticích jednu stodolu. Během dvou dnů prošlo po této cestě přes 30 000 mužů. Zůstalo na ní ležet několik set mrtvých lidí a mrtvý dobytek. Na jiném místě se zmiňuje o 3007 mužích se 2102 koňmi, kteří zde na

²⁰⁴ Kolektiv autorů, *Vojenské dějiny Československa...*, s. 201.

²⁰⁵ Pěší pluky Schwerin, Marwitz, Bonin, Herzberg a Anhalt, fýsilírské pluky du Moulin a Zimmernow, granátnický prapor Buddenbrock, 10 dvanáctiliberních děl, 10 houfnic. *Die Kriege Friedrichs des Grossen*, 2. Theil, Bd. I., s. 240.

²⁰⁶ Tělesný kyrysnický pluk, kyrysnické pluky Geßler a Stille, dragounský pluk Nassau, husarský pluk Natzmer, část husarského pluku Dieury. *Die Kriege Friedrichs des Grossen*, 2. Theil, Bd. I., s. 240–241.

²⁰⁷ *Die Kriege Friedrichs des Grossen*, 2. Theil, Bd. I., s. 240. *Österreichischer Erbfolge-Krieg*, Bd. VII, s. 231–232.

²⁰⁸ V. MÁLEK, *Strategický význam Libavského sedla...*, s. 25. J. LIPPERT, *Geschichte...*, s. 85.

²⁰⁹ Jednalo se o husarský pluk von Ruesch, známý pod názvem Schwarze Husaren podle jejich černých uniforem nebo také Totenkopf-Husaren podle lebky se zkříženými hnáty na jejich čepicích. Claus von BREDOW, *Historische Rang- und Stammliste des deutschen Heeres*, Teil I, Berlin 1905, s. 721–724.

²¹⁰ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 776. E. WENZEL, *Die Slesischen Kriege...*, s. 250.

konci listopadu a na počátku prosince rabovali a ničili, přičemž nadělali škody za 2888 zlatých a 17 krejcarů.²¹¹

Hlavní část du Moulinovy kolony procházela Žacléřským 30. listopadu a za dalších šarvátek 1. prosince vstoupila do Libavy.²¹² Z této doby pochází i označení Preußenweg pro cestu vedoucí z trutnovského Starého Města na sever přes Libeč směrem k Žacléři.²¹³ Podle pamětní knihy vsi Babí šla po této cestě pruská pěchota, zatímco černí husaři postupovali přímo přes západně od cesty ležící Babí, které vyplenili, pobrali všechno obilí a seno a na Babí nastal hlad.²¹⁴

Jednou z jednotek účastnících se tohoto průchodu byl pruský pěší pluk Alt-Schwerin, jehož cesta je popsána v deníku jednoho z jeho důstojníků. 28. listopadu byl pluk přiřazen k du Moulinovu sboru, jenž měl doprovázet dělostřelectvo a zavazadla sboru generálporučíka Ernsta Christopha hraběte z Nassau na cestě z Čech. Pluk se v té době nacházel v táboře u Chvalkovic. 30. listopadu přišel do Trutnova a odtud šel 1. prosince do Libavy. Po cestě přes Žacléřsko a Libavské sedlo si sbor mnoho vytrpěl od pandurů rozmístěných na výšinách podél cesty, a to zejména zadní voj sboru tvořený v ten den pěším plukem du Moulin. Z Libavy pak pluk Alt-Schwerin pokračoval do svých přidělených kvartýrů.²¹⁵

Poté, co poslední pruské jednotky v prosinci 1744 opustily Čechy, chtěl Karel Lotrinský pokrýt české hranice vojenskými posádkami.²¹⁶ V Žacléři pobýval od 3. do 5. prosince 1744 oddíl husarů o 54 mužích pod velením rytmistra Zinzendorfa. Náklady činily 86 zlatých a 36 krejcarů.²¹⁷

Od 5. prosince 1744 do 16. května 1745, tedy poměrně dlouhou dobu, byli u Žacléře umístěni Chorvati v červených kabátech pod velením plukovníka Patachiche.²¹⁸ Jednalo

²¹¹ SOKA TU, f. AOK, inv. č. 1, kn. 1, Radní manuál 1736–1884, nestr. (s. 11, 34).

²¹² *Die Kriege Friedrichs des Grossen*, 2. Theil, Bd. I., s. 240. *Österreichischer Erbfolge-Krieg 1740–1748*, Band VII, Wien 1903, s. 232.

²¹³ K. PRÄTORIUS – H. WEBER, *Schatzlar...*, s. 462. J. LIPPERT, *Geschichte...*, s. 85.

²¹⁴ SOKA TU, f. Archiv obce Babí, inv. č. 1, kn. 1, Pamětní kniha obce Babí 1923–1937, s. 161.

²¹⁵ ²¹⁵ *Tagebuch eines Offiziers Alt-Schwerinschen Regiments, von den Felzügen im Jahr 1744 und 1745*, in: *Sammlung ungedruckter Nachrichten, so die Geschichte der Feldzüge der Preußen von 1740 bis 1779 erläutern*, Erster Theil, Dresden 1782, s. 193–194.

²¹⁶ *Österreichischer Erbfolge-Krieg*, Bd. VII, s. 235. F. STELLNER, *Friedrich Veliký...*, s. 180.

²¹⁷ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 778. E. WENZEL, *Die Slesischen Kriege...*, s. 251–252.

²¹⁸ V každém zdroji je jméno nebohého chorvatského plukovníka zkomoleno nějak jinak: Patachich, Patatic, Patachiz, Pateschütz, Pattetschütz, Battatic, Battatetsch. Správná chorvatská podoba jména tohoto starého rodu je Patačić (s přídomkem de Zajezda).

se o 10 setnin pěchoty a 2 setniny husarů (viz obr. 6). Sám plukovník pobýval na žacléřském zámku. Husarské setniny byly po jedné rozmístěny v Lamperticích a Bernarticích, dvě setniny pěchoty byly v Prkenném Dole a zbylých osm setnin v Žacléři. V některých domech bylo ubytováno i 15–20 mužů. Třetí den jejich pobytu vypukla ve třech setninách složených převážně ze Srbů²¹⁹ vzpoura. Vzbouřenci táhli do Prkenného Dolu a poté na Babí. O vzpouře Chorvatů se zmiňuje krátká zpráva vepsaná do regulativu o zimních kvartýrech z prosince 1744. Podle ní vypukla 7. prosince a po osmi dnech byla potlačena.²²⁰ Poté byly čtyři z osmi setnin umístěných v Žacléři rozděleny a přemístěny po jedné do Lampertic, Bernartic, Bobru a Křenova.²²¹

Radní manuál vsi Královec k tomuto období říká, že v Trutnově, Žacléři a Bernarticích byli v zimních kvartýrech Panduři, Srbové a Sasové, asi 3200 mužů, v Královci však žádní. Avšak každý den a noc, třikrát nebo čtyřikrát, přijela 10ti až 20ti členná pruská jízdní hlídka, která vymáhala peníze, brala slámu, plátno, nábytek a dobytek. V penězích si vyžádali 2888 zlatých a 17 krejcarů. V Libavě, Jelení Hoře (Hirschberg, Jelenia Góra), Schmiedebergu (Kowary), Kamenné Hoře a Friedlandu (Mieroszów) prý měli přes 6500 mužů a kopali zde velké příkopy. V lednu a únoru 1745 museli pekaři pro uherské vojáky, kteří zde byli v zimních kvartýrech, péct mnoho chleba z mouky, kterou si vojáci přivezli ve velkých sudech z českého a moravského magacínu. V každém sudu bylo 7, 8, 9 nebo i 12 centnýřů mouky a každý pekař musel upéct více než 131 centnýřů. Na tomto místě se dozvídáme, že pisatel této části královeckého radního manuálu byl mlynářem, který se na pečení chleba též musel podílet.²²²

V předjaří 1745 se toho zde příliš mnoho nezměnilo. Rozmístění vojska v polovině března 1745 viz na obr. 7. Rakouské lehké jednotky se mnohokrát objevily v obcích v údolí řeky Bobru a ve valbříšských horách, odkud odnášely zásoby k Žacléři. 26. dubna byla Kamenná Hora obsazena Patachichovými Chorvaty.²²³

Na konci dubna byl k Jelení Hoře předsunut pruský plukovník Winterfeld, podléhající generálporučíkovi Truchsessovi, se 2 granátnickými prapory, 2 husarskými pluky

²¹⁹ Použit je výraz Ratzen objevující se i v královeckém radním manuálu, který označoval pravoslavné Srby žijící v Habsburské monarchii.

²²⁰ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 179.

²²¹ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 779–780. *Österreichischer Erbfolge-Krieg*, Bd. VII, s. 304. *Die Kriege Friedrichs des Grossen*, 2. Theil, Bd. II., s. 158. E. WENZEL, *Die Slesischen Kriege...*, s. 252.

²²² SOKA TU, f. AOK, inv. č. 1, kn. 1, Radní manuál 1736–1884, nestr. (s. 11).

²²³ *Die Kriege Friedrichs des Grossen*, 2. Theil, Bd. II., s. 172.

(jednalo se o pluk Soldan a pluk Ruesch – nám již známé černé husary) a oddílem myslivců, aby střežil cestu z Kamenné Hory do Trutnova. Také odsud mohl u křesoborského kláštera připravit přepadení rakouských předsunutých jednotek.²²⁴ Oddíl asi 400 až 500 chorvatských jezdců předsunutý k Jelení Hoře byl 1. května těmito jednotkami napaden a po krátké srážce byl donucen ustoupit zpět k Žacléři, kde se spojil se zde umístěnými pěšími Chorvaty plukovníka Patachiche.²²⁵ Podle radního manuálu bylo 100 uherských vojáků zajato Prusy a 15 zabito. Na rakouské vojáky také prý stříleli slezští sedláci.²²⁶

Od května postupovaly rakouské lehké jednotky z pohraničí pod velením polního podmaršálka hraběte Nádasdyho, včetně Patachichových Chorvatů ze Žaclěře, do Slezska, aby provedly průzkum směrem ke Kamenné Hoře, Friedlandu a Stříbrné Hoře (Silberberg, Srebrna Góra). 1. května, v den srážky u Jelení Hory, došel Patachich se svými asi tisíci pěšáky k Schmiedebergu, odkud se však po porážce svých jezdců vrátil zpět k Žacléři. 16. května Patachich se svými Chorvaty opustil Žaclěř. V době odchodu čítala tato jednotka 1280 pěšáků a 399 husarů. Jejich pobyt trvajícím celých 163 dní stál celkem 45 538 zlatých a 34 krejcarů. Zásoby musely být dováženy každý den z různých míst.²²⁷

Dne 19. května byli Patachichovi Chorvati postupující ze Žaclěře ke Kamenné Hoře u Křesoboru přepadeni pruskými husary a zatlačeni zpět. Srážka trvala od 5 hodin ráno do 2 hodin odpoledne a Rakušané byli poraženi. Winterfeld byl lehce zraněn a Nádasdy se svými jednotkami po srážce ustoupil k českým hranicím, směrem k Schömbergu a Žacléři. O srážce u Kamenné Hory se zmiňuje také radní manuál obce Královec, který však značně přehání při popisu pruských i rakouských jednotek. Uvádí, že Prusové měli 16 000 mužů – granátníků, jezdecka a husarů – a 20 kanónů, kdežto Rakušané pouze 1000 mužů, což jsou čísla značně odlišná od skutečnosti. Podobně jako u srážky u Jelení Hory dne 1. května radní manuál uvádí, že pruským vojákům pomáhali slezští sedláci, čímž přispěli k rakouské porážce. Obyvatelé Královce prý stáli poblíž a na střetnutí se dívali. I zde se

²²⁴ *Österreichischer Erbfolge-Krieg*, Bd. VII, s. 429–430. *Die Kriege Friedrichs des Grossen*, 2. Theil, Bd. II., s. 172. Moritz Adolf von WINTERFELD, *Leben des Preussischen General-Lieutenants H. K. von Winterfeld*, Berlin – Leipzig 1809, s. 31–32.

²²⁵ *Die Kriege Friedrichs des Grossen*, 2. Theil, Bd. II., s. 160. *Österreichischer Erbfolge-Krieg*, Bd. VII, s. 430. *Bericht von der am 21. May 1745 bey Landshut vorgefallenen Action*, in: *Sammlung ungedruckter Nachrichten, so die Geschichte der Feldzüge der Preußen von 1740 bis 1779 erläutern*, Erster Theil, Dresden 1782, s. 302–303.

²²⁶ SOKA TU, f. AOK, inv. č. 1, kn. 1, Radní manuál 1736–1884, nestr. (s. 12).

²²⁷ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 781–783. E. WENZEL, *Die Slesischen Kriege...*, s. 252.

píše o zraněném a zajatém plukovníkovi, jímž je jistě nám již dobře známý chorvatský plukovník Patachich.²²⁸

Již 26. května obdržel král hlášení od Winterfelda o pochodu nepřítele přes Maršov, Žaclěř a Trutnov. O opuštění Kamenné Hory Prusy a jejím obsazení rakouskými jednotkami hovoří také královecký radní manuál. Dodává však i další podrobnosti. Panduři přišli do Kamenné Hory, vyplenili ji a slezským sedlákům, kteří měli, jak bylo výše zmíněno, v nedávno proběhnuvší srážce pomáhat pruským vojákům, prý usekli pravou ruku. Kamenná Hora dále musela zaplatit 2000 dukátů výpalného.²²⁹

Podle radního manuálu přišli 27. května rakouští vojáci z Adršpachu ke Královci, Bernarticím a Lamperticím vymáhat potraviny, zdejším obyvatelům vzali a rozsekali nábytek, pobrali seno a slámu a celkově vzali všechno, na co narazili.²³⁰

Dne 28. května jak rakouské, tak saské vojsko vyrazilo k hranicím. Saská pěchota došla ke Královci, jezdeckvo zatím zůstalo v Trutnově.²³¹ Podle radního manuálu se v Královci 28. května utábořilo saské vojsko čítající 20 000 pěšáků a jezdců. Vojáci plenili slezské vesnice a pobrali v nich mnoho dobytka.²³² Saské dělostřelectvo se 1400 muži do Královce dorazilo 29. května. V tomto místě je v radním manuálu zajímavá zmínka o tažných zvířatech. Byli zde muly a velbloudi, kteří na sobě měli zvonečky a místo sedel měli velké chocholy.²³³ 3. června Žaclěřem protáhly dva pluky dragounů a dva pluky kyrysníků ze saského vojska.²³⁴ Pochod saského vojska přes Trutnov a Královec je zobrazen na obr. 8.

Dne 4. června 1745 bylo toto rakouské a saské vojsko poraženo Prusy v bitvě u Hohenfriedbergu (Dobroměře). Poražené vojsko následně spěšně ustoupilo zpět do Čech, a to i přes Libavské sedlo. Prusové je pronásledovali.²³⁵

Na žaclěřském zámku v té době pobýval hrabě Hohenems a u žaclěřských měšťanů mnoho raněných saských důstojníků. 8. června se v Žaclěři chtěl ubytovat hulánský pluk; protože se však podle jedné staré ženy z Bobru u hranic již objevili prustí vojáci, opustili

²²⁸ SOKA TU, f. AOK, inv. č. 1, kn. 1, Radní manuál 1736–1884, nestr. (s. 12).

²²⁹ SOKA TU, f. AOK, inv. č. 1, kn. 1, Radní manuál 1736–1884, nestr. (s. 13).

²³⁰ SOKA TU, f. AOK, inv. č. 1, kn. 1, Radní manuál 1736–1884, nestr. (s. 13).

²³¹ *Österreichischer Erbfolge-Krieg*, Bd. VII, s. 437. *Die Kriege Friedrichs des Grossen*, 2. Theil, Bd. II, s. 207.

²³² SOKA TU, f. AOK, inv. č. 1, kn. 1, Radní manuál 1736–1884, nestr. (s. 13).

²³³ SOKA TU, f. AOK, inv. č. 1, kn. 1, Radní manuál 1736–1884, nestr. (s. 13).

²³⁴ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 784. E. WENZEL, *Die Slesischen Kriege...*, s. 254.

²³⁵ F. STELLNER, *Fridrich Veliký...*, s. 185.

huláni město a utábořili se v zahradách v Prkenném Dole. Zůstali zde tři dny, lidem vzali chléb, sýr a máslo a nechali je posekat trávu pro své koně.²³⁶ O rakouském a saském ústupu se zmiňuje i radní manuál. Saští huláni dne 6. června v Královci nadělali velké škody a sebrali mnoho dobytka.²³⁷

Pruské vojsko 9. června u Náchoda překročilo hranice a manévrovalo v severovýchodních Čechách. V Žacléři se v této době objevovali téměř denně tu rakouští, tu prušští hlídkující husaři, kteří se podle žacléřského městského a soudního protokolu vzájemně častovali zajímavými nadávkami. Jedni byli označováni jako „*verfluchten Preys. Hund*“, druzí jako „*östterr. Rackerknecht* nebo *Rackergesind*.“²³⁸

Po bezvýsledném manévrování ve východních čechách se Fridrich v září rozhodl ustoupit přes Trutnov a Žacléřsko do Slezska. Zásobování bylo každý den těžší a těžší a zásoby si vojsko často muselo vybojovat, neboť se všude nacházely rakouské lehké jednotky.²³⁹ 19. září do Žacléře přišly 3 švadrony pruských husarů a 4 setniny pěchoty, které zde zůstaly přes noc. 20. září sem pak přišel celý pěší pluk, který měl zajišťovat transport proviantu do tábora u Trutnova. Prusové zde zůstali celý měsíc.²⁴⁰

K zajištění ústupové cesty byl 22. září vyslán generálporučík du Moulin s 10 prapory pěchoty, 20 švadronami dragounů a 25 švadronami husarů k Voletinám, na půli cesty mezi Trutnovem a Zlatou Olešnicí.²⁴¹

Dne 24. září vyslal du Moulin generálmajora Winterfelda se 3 prapory pěchoty a 1000 koňmi přes Žacléř do kláštera Křesobor, který obsadil 25. září.²⁴² Toho se účastnil i pluk Alt-Schwerin. Podle deníku jeho důstojníka pluk 22. září přišel k Voletinám, kde rozbil tábor, 24. byl zařazen pod velení Winterfelda, pochodoval k Žacléři a zde ležel pod širákem. 25. šel ke Křesoboru a 27. ke Kamenné Hoře.²⁴³ Generálporučík du Moulin 28.

²³⁶ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 784–785. F. STELLNER, *Fridrich Veliký...*, s. 185, E. WENZEL, *Die Slesischen Kriege...*, s. 254.

²³⁷ SOKA TU, f. AOK, inv. č. 1, kn. 1, Radní manuál 1736–1884, nestr. (s. 13).

²³⁸ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 785. E. WENZEL, *Die Slesischen Kriege...*, s. 254.

²³⁹ *Die Kriege Friedrichs des Grossen*, 2. Theil, Bd. III., s. 53–54. L. HOSÁK, *Válečná kampaň...*, s. 75. P. BĚLINA – J. KAŠE, *Generál Laudon...*, s. 39. *Österreichischer Erbfolge-Krieg*, Bd. VII, s. 573, 576. L. v. ORLICH, *Geschichte der Schlesischen Kriege...*, 2. Theil, s. 223.

²⁴⁰ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 786. E. WENZEL, *Die Slesischen Kriege...*, s. 254.

²⁴¹ *Die Kriege Friedrichs des Grossen*, 2. Theil, Bd. III., s. 53–54. L. HOSÁK, *Válečná kampaň...*, s. 75.

²⁴² *Die Kriege Friedrichs des Grossen*, 2. Theil, Bd. III., s. 55–56. *Österreichischer Erbfolge-Krieg*, Bd. VII, s. 576.

²⁴³ *Tagebuch eines Offiziers...*, s. 206.

září následoval Winterfeldt se zbytkem svých jednotek a zatím se utábořil u Žacléře. V době bitvy u Žďáru, proběhnuvší 30. září, generálporučík du Moulin tábořil u Žacléře se čtyřmi pěšími pluky, dvěma granátnickými prapory, kyrysnickým plukem, dvěma dragounskými pluky a dvěma husarskými pluky.²⁴⁴

Dva pěší prapory z Lehwaldtova oddílu byly určeny k odvedení zajatců z Trutnova do Žacléře.²⁴⁵ Jedním z nich byl granátnický prapor Langenau, druhou z jednotek bylo 200 mužů z pěšího pluku Borck. Zajatci byli odvedeni 1. října a pak se prapor vrátil do tábora v Trutnově, kam posléze přišlo i hlavní vojsko.²⁴⁶

O bitvě u Žďáru, v níž bylo rakouské vojsko poraženo, se zmiňuje i královecký radní manuál. Pojmenovává ji jako bitvu u Německé Brusnice a Kyjí²⁴⁷ a uvádí špatné datum – 20. místo 30. září. Co se rakouských zajatců týče, tak jich prý bylo nejméně 1400 a Prusové je vedli skrz Královec jako ovce.²⁴⁸

Po provedení průzkumu Fridrich rozhodl, že s hlavním vojskem ustoupí k Žacléři. 14. října vyslal část zavazadel pod ochranou dvou granátnických praporů. 15. října je následoval generálmajor von Rüts se třemi granátnickými prapory, jedním dragounským plukem, zbytkem zavazadel a těžkým dělostřelectvem. Již několik dní předtím byla do Kamenné Hory vyslána pekárna. Odpoledne generálporučík von Bonin obsadil vrch Spittelberg severně od Trutnova 4 prapory pěchoty a 6 těžkými děly, aby kryly ústup. Generálporučík du Moulin, tábořící východně od Žacléře v Lamperticích, rozestavil 6 praporů pěchoty a 20 švadron jezdeckta na výšiny jižně od Žacléře. Tábor byl spálen.

16. října pruské vojsko opustilo Trutnov ve dvou kolonách. Levá kolona pod velením polního maršála prince Leopolda Anhaltsko-Dessavského se skládala ze 17 praporů pěchoty a 5 švadron husarů. Vyrázila v 9 hodin ráno a šla přes most severně od Horního Starého Města, přes Babí a Vernířovice a bez narušení pochodu přišla na místo zamýšleného tábora severovýchodně od Žacléře.²⁴⁹ O průchodu pruského vojska přes Babí a jeho plnění se zmiňuje také místní pamětní kniha.²⁵⁰

²⁴⁴ *Schlachtordnung des Preußischen Heeres in der Schlacht bey Soor, den 30. Sept. 1745*, in: *Sammlung ungedruckter Nachrichten...*, Erster Theil, s. 374.

²⁴⁵ *Die Kriege Friedrichs des Grossen*, 2. Theil, Bd. III., s. 93–94.

²⁴⁶ *Tagebuch eines Hauptmanns...*, s. 388–389.

²⁴⁷ Obě tyto obce jsou dnes stejně jako Žďár součástí obce Hajnice.

²⁴⁸ SOKA TU, f. AOK, inv. č. 1, kn. 1, Radní manuál 1736–1884, nestr. (s. 14).

²⁴⁹ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 786. E. WENZEL, *Die Slesischen Kriege...*, s. 254. *Österreichischer Erbfolge-Krieg*, Bd. VII, s. 622–23. L. HOSÁK, *Válečná kampaň...*, s. 82. *Die Kriege Friedrichs des Grossen*, 2. Theil, Bd. III., s. 98–99. L. v. ORLICH, *Geschichte der Schlesischen Kriege...*, 2. Theil, s. 251–252.

²⁵⁰ SOKA TU, f. Archiv obce Babí, inv. č. 1, kn. 1, Pamětní kniha obce Babí 1923–1937, s. 161.

Pravá kolona pod velením krále se skládala z 9 praporů pěchoty, všech plukovních děl, 46 švadron jezdeckta a zavazadel všech pluků. Vyrazila v 10 hodin ráno. Hned po překročení Úpy se objevilo 7–8 tisíc pandurů a uherských insurgentů pod velením Franquiniho, Nádasdyho, Dessewffyho a Morocze, kteří ostřelovali pruský zadní voj. Celý den probíhaly drobné potyčky; při jedné z nich Prusové ztratili 1 důstojníka, 30 padlých a 80 raněných. Trpěl zejména zadní voj pod velením generálporučíka Bonina. Jezdecké oddíly útočily na křídla a týl a tlačily se mezi zadní voj a hlavní královo vojsko. Král byl donucen poslat jeden prapor zpět, aby obsadil jeden z vrchů těžkými děly a pomohl ohroženému zadnímu voji. Poté, co se zadní voj spojil s hlavním vojskem, mohl pochod pokračovat. V lese jižně od Žacléře bylo vojsko opět obklopeno nepřátelskými jednotkami. Král rozkázal pokračovat v pochodu a vyhnout se dalším srážkám, ale kvůli ucpané cestě musela část vojska zastavit a zadní voj se opět dostal do přestřelky. Čtyři prapory pluků Blankensee a Hessen-Darmstadt tvořící zadní voj během střetnutí vystřílely všechnu munici a musely být vystřídány plukem Markgraf Carl. Poté vojsko prošlo lesem a došlo k Prkennému Dolu a odtud k Žacléři, kde se utábořilo. Rakouské lehké jednotky ztratily podle pruských zdrojů v šarvátkách okolo 300 mužů. Pruské vojsko pak 43 mrtvých, 264 zraněných, 6 pohřešovaných mužů a 30 mrtvých a zraněných koní. Do rukou Rakušanů také padlo 15 vozů se zavazadly.²⁵¹

O strastiplné cestě z Trutnova do Žacléře se král zmiňuje ve svých pamětech. Píše zde, že ze všech roklí a průsmyků, které jsou v Čechách, nejsou žádné tak špatné, jako ty na cestě z Trutnova do Žacléře.²⁵² Pruské vojsko leželo tři dny v táboře u Černé Vody. Král Fridrich byl ubytován v malém domě Johanna Christopha Schneidera vedle horní hospody v Černé Vodě. V Žacléři byla ubytována králova tělesná garda. 17. října byl jimi Žaclěř vyrabován. 18. přišlo z tábora do města jezdeckto shánějící píci. Měšťanům vzali vše, na co narazili.²⁵³ Během svého pobytu král napsal čtyři dopisy státnímu ministrovi hraběti Podewilsovi datované 17. až 18. října.²⁵⁴

²⁵¹ *Österreichischer Erbfolge-Krieg*, Bd. VII, s. 622–23. L. HOSÁK, *Válečná kampaň...*, s. 82. *Die Kriege Friedrichs des Grossen*, 2. Theil, Bd. III., s. 98–99.

²⁵² *Friedrichs II. Geschichte meiner Zeit*, Zweiter Band, in: Friedrichs II. Königs von Preußen hinterlasene historische Werke, Zweither Theil, 1788, s. 239.

²⁵³ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 786. E. WENZEL, *Die Slesischen Kriege...*, s. 254–255. SOKA TU, fond Archiv obce Bernartice, inv. č. 1, kn. 1, Pamětní kniha obce Bernartice 1753–1923, s. 223. SOKA TU, f. AOK, inv. č. 2, kn. 2, Pamětní kniha 1922–1937, s. 10–11. V. MÁLEK, *Strategický význam Libavského sedla...*, s. 26.

²⁵⁴ *Politische Correspondenz Friedrichs des Grossen*, 2028, 2029, 2030, 2031.

Hlavní voj v Žaclěři zůstal od 17. do 19. října, pak ve třech kolonách překročil slezské hranice a zřídil ležení u Libavy. Do konce října se pruské jednotky stáhly na vlastní území. Du Moulinův sbor ještě několik dní hlídkoval okolo Libavy.²⁵⁵

Někdy v době pruského ústupu přišlo do Královce pruské komando, které odsud odvedlo rychtáře Gottfrieda Breyera a několik sedláků a pekařů do Kamenné Hory, kde je drželi do doby, než byl dodán určitý obnos dobytka, peněz, ovsu a sena. V době pruského pobytu u Žaclěře sem musel Královec denně dodávat hovězí maso, chléb, oves, slámu a seno.²⁵⁶

Říjnový pobyt celého pruského vojska stál žaclěřské panství obrovskou sumou peněz. Náklady jsou v žaclěřském městském a soudním protokolu rozepsány podle jednotlivých obcí: za Žaclěř 28 914 zlatých a 24 krejcarů, za Bobr 9359 zlatých a 39 krejcarů, za Černou Vodu 8259 zlatých a 19 krejcarů, za Křenov 1901 zlatých a 52 krejcarů a za Prkenný Důl 4041 zlatých a 51 krejcarů. Celková částka tedy činí 52 477 zlatých a 5 krejcarů. Mezi jednotlivými položkami se nachází obilí, ječmen, oves, sláma, seno, koně, krávy, telata, kozy, drůbež, chléb, oblečení, prádlo, látky, škody na budovách, stromy, nábytek, ploty, hotové peníze a další.²⁵⁷

Z konce října 1745 pochází list od hradeckého krajského hejtmána Václava Ferdinanda Vančury z Řehnic ohledně zabraňování ubytování vojska bez povolení krajského úřadu, o čemž rozhodl vrchní velitel vojska, princ Karel Lotrinský.²⁵⁸

Podle královeckého radního manuálu přišlo na počátku roku 1746 do Žaclěře rakouské a pruské komando, každé o 50 mužích a vyměnili si zde zajatce – prý nejméně 20 000 mužů. Celkové náklady Královce na rakouské ubytování a excesy činily 8000 zlatých, na pruské rabování pak 17 000 zlatých.²⁵⁹

Výměna zajatců je popsána i v žaclěřském městském a soudním protokolu. Rakouský generál byl ubytován na zámku, pruský v domě ve městě. Obě jednotky zde pobývaly od ledna do dubna 1746. Výměna zajatců během této doby proběhla třikrát. Město bylo v této době plné vojáků.²⁶⁰

²⁵⁵ L. HOSÁK, *Válečná kampaň...*, s. 82. F. STELLNER, *Fridrich Veliký...*, s. 190. *Österreichischer Erbfolge-Krieg*, Bd. VII, s. 624.

²⁵⁶ SOKA TU, f. AOK, inv. č. 1, kn. 1, Radní manuál 1736–1884, nestr. (s. 14).

²⁵⁷ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 787–792. E. WENZEL, *Die Slesischen Kriege...*, s. 255–256

²⁵⁸ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 180.

²⁵⁹ SOKA TU, f. AOK, inv. č. 1, kn. 1, Radní manuál 1736–1884, nestr. (s. 16).

²⁶⁰ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 792–793. E. WENZEL, *Die Slesischen Kriege...*, s. 256.

VII. Sedmiletá válka

Tato kapitola popisuje útrapy Žacléřska za sedmileté války v letech 1756–1763 a návštěvu císaře Josefa II. po jejím skončení.

Po bitvě u Lovosic se pruské vojsko vracelo do zimních kvartýrů v Prusku, přičemž sbor maršála Schwerina šel přes Jaroměř, Studenec, Trutnov, Žacléř a libavské sedlo do Slezska. Obce ležící na cestě musely podle jeho nařízení z 22. října 1756 opravit špatné cesty, aby po nich mohlo pochodovat jezdectvo i pěchota s kanóny.²⁶¹ Podle Kriege Friedrichs des Großen šel však Schwerin přes Jaroměř, Českou Skalici a Náchod do Kladska.²⁶² Rakouské vojsko následovalo pruské a po jeho odchodu obsadilo území okolo Trutnova. Jednalo se o Festeticsovy husary, kteří tábořili například na Babí, a varaždínskou pěchotu.²⁶³

Přes zimu 1756/1757 byla hranice na Žacléřsku obsazena uherskou a chorvatskou milicí. Ve městě byla jedna setnina tzv. bílých Varaždínců pod velením poručíka Catetice, který pobýval na zámku. Místa na hranicích okolo Trutnova a Žacléře byla silně opevněna palisádami a zátarasý a u žacléřského zámku, který stojí na kopci a je přístupný jen z jedné strany přes příkop, byl postaven padací most.

Na jaře 1757 Prusové vpadli do Čech a postupovali na Prahu. Jedna z pruských kolon pod velením polního maršála Schwerina vstoupila 18. dubna 1757 ze Slezska do Čech v okolí Žacléřska. Jeho vojsko šlo ve čtyřech kolonách (viz obr. 9). První kolona skládající se ze 4 praporů pěchoty a 10 švadron jezdectva pod velením generálmajora Heinricha von Manteuffela šla z Kowar přes Žacléř. Druhá kolona složená ze 13 praporů pěchoty a 25 švadron jezdectva pod velením generálporučíka Winterfeldta šla z Kamenné hory přes Libavu, Bernartice a Zlatou Olešnici. S touto šel i sám maršál Schwerin. Třetí a čtvrtá kolona pak šla východně od Žacléřska.²⁶⁴

²⁶¹ SOKA TU, f. AOK, inv. č. 2, kn. 2, Pamětní kniha 1922–1937, s. 11. V. MÁLEK, *Strategický význam Libavského sedla...*, s. 26. K. PRÄTORIUS – H. WEBER, *Schatzlar...*, s. 462. J. LIPPERT, *Geschichte...*, s. 89. E. WENZEL, *Die Slesischen Kriege...*, s. 257. SOKA TU, f. Archiv obce Babí, inv. č. 1, kn. 1, Pamětní kniha obce Babí 1923–1937, s. 161.

²⁶² *Die Kriege Friedrichs des Grossen*, 3. Theil, Bd. I., s. 320–324.

²⁶³ SOKA TU, f. Archiv obce Babí, inv. č. 1, kn. 1, Pamětní kniha obce Babí 1923–1937, s. 161. SOKA TU, fond Archiv obce Bernartice, inv. č. 1, kn. 1, Pamětní kniha obce Bernartice 1753–1923, s. 228.

²⁶⁴ *Die Kriege Friedrichs des Grossen*, 3. Theil, Bd. II., s. 69. V. MÁLEK, *Strategický význam Libavského sedla...*, s. 26. K. PRÄTORIUS – H. WEBER, *Schatzlar...*, s. 462. SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 794. E. WENZEL, *Die Slesischen Kriege...*, s. 257.

Než se první a druhá kolona spojily v Trutnově, setkaly se s odporem. Winterfeldtova kolona si musela možnost průchodu přes hory od Zlaté Olešnice dále vymoci srážkou s rakouskými pohraničními hlídkami; Manteuffelova kolona musela u Žaclěře zahnat slabou rakouskou posádku – hraničáře poručíka Catetice.²⁶⁵ Ve vídeňském Státním archivu se dochoval plán žacléřského zámku z této doby. Popisuje škody na zámku způsobené pruským obléháním dne 18. dubna 1757. Jednalo se o kolonu generálmajora Manteuffela, jehož jméno je na plánu zmíněno. Zámek, obsazený podle údaje na plánu asi 200 Chorvaty, byl ostřelován šesti tříliberními děly.²⁶⁶ Varaždínci poručíka Catetice se v zámku opevnili, obsadili palisády, zvedli padací most a bránili se pruské přesile tři hodiny. Poté se jim podařilo ustoupit směrem k Vizovu. Následně byl žacléřský zámek obsazen pruskými granátníky, které museli obyvatelé po 14 dní zásobovat.

Ze strachu před přepadením ale pruské posádky z Trutnova a Žaclěře ustoupily do Slezska.²⁶⁷ S těmito událostmi souvisí písemnost z 28. dubna 1757, ve které se hovoří o žacléřských městských klíčích, které odsud pruský podplukovník vzal a nyní se vracejí žacléřskému purkmistrovi Johannu Christophu Fiedlerovi.²⁶⁸

Dne 18. června 1757 se Prusové střetli s Daunem v bitvě u Kolína a byli poraženi. Po bitvě král přerušil obléhání Prahy a ustoupil s vojskem pronásledovaným Rakušany do Slezska.²⁶⁹ Po ukončení obléhání prošla přes Královec kolona 1100 vozů s 1600 muži a po ní další kolona se 700 vozy a 1300 muži.²⁷⁰

Dne 5. prosince 1757 bylo rakouské vojsko vojsko pod velením Karla Lotrinského poraženo v bitvě u Leuthenu a následně ustoupilo do Čech.²⁷¹ Mnoho míst v pohraničí bylo po rakouském ústupu přímo zaplaveno rakouskými vojáky. V Žaclěři bylo v některých domech ubytováno 24–30 vojáků. Poslední jednotky, které přišly 24. prosince a zůstaly zde přes zimu, tedy celý pluk tzv. červených likánských hraničářů, husaři a dělostřelci, byly ubytováni v nejmenších domech po 12, 18 až 20 mužích. Vojáci s sebou přinesli „nakažlivou horkou nemoc“, na kterou zemřelo mnoho vojáků i měšťanů a prostých

²⁶⁵ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 794. E. WENZEL, *Die Slesischen Kriege...*, s. 257. *Die Kriege Friedrichs des Grossen*, 3. Theil, Bd. II., s. 70.

²⁶⁶ Pavel ZAHRADNÍK, *Žacléřský zámek na neznámém plánu z roku 1757*, *Krkonose – Jizerské hory* 50 (9), 2017, s. 8–11.

²⁶⁷ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 794–796. WENZEL, *Die Slesischen Kriege...*, s. 257. *Die Kriege Friedrichs des Grossen*, 3. Theil, Bd. II., s. 70.

²⁶⁸ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 181.

²⁶⁹ Kolektiv autorů, *Vojenské dějiny Československa...*, s. 208–209.

²⁷⁰ SOKA TU, f. AOK, inv. č. 1, kn. 1, Radní manuál 1736–1884, nestr. (s. 42).

²⁷¹ Kolektiv autorů, *Vojenské dějiny Československa...*, s. 211. F. STELLNER, *Fridrich Veliký...*, s. 302–303.

obyvatel. Během zimy zemřelo v žacléřské farnosti 200 lidí, z toho 40 dětí, nepočítaje ty, kteří byli pohřbeni bez nahlášení.²⁷² Podobná situace s ubytováním byla na Babí.²⁷³ Výkyv v počtu zemřelých lze dobře vidět na grafu vytvořeném podle údajů z matriky zemřelých v žacléřské farnosti – viz obr. 10.

Roku 1758 Prusové vpadli na Moravu a oblehli Olomouc. Po porážce pruského konvoje u Domašova obléhání Olomouce ukončili a ustupovali přes východní Čechy, konkrétně přes Hradec, Náchod a Broumov.²⁷⁴ Rakouské jednotky u Trutnova, konkrétně generál Jahnus v Trutnově a plukovník von Zedtwitz s třemi prapory Chorvatů a několika sty husarů u Žacléře, nemohly pruský ústup ohrozit.

Dochoval se soupis válečných škod z roku 1758 sepsaný žacléřským purkmistrem Johannem Christophem Fiedlerem. V devítistránkovém dokumentu jsou vypsány škody jednotlivých majitelů domů a poté škody na obecním majetku způsobené do 26. srpna. U každého jména jsou vypsány jednotlivé položky a celková částka. Nejprve jsou vypsány velké, pak malé domy.

Například na domě Bernarda Rudloffa byly způsobeny škody za 3 zlaté, musel dát seno za 7 zlatých a 30 krejcarů a slámu za 3 zlaté; jeho škody tedy byly 13 zlatých a 30 krejcarů. Franz Illner na tom byl o dost hůře. Na jeho domě, stájích a stodole byly způsobeny škody za 48 zlatých a 34 krejcarů, na zařízení domu za 5 zlatých, vydané víno a pivo jej stálo 2 zlaté a 30 krejcarů a oves se slámou 7 zlatých a 30 krejcarů; celkem tedy 63 zlatých a 34 krejcarů. Jiného rázu byly škody Mathese Thomase. U něj se píše o zničené zahradě včetně stromů, a to v hodnotě 5 zlatých. Sám purkmistr vykázal škody za 28 zlatých a 30 krejcarů. Vůbec největší škody však utrpěla vdova po hostinském Johannu Gaberlovi: škody na domě za 10 zlatých, zničená a zpustošená zahrada za 70 zlatých, spálený plot za 5 zlatých a pivo a kořalka za 10 zlatých; celkem tedy 95 zlatých. Celková částka všech obyvatel i obecního majetku činí 1138 zlatých a 34 krejcarů.

Na závěr jsou dopsány škody způsobené pruskými excesy dne 28. července tohoto roku, které činí 151 zlatých a 30 krejcarů. Většina z této částky byla na úkor faráře, kterému pruští husaři s použitím násilí vzali plátno za 50 zlatých a 90 zlatých v hotovosti.

²⁷² SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 797–798. K. PRÄTORIUS – H. WEBER, *Schatzlar...*, s. 462. E. WENZEL, *Die Slesischen Kriege...*, s. 257–258.

²⁷³ SOKA TU, f. Archiv obce Babí, inv. č. 1, kn. 1, Pamětní kniha obce Babí 1923–1937, s. 161.

²⁷⁴ F. STELLNER, *Sedmiletá válka...*, s. 176, 182.

Dále jsou zde škody na obecním majetku za 10 zlatých a škody na zařízení domu a náklady na chléb Gottfrieda Gaberleho za 1 zlatý a 30 krejcarů.²⁷⁵

Zimní tábory rakouského vojska Daun rozmístil na severu a západě Čech. Sbor polního zbrojmistra Harsche se nacházel v severovýchodních Čechách. K jeho krytí před Zietenovými jednotkami ve Slezsku byly určeny malé jednotky u Žacléře, Trutnova a Broumova hlídající horské přechody, jejichž velení převzal podmaršálek hrabě Kálnoky.

Pruské vojsko ke konci března 1759 opustilo zimní tábory a pochodovalo ke Svídnici a Javoru. Pohraniční jednotky pod velením generálporučíka von Zietena zůstaly na svých pozicích severně od Žacléřska. 25. března provedl generála Bethlema s lehkými jednotkami výpad proti pruským předním hlídkám u Schömbergu, Libavy a Lindenau. U Libavy přepadl hlídku 30 husarů a několik jich zajal; na ostatních místech se však setkal s tak velkým odporem, že byl donucen stáhnout se zpět k Žacléři.²⁷⁶

Rakouské vojsko se na začátku dubna posunulo blíže ke slezským hranicím, konkrétně do okolí Jičina. Pohraniční kordon chránící rakouské tábory byl zesílen. U Broumova stál Beck se 7000 muži, u Náchoda Harsch s 19 000 muži a sbor podmaršálka Laudona s 10 tisíci muži²⁷⁷ obsadil okolí Trutnova a Žacléře. Jeho hlavní stan byl umístěn v Žacléři. Hlídky se nacházely u Královce, Bernartic a dalších obcí u hranic.²⁷⁸

V květnu 1759 proběhla řada šarvátek u Bernartic, Žacléře, na východních svazích Rýchor, Libavy a Lindenau (Lipienica) mezi Prusy a rakouskými jednotkami podmaršálka Laudona.²⁷⁹

V severovýchodních Čechách zůstal sbor polního zbrojmistra Harsche s 23 600 muži, který měl chránit hranice u Trutnova a Broumova. Přímo na hranicích byly umístěny oddíly hraničářské pěchoty a husarů. Dále sem přišel sbor podmaršálka de Ville s 15 000 muži, který byl Harschovi podřízen. Hlavní pruské vojsko pod velením krále se v tuto dobu nacházelo u Kamenné Hory, menší oddíl pak u Libavy a Schömbergu. Ještě na konci června se Fridrich dozvěděl o odchodu rakouského vojska. Generál Krockow,

²⁷⁵ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 330.

²⁷⁶ Georg Friedrich von TEMPELHOFF, *Geschichte des siebenjährigen Krieges in Deutschland zwischen dem Könige von Preußen und der Kaiserin Königin mit ihren Allirten*, Theil 3, Berlin 1787, s. 40. *Die Kriege Friedrichs des Grossen*, 3. Theil, Bd. IX., s. 123–124.

²⁷⁷ 4 prapory pěchoty, 4 granátnické setniny, 30 švadron jezdeckva, 2500 Chorvatů, 6 těžkých děl.

²⁷⁸ I. HONL, *Český severovýchod...*, č. 3–4, s. 41. G. F. v. TEMPELHOFF, *Geschichte des siebenjährigen Krieges...*, Theil 3, Berlin 1787, s. 47.

²⁷⁹ Pavel BĚLINA – Jiří FIDLER, *Dějiny válečné a vojenské*, in: Krkonoše – příroda, historie, život, edd. Jiří Flousek – Olga Hartmanová – Jan Štursa – Jacek Potocki, Praha 2007, s. 423.

který ráno 29. června se 100 jezdcí provedl průzkum, oznámil, že rakouské přední hlídky u Žacléře a Libavy se stáhly.²⁸⁰

Aby se král přesvědčil o pravdivosti této informace, vyrazil odpoledne téhož dne do Žacléře s výzvědnou výpravou složenou ze 2 granátnických praporů, 2 dobrovolnických praporů (*Frei-Bataillonen*), 5 švadron dragounů a 4 švadron husarů. U Žacléře se tento oddíl střetl s pandury a husary, z nichž asi 100 obsadilo zámek. Došlo k přestřelce; Prusové však měli výraznou převahu a rakouské jednotky byly nuceny ustoupit do Rýchor a přes Babí do Trutnova. Ti, co šli do Trutnova, byli pronásledováni a dohnáni pruskými husary a ztratili 22 mrtvých a 42 zajatých. Generál Rebentisch s granátníky a dobrovolnickými prapory v Žacléři zůstal pět dní, král se zbytkem se vrátil do tábora.²⁸¹

Poté, co se Fridrich s pomocí výslechu zajatých přesvědčil o odchodu Daunova vojska, chtěl v něm vzbudit obavy o možnost opětovného spojení rakouského vojska. Za tím účelem vyslal na Trutnovsko sbor generálporučíka Carla Heinricha von Wedela s 12 prapory pěchoty, 10 švadronami dragounů a 4 švadronami husarů. Brzy ráno 30. června překročil hranice a připojil k sobě jednotky generála Rebentische ze Žacléře. Slabé rakouské oddíly před ním ustoupily a ještě téhož dne obsadil Trutnov a opevnil se zde. Pro udržení spojení s hlavním vojskem byl Žacléř obsazen granátnickým praporem Anhalt a pěšími myslivci. 5. července král táhl od Kamenné Hory pryč a Wedelovo vojsko z Trutnova odvolal přes Zlatou Olešnici zpět k vojsku. Ze Žacléře odešel granátnický prapor Anhalt.²⁸² Na výšinách jižně od Kamenné Hory nechal sbor generálporučíka de la Motte-Fouqué se 24 prapory pěchoty a 20 švadronami jezdeckva, který se zde rozestavil 7. července a nahradil sbor generálporučíka von Wedella, který hranice hlídal dosud. Jeho úkolem bylo hlídat přechody u Libavy a Schömbergu.²⁸³

V polovině července, po odchodu králova vojska od Kamenné Hory, se rakouské přední jednotky pod velením generálmajora Jahnuse přiblížily ke slezským hranicím. 9. července přišel k Trutnovu Harsch; 12. až 13. sem přišel de Villův sbor. 12. července se

²⁸⁰ I. HONL, *Český severovýchod...*, č. 3–4, s. 42. G. F. v. TEMPELHOFF, *Geschichte des siebenjährigen Krieges...*, Theil 3, Berlin 1787, s. 126. *Die Kriege Friedrichs des Grossen*, 3. Theil, Bd. X., s. 28.

²⁸¹ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 798–799. E. WENZEL, *Die Slesischen Kriege...*, s. 258. I. HONL, *Český severovýchod...*, č. 5, s. 65. K. PRÄTORIUS – H. WEBER, *Schatzlar...*, s. 462. G. F. v. TEMPELHOFF, *Geschichte des siebenjährigen Krieges...*, Theil 3, s. 126–127.

²⁸² I. HONL, *Český severovýchod...*, č. 5, s. 65. G. F. v. TEMPELHOFF, *Geschichte des siebenjährigen Krieges...*, Theil 3, s. 128, 131–132.

²⁸³ *Die Kriege Friedrichs des Grossen*, 3. Theil, Bd. X., s. 37, 69. I. HONL, *Český severovýchod...*, č. 5, s. 66. G. F. v. TEMPELHOFF, *Geschichte des siebenjährigen Krieges...*, Theil 3, s. 131.

silné rakouské průzkumné jednotky objevily u Libavy, kde je spatřily pruské hlídky.²⁸⁴ Daun nařídil polnímu zbrojmistru Harschovi vpadnout do Slezska, pokusit se vytlačit Fouquého od Kamenné Hory a tím ohrozit levé křídlo a tyl králova vojska. Harschův sbor spojený s de Villovým disponoval 38 500 muži a 20 těžkými děly. 16. července obsadil předvoj generálmajora Jahnuse Žaclěř a následující den přišel do lesa mezi Libavou a Schömbergem. Do údolí mezi Libavou a Královcem byl umístěn jeden hulánský pluk, další pluk hlídal křesoborské údolí. Hlavní část vojska sem přišla z Trutnova také v tento den a zaujala postavení na výšinách u Schömbergu.

Fouqué sem ráno 18. vyslal generálmajora von Ramina se 7 prapory na průzkum, aby zjistil, o jaké nepřátelské pohyby jde. Šel přes les mezi Reichhennersdorfem a Křesoborem k Lindenau. Zde narazil na přední hlídky husarů a Chorvatů, které zatlačil. Došlo ke srážce s Jahnusovým předvojem a po jednohodinovém boji se musel se značnými ztrátami vrátit. 20. července Harsch onemocněl a velení této ofenzívy přebral polní podmaršálek de Ville. Pro zabezpečení zpáteční cesty a zajištění spojení s magacínem v Trutnově a jeho krytí byl 20. července vyslán generálmajor Wolfersdorf s 6000 muži do Zlaté Olešnice, aby zde kryl soutěsku, kterou prochází cesta z Trutnova k Libavskému sedlu a do Slezska. Fouquého sbor byl posílen oddílem generálmajora von Krockowa. Král následně vyslal Motte-Fouquého, aby zpětná spojení přerušil. To se mu 25. července podařilo a de Ville měl odříznutou cestu k Trutnovu i Broumovu. Snažil se vrátit a zachránit svůj sbor. Ústup přes Trutnov se nepodařil, a tak de Ville šel oklikou přes Broumov. Kvůli tomu však nemohl spolupracovat s generálmajorem Wolfersdorfem nacházejícím se okolo Zlaté Olešnice, čehož využil Motte-Fouqué a zaútočil na něj.

Rakouská linie předních stráží se táhla od Chvalče k Žaclěři a pak na pruské území k Oppau (Opawa), jádro Wolfersdorfova oddílu se nacházelo u Zlaté Olešnice. Fouquého jednotky postupovaly proti Wolfersdorfovi ve třech kolonách. 6 praporů pěchoty a 2 švadrony husarů pod velením generálmajora Krockowa postupovaly přes Buchwald (Bukówka), Tschöpsdorf (Szczepanów), Černou Vodu a Lampertice proti rakouskému levému křídlu. 6 praporů pěchoty, 4 švadrony dragounů a 4 švadrony husarů pod velením samotného Motte-Fouquého šlo přes Křesobor a Libavu proti rakouskému středu u Bernartic. Další oddíl z 5 praporů, 4 švadron dragounů a 4 husarů pod velením generála von Goltze postupoval přes Berthelsdorfu (Uniemysł) a Albendorf (Okrzeszyn).

²⁸⁴ *Die Kriege Friedrichs des Grossen*, 3. Theil, Bd. X., s. 69. G. F. v. TEMPELHOFF, *Geschichte des siebenjährigen Krieges...*, Theil 3, s. 136.

Generálmajor Wolfersdorf disponoval 9 prapory pěchoty a dragounským plukem Modena s 5 švadronami. Pruské jednotky se přiblížily v noci, aniž by si jich nepřítel všiml. 1. srpna 1759 došlo ke střetu. Když Wolfersdorf viděl nebezpečí, které mu hrozí, nařídil ústup k Trutnovu.²⁸⁵ Zadní voj složený z dragounů a pěšího pluku arcivévody Karla kryl odchod oddílu za stálého boje vedeného od výšiny k výšině. Rakouská zavadla a stany získal nepřítel. Wolfersdorfův oddíl vyvázl se ztrátou 220 mužů, zejména z dragounského pluku Modena. Pruský pokus byl tedy neúspěšný a Motte-Fouqué se 3. srpna vrátil zpět na výšiny u Kamenné Hory. 4. srpna se Wolfersdorf u Schömbergu spojil s de Villem.²⁸⁶

I v roce 1760 stálo pruské vojsko na vrších u Kamenné Hory a rakouské lehké jednotky v Žaclěři a okolí.²⁸⁷ 23. června brzy ráno zde Laudon přepadl pruské vojsko pod velením generála Heinricha Augusta de la Motte-Fouqué. Střelba odsud byla slyšet až v Žaclěři. Následně bylo přes Královec transportováno 4000 pruských zajatců do vnitrozemí. Mezi pruskými zajatci byl i sám generál Fouqué. Kamenná Hora byla poté Laudonovým vojskem vypleněna. 25. června zajatci procházeli přes Bernartice.²⁸⁸ V roce 1760 se v Královci prostřednictvím pruských vojáků obyvatelé seznámili s bramborami.²⁸⁹

V roce 1761 probíhalo jen manévrování a drobná střetnutí.²⁹⁰ Obyvatelům Žaclěře však klidu dopřáno nebylo. V březnu 1761 vypukl požár při kterém lehlo popelem 74 domů. V té době zde byla posádka asi 1100 Chorvatů.²⁹¹

V červenci se na výšinách u Zlaté Olešnice rozložilo vojsko generála Harsche, avšak 10. srpna bylo ze dvou stran napadeno silným pruským oddílem a donuceno k ústupu přes Trutnov pryč. O několik týdnů později přišli k Žaclěři husaři a dobrovolnické jednotky pod velením generála Wenera a tzv. černí Chorvati, kteří tvořili zdejší posádku,

²⁸⁵ *Die Kriege Friedrichs des Grossen*, 3. Theil, Bd. X., s. 70–73. I. HONL, *Český severovýchod...*, č. 5, s. 66–68. G. F. v. TEMPELHOFF, *Geschichte des siebenjährigen Krieges...*, Theil 3, s. 137–138, 166–168, 175–176.

²⁸⁶ I. HONL, *Český severovýchod...*, č. 5, s. 70. G. F. v. TEMPELHOFF, *Geschichte des siebenjährigen Krieges...*, Theil 3, s. 176–177.

²⁸⁷ J. LIPPERT, *Geschichte...*, s. 90. K. PRÄTORIUS – H. WEBER, *Schatzlar...*, s. 462.

²⁸⁸ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 800–801. P. BĚLINA – J. FIDLER, *Dějiny...*, s. 423. V. MÁLEK, *Strategický význam Libavského sedla...*, s. 26. SOKA TU, f. AOK, inv. č. 2, kn. 2, Pamětní kniha 1922–1937, s. 11. J. LIPPERT, *Geschichte...*, s. 90. E. WENZEL, *Die Slesischen Kriege...*, s. 258. K. PRÄTORIUS – H. WEBER, *Schatzlar...*, s. 463.

²⁸⁹ SOKA TU, f. AOK, inv. č. 2, kn. 2, Pamětní kniha 1922–1937, s. 11. SOKA TU, fond Archiv města Trutnova, inv. č. p18, kn. 15, Kronika města Trutnova, Žaclěře a okolních vesnic, s. 131.

²⁹⁰ Kolektiv autorů, *Vojenské dějiny Československa...*, s. 214.

²⁹¹ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 801–802. E. WENZEL, *Die Slesischen Kriege...*, s. 259. K. PRÄTORIUS – H. WEBER, *Schatzlar...*, s. 463.

po přestřelce ustoupili. Prusové zde nějakou dobu zůstali, ale poté, co se objevili rakouští husaři, se stáhli zpět za hranice. Následně vojsko generála Harsche zaujalo pozice na výšinách u Michelsdorfu (Miszkowice), Tschöpsdorfu a Černé Vody, přičemž jeho hlavní stan byl v Žacléři. Po posílení pruského vojska u Kamenné Hory ustoupily Harschovy jednotky přes Žacléř k Trutnovu. Prusové poté zaútočili směrem k Žacléři, který bránil zadní voj generála Jahnuse a Prusy odrazil. Rakouské jednotky zde zůstaly až do prosince.²⁹²

Velice zajímavé události se odehrály v červenci 1762. Žacléřský městský a soudní protokol je popisuje takto: Odpoledne 10. července odpochoval rakouský plukovník von Riese se svojí chorvatskou pěchotou od Zlaté Olešnice přes Vizov do hor. Brzy po jeho odchodu přišla k městu pruská husarská hlídka. Proběhla přestřelka mezi ní a zadním vojem Chorvatů a pruští husaři odtáhli pryč.

Obyvatelé doufali, že nepřítel již nepřijde, ale ještě tentýž den pozdě večer se objevila další jednotka 40 mužů, které městský a soudní protokol označuje jako pruské kozáky. Prý se ptali jak na pruské, tak rakouské vojáky a poté, co se utábořili, zavolali si žacléřského purkmistra Johanna Christopa Fiedlera a poručili mu přípravu ubytování a zásob pro 8000 mužů, kteří brzy poté přišli. Tato jednotka se prý skládala z husarů, kozáků, převlečených slezských sedláků a dobrovolnických jednotek (*frey Parthie*). Ještě v tutéž noc, kdy přišli, začali plenit město a vyvolali v obyvatelstvu velký strach. Na úpěnlivé prosby purkmistra u prince von Bernburg, který jednotce velel, bylo rabování zastaveno. Vojsko zde zůstalo deset dní a muselo se mu dodávat jídlo, pití a další zásoby. Jen samotné město muselo dát na porážku 74 kusů hovězího dobytka. Kozáci, Rusové a husaři rabovali v širokém okolí. Na panství Žireč a Žacléř bylo vypsáno výpalné ve výši 8000 dukátů neboli 33 000 zlatých, z čehož samo město Žacléř muselo složit 1500 zlatých. 20. července tato jednotka ze strachu před rakouskými vojáky odtáhla zpět do Slezska. Jako zajatci byli vzati ze Žirče tři jezuité a ze Žacléře syn purkmistra Franz Fiedler a radní Anton Aust. Byli propuštěni po půl roce.²⁹³

Výše zmíněného výpalného se týkají dvě písemnosti. V jedné se hovoří o tom, že dne 10. července v 9 hodin ráno muselo žacléřské panství se svými vesnicemi a statky

²⁹² SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 802–805. E. WENZEL, *Die Slesischen Kriege...*, s. 259.

²⁹³ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 805–807. E. WENZEL, *Die Slesischen Kriege...*, s. 259–260.

složít výpalné ve výši 10 000 říšských tolarů veliteli princovi von Bernburg, aby se vyhnulo nepřísrnějšímu potrestání.²⁹⁴ Druhým dokumentem je vyúčtování nákladů města Žacléře z let 1756–1762. K datu 13. července 1762 je zde uvedeno vyplacení výpalného vypsaného Prusy ve výši 302 zlatých. V tomtéž vyúčtování je o několik stran dále další položka týkající se této události. Během kozáckého vpádu v červenci 1762 muselo být na příkaz purkmistra vydáno princovi von Bernburg 20 korců ovsa v hodnotě 80 zlatých.²⁹⁵

Článek věnující se tomuto vpádu vyjadřuje nejistotu o totožnosti oněch jezdců, kteří v červenci rabovali v celých Východních Čechách a vyplnili a vypálili Hradec. Prý se mohlo jednat buď o ruské kozáky, nebo pruské husary za ně převlečené.²⁹⁶ Podle výše uvedených informací zde pravděpodobně rabovali jak Prusové, tak ruští kozáci. Vzhledem k tomu, že car Petr. III. vyslal jednotky na pomoc pruskému vojsku ve Slezsku, je možné, že se ruské lehké jednotky účastnili plenění po boku Prusů. Je sice možné, že žacléřský kronikář se nechal zmýlit převlečením, ale při popisu vpádu uvádí jak pruské husary, tak kozáky. Jaký by mělo smysl, aby část pruských husarů byla ve svých uniformách a část byla převlečena za kozáky?

V únoru 1763 pak byl uzavřen hubertusburský mír a sedmiletá válka skončila.²⁹⁷ Ještě v tomto roce proběhla v Královci výměna zajatců.²⁹⁸

Návštěva císaře Josefa II. roku 1766

Odpoledne 2. července 1766 navštívil Žacléř císař Josef II. v doprovodu polního maršála Lacyho,²⁹⁹ polního zbrojmistra Laudona,³⁰⁰ vrchního podkoního hraběte Dietrichsteina, dvou komorníků, hrabat Colloreda a Nostice, jednoho pobočníka a eskorty tvořené jedním poddůstojníkem a 14 husary. Přijeli nečekaně z Vrchlabí přes tzv. horní les (Oberpusch).³⁰¹ Poté, co si z výšin prohlédli zdejší krajinu, zpustošenou během války, přišli do města, kde byli uvítáni superiorem P. Stephanem Pepenem, hospodářským

²⁹⁴ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 182.

²⁹⁵ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 333.

²⁹⁶ Jan HLAVATÝ, *Kozácký vpád do východních Čech v červenci 1762*, Pod Zvičinou 30 (3), 2012, s. 12–13. J. LIPPERT, *Geschichte...*, s. 91.

²⁹⁷ Kolektiv autorů, *Vojenské dějiny Československa...*, s. 215.

²⁹⁸ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 808. E. WENZEL, *Die Slesischen Kriege...*, s. 260.

²⁹⁹ Franz Moritz hrabě von Lacy (1725–1801), polní maršál, prezident dvorské válečné rady, nositel velkokříže řádu Marie Terezie.

³⁰⁰ Ernst Gideon svobodný pán von Laudon (1717–1790), polní zbrojmistr, později polní maršál, generální inspektor pěších vojsk, nositel velkokříže řádu Marie Terezie.

³⁰¹ Les nacházející se na kopcích západně od města.

správce Antonem Schabhansem, správcem panství Ignatzem Seydelem a purkmistrem Johannem Christophem Fiedlerem s celým žacléřským magistrátem. Naobědvali se u hostinského Carla Schneidera v hostinci č. 119 na náměstí.³⁰² Ke všeobecné radosti seděli v přední místnosti, kde na ně bylo vidět. Zdálo se, že císař byl s jídlem spokojen. Po obědě opět vyrazili na cestu a pokračovali do Broumova, kam dorazili pozdě v noci. Židle, na které císař při obědě seděl, byla na památku této návštěvy uschována na radnici.³⁰³

³⁰² O tom hostinci a hostinském více v kapitole o popisu města Žacléře.

³⁰³ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 808–809. SOKA TU, f. AOK, inv. č. 2, kn. 2, Pamětní kniha 1922–1937, s. 11. SOKA TU, fond Archiv města Trutnova, inv. č. p18, kn. 15, Kronika města Trutnova, Žacléře a okolních vesnic, s. 131. D. MACH – E. RENNE-ROVÁ, *Historie Žacléřska...*, s. 26–27. K. PRÄTORIUS – H. WEBER, *Schatzlar...*, s. 463. J. LIPPERT, *Geschichte...*, s. 93.

VIII. Válka o bavorské dědictví

Tato kapitola popisuje útrapy Žacléřska za války o bavorské dědictví v letech 1778–1779. V roce 1778 vypukla válka o bavorské dědictví, známá také jako bramborová válka, v níž bylo Prusko opět nepřítelem Rakouska. Během této války neproběhly žádné velké bitvy, ale i přesto zemřelo mnoho lidí, zejména na nemoci.³⁰⁴

Ani v této válce nebylo Žacléřsko ušetřeno. 4. července 1778 vpadlo pruské vojsko u Náchoda do Čech a táhlo k Jaroměři. Odpoledne 21. července 1778 přišlo z Trutnova do Žacléře 45 pruských pěšáků vymáhat kontribuce – 300 říšských tolarů v dukátech (dukát za 4 zlaté a 7½ krejcaru). Protože však nedostali hned zapláceno, zůstali zde přes noc a poté vzali purkmistra Franze Antona Breuera a radního Johanna Antona Langeru s sebou do Trutnova jako rukojmí. Když však došli k papírnám u Trutnova, byli přepadeni 18 rakouskými husary a oba zajatci byli osvobozeni a mohli jít domů. 26. července přišlo další pruské komando, tentokrát o 5 setninách, a opět žádali peníze. Vyplenili zámek a další budovy a nechali porazit obecní zvířata. 27. července se vrátili do Slezska.³⁰⁵

Od 3. srpna do 15. října pobývalo v Žacléři pruské komando o 600 mužích a 2 kanónech. Obsadilo zámek a vymáhalo píci. V září tudy prošlo celé pruské vojsko. Od 14. září do 15. října 1778 ležel král Fridrich s celým pruským vojskem v Žacléři, Lamperticích, Vrchové, Královci a Černé Vodě. Prusové si s sebou přivedli zajaté radní z Trutnova. Král po celou bydlel v malém domě Karla Langeru za městem. Poté vojsko i se zajatci odešlo do Kamenné Hory.³⁰⁶

Dne 13. května 1779 byla válka ukončena těšínským mírem. 12. září 1779 město opět navštívil císař Josef II., aby se seznámil se škodami. Navštívil opuštěná tábořiště u Královce, Černé Vody, Bernartic, Žacléře a Bobru. V Žacléři nechal mezi chudé rozdělit 50 dukátů.³⁰⁷

³⁰⁴ P. BĚLINA – J. KAŠE, *Generál Laudon...*, s. 186, 198.

³⁰⁵ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 810–811. SOKA TU, fond Archiv města Trutnova, inv. č. p18, kn. 15, Kronika města Trutnova, Žacléře a okolních vesnic, s. 138. E. WENZEL, *Die Slesischen Kriege...*, s. 260–261.

³⁰⁶ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 812. E. WENZEL, *Die Slesischen Kriege...*, s. 261. SOKA TU, f. AOK, inv. č. 2, kn. 2, Pamětní kniha 1922–1937, s. 12. V. MÁLEK, *Strategický význam Libavského sedla...*, s. 26. J. LIPPERT, *Geschichte...*, s. 99.

³⁰⁷ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864, s. 812. SOKA TU, f. AOK, inv. č. 2, kn. 2, Pamětní kniha 1922–1937, s. 12. V. MÁLEK, *Strategický význam Libavského sedla...*, s. 27. J. LIPPERT, *Geschichte...*, s. 100.

Závěr

Žaclěř se nachází v pohraničních horách ve východních Čechách. Byl poddanským městečkem, tvořícím jádro žaclěřského panství, které v letech 1646–1773 patřilo jezuitskému řádu a po jeho zrušení připadlo státu.

Jezuitská správa sídlila zejména v Žirči, středisku rezidence, ale do správy žaclěřského panství i samotného městečka zasahovala, a to prostřednictvím superiora a hospodáře, též člena řádu. Správu panství vedl hospodářský úřad v čele se správcem panství. Jemu pak podléhal žaclěřský magistrát tvořený radními a purkmistrem. Kromě nich město mělo rychtáře, městského písaře, obecní starší, pokladníka a ponocné.

Přestože byl Žaclěř poddanským městem, a tedy podléhal vrchnosti, měl svá privilegia. Měl povoleno pořádat dva týdenní a tři výroční trhy, městský soud disponoval až do redukce hrdebních soudů v roce 1765 hrdebním právem, vedl si své gruntovní knihy, purkmistr měl na starost vybírání všech dávek, a to nejen městských, ale také vrchnostenských a státních, tj. zejména kontribuce.

Významným faktorem bylo horské klima a neúrodná půda, v důsledku čehož zde byla hlavním zdrojem obživy textilní výroba. Pěstoval se zde len, předla se příze a tkala a prodávala látka. Textilní výroba utvářela charakter zdejšího obyvatelstva. I nejbohatší vrstva žaclěřských měšťanů jí byla ovlivněna, protože se živila zejména obchodem s plátnem, přičemž žaclěřští obchodníci byli od roku 1753 členy Trutnovské horské obchodní společnosti.

Dalším faktorem byly slezské války, které Žaclěř, ležící u významné cesty spojující Čechy a Slezsko, výrazně zasáhly. Průchody a pobyty vojsk zde byly velmi časté, což je dáno strategicky významnou polohou Libavského sedla. Obyvatelé přišli k velkým škodám na majetku a někteří zaplatili i životem. Kvůli opakovanému rabování zde vládl hlad a nouze. Vojsko sem zavleklo choroby, na než lidé oslabení hladem umírali, což se v největší míře dělo roku 1758, kdy byl počet zemřelých několikanásobně vyšší než v ostatních letech. Dvakrát na Žaclěřsku pobývalo velké hlavní pruské vojsko pod velením krále (v letech 1745 a 1778), několikrát tudy prošel menší sbor a často se zde objevovaly malé hlídky a průzkumné jednotky. Dlouhodobě zde pobývaly posádky tvořené lehkými jednotkami, jako byli Chorvati, panduři a za sedmileté války hraničáři a hraničářští husaři. Téměř každá jednotka, která sem zavítala, vyžadovala dvě základní věci: potraviny pro sebe a píci pro koně, přičemž na píci byl obvykle kladen ještě větší důraz než na potraviny

pro mužstvo. Není snad jediného průchodu, kde by nebyl vyžadován oves, seno a sláma. Většina jednotek se zde zdržela alespoň na jednu noc. V tom případě bylo třeba zajistit ubytování. V případě větších jednotek museli vojáci tábořit i mimo zástavbu, jinak však využívali hlavně domy v Žacléři a okolních vsích. Někdy si vojsko jen vyžádalo patřičné zásoby a nechalo obyvatele na pokoji. Jindy se však s vydaným proviantem a pící nespojili a brali si věci násilím. Soupisy škod svědčí kromě braní výše zmíněných základních surovin například o získání dřeva na otop z rozbitých plotů a rozsekaného nábytku. Vojáci si brali zejména hmotné věci, které mohli hned upotřebit, ale někdy si vyžádali i peníze. V roce 1762 bylo na žacléřské panství vypsáno výpalné. Nejhorší činy sice připadají na vrub nepřítele, ale co se týče nákladů na pobyt, tak je patrné, že byly u obou stran podobné. Podstatnou skutečností je, že většina zdejších rakouských posádek byla tvořena lehkými a nepravidelnými jednotkami oplývajícími nevalnou disciplínou a například panduři byli přímo pověstní tím, že se na vlastním území chovali podobně jako na nepřátelském. V důsledku válek do Žacléře během válek zavítaly i takové osobnosti jako generál Laudon a pruský král Fridrich II. Veliký. Po válce pak i císař Josef II.

Zdroje

I. Prameny vydané

Friedrichs II. Geschichte meiner Zeit, Zweiter Band, in: Friedrichs II. Königs von Preußen hinterlasene historische Werke, Zweither Theil, 1788.

Politische Correspondenz Friedrichs des Grossen, Band 1–46, Berlin 1879–1939.

Sammlung ungedruckter Nachrichten, so die Geschichte der Feldzüge der Preußen von 1740 bis 1779 erläutern, 1.–5. Theil, Dresden 1782–1785.

II. Prameny nevydané

Státní okresní archiv Trutnov (dále jen SOkA TU), fond Archiv města Žacléře, inv. č. 21, kn. 15, Městský a soudní protokol 1738–1864.

SOkA TU, fond Archiv města Žacléře, inv. č. 11, 13, 15, 19, 20, 43, 52, 53, 116, 150, 153, 154, 155, 158, 159, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 196, 199, 223, 224, 225, 330, 333.

SOkA TU, fond Archiv obce Královec, inv. č. 1, 2. kn. 1, Radní manuál 1736–1884.

SOkA TU, fond Archiv obce Královec, inv. č. 2, kn. 2, Pamětní kniha 1922–1937.

SOkA TU, fond Archiv obce Bernartice, inv. č. 1, kn. 1, Pamětní kniha obce Bernartice 1753–1923.

SOkA TU, fond Archiv obce Babí, inv. č. 1, kn. 1, Pamětní kniha obce Babí 1923–1937.

SOkA TU, fond Archiv města Trutnova, inv. č. p18, kn. 15, Kronika města Trutnova, Žacléře a okolních vesnic.

SOkA TU, fond Trutnovská horská obchodní společnost, inv. č. 1, kn. 1.

SOA Zámorsk, Sběrka matrik Východočeského kraje 1587–1949, Farní úřad římskokatolické církve Žacléř, sig. 185–7, matrika OZ 1751–1784.

SOA Zámorsk, Sběrka matrik Východočeského kraje 1587–1949, Farní úřad římskokatolické církve Žacléř, sig. 185–1, matrika N 1751–1784.

SOA Zámorsk, fond Rodinný archiv Harbuvalů a Chamaré Potštejn, inv. č. 694, 695, 712, sig. D III 27.

III. Literatura

- BĚLINA Pavel, *Česká města v 18. století a osvícenské reformy*, Praha 1985.
- BĚLINA Pavel – FIDLER Jiří, *Dějiny válečné a vojenské*, in: Krkonoše – příroda, historie, život, edd. Jiří Flousek – Olga Hartmanová – Jan Štursa – Jacek Potocki, Praha 2007, s. 421–426.
- BĚLINA Pavel – KAŠE Jiří, *Generál Laudon – slavný vojevůdce a pán na Bečvárech*, Praha 2017.
- BĚLINA Pavel – KAŠE Jiří – KUČERA, Jan P., *Velké dějiny zemí Koruny české, sv. X. 1740–1792*, Praha 2001.
- BERNAU Friedrich, *Schloss Schatzlar*, in: Studien und Materialien zur Specialgeschichte und Heimatskunde des deutschen Sprachgebiets in Böhmen und Mähren, Prag 1903, s. 366–424.
- BÍLEK, Tomáš V., *Statky a jmění kollejí jesuitských, klášterů, kostelů, bratrstev a jiných ústavů v království Českém od císaře Josefa II. zrušených*, Praha 1893.
- BREDOW, Claus von, *Historische Rang- und Stammliste des deutschen Heeres*, Teil I, Berlin 1905.
- Catalogus personarum, & officiorum Provinciae Austriae Societatis Jesu, pro anno M. D. CC. XV., pro anno M. DCC. XXXIII., pro anno M. DCC. LI, pro anno M. DCC. LIII, pro anno M. DCC. LVII., pro anno M. DCC. LXI, pro anno M. DCC. LXVIII., pro anno M. DCC. LXXIII.*
- ČORNEJOVÁ, Ivana, *Tovaryšstvo Ježíšovo: jezuité v Čechách*, Praha 2002.
- DĚDKOVÁ Lidmila, *Problematika právního základu tzv. municipálních měst v Čechách*, in: Městské právo v 16.–18. století v Evropě, Praha 1982, s. 35–40.
- FIŠERA Zdeněk, *Historické radnice Čech, Moravy a Slezska, II. díl*, Praha 2010.
- HEINZEL Erwin, *Die Ortsnamen des Bezirkes Trautenau*, Trutnov 2000.
- HLAVATÝ Jan, *Kozácký vpád do východních Čech v červenci 1762*, Pod Zvičinou 30 (3), 2012, s. 12–13.
- HLEDÍKOVÁ Zdeňka – JANÁK Jan – DOBEŠ Jan, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, Praha 2007.

- HONL Ivan, *Český severovýchod v roce 1759*, Od kladského pomezí VIII, 1930–31, č. 3–4, s. 41–42, č. 5, s. 65–70.
- HOSÁK Ladislav, *Válečná kampaň v létě 1745 v Podkrkonoší a bitva u Zárova*, in: *Krkonoše – Podkrkonoší 1*, Havlíčkův Brod 1964, s. 71–85.
- KLÍMA Arnošt, *Manufakturní období v Čechách*, Praha 1955.
- KOBLÍŽEK Vladimír, *Plátenictví v Podkrkonoší v druhé polovině 18. století*, in: *Z historie podkrkonošského textilu*, ed. Vladimír Wolf, Trutnov 1971, s. 7–77.
- Kolektiv autorů, *Jezuité ve východních Čechách*, Hradec Králové 2009.
- Kolektiv autorů, *Vojenské dějiny Československa II. 1526–1918*, Praha 1986.
- Die Kriege Friedrichs des Grossen. Herausgegeben vom Großen Generalstabe, Abtheilung für Kriegsgeschichte, Teil I.–III.*, Berlin 1890–1914.
- Kurzverfaßte Beschreibung des Königgratzer Kreises, sammt beygefüger Land-Karte*, Prag 1794.
- LIPPERT Julius, *Geschichte der königlichen Leibgedingstadt Trautenau*, Prag 1863.
- MACH Daniel – RENNEROVÁ Eva, *Historie Žacléřska. Učební pomůcka k výuce regionální historie*, Žacléř 2008.
- MÁLEK Vlastimil, *Strategický význam Libavského sedla pro vojenská tažení (Historický přehled vojenského využití Libavského sedla od 12. do 20. století)*, in: *Pod Libavským sedlem – sborník / Pod Przełęczą Lubawską – księga zbiorowa*, Trutnov 2010, s. 21–33.
- MÁLEK Vlastimil – SCHREIER Václav, *Žacléřsko na historických pohlednicích*, Žacléř 2006
- MUSIL František a kol., *Dějiny východních Čech v pravěku a středověku (do roku 1526)*, Praha 2009.
- ORLICH, Leopold von, *Geschichte der Schlesischen Kriege nach Original-Quellen, Zweither Theil*, Berlin 1841.
- Österreichischer Erbfolge-Krieg 1740–1748. Nach den Feld-Acten und anderen authentischen Quellen bearbeitet in der kriegsgeschichtlichen Abtheilung des K. u. K. Kriegs-Archivs, Band I–VII*, Wien 1896–1903.

- PEKAŘ Josef, *České katastry 1654–1789*, Praha 1915.
- ČEMUS, Petronilla, *Bohemia Jesuitica 1556–2006*, Praha 2010.
- PIPEK Jan, *Pověstný řezbář Pacák, žirečtí jezuité a Pelzelova sbírka životopisů věhlasných učenců a umělců*, in: Ročenka Státního okresního archivu v Trutnově 2003–2004, Trutnov 2006, s. 107–155.
- PRÄTORIUS Karl – WEBER Helmutt, *Schatzlar. Eine sudetendeutsche Stadt im böhmischen Riesengebirge und die Bezirksgemeinden*, Marburg/Lahn 1993.
- SCHALLER Jaroslav, *Topographie des Königreichs Böhmen*, 15. Theil, Königgrätzer Kreis, Prag und Wien 1790.
- SCHEDERL, Johann Christian, *Neues und vollständiges, allgemeines Waaren-Lexikon oder genaue und umständliche Beschreibung aller rohen und verarbeiteten Producte, Kunsterzeugnisse und Handelsartikel, besonders für Kaufleute, Kommissionäre, Fabrikanten, Mäcker und Geschäftsleute abgefaßt*, Erster Band A. bis E., Wien 1811.
- SEDLÁČEK August, *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, 5. díl – Podkrkonoší, Praha 1887.
- SLOUKA Jiří, *Mariánské a morové sloupy Čech a Moravy*, Praha 2010.
- SMUTNÝ Bohumír, *Dvě cesty Jana Ludvíka Harbuvala Chamaré do Krkonoš roku 1755*, in: Krkonoše – Podkrkonoší 7, Trutnov 1983, s. 91–108.
- SMUTNÝ Bohumír, *Loscani a Chamaré o východočeském plátenictví: studie o hospodářské politice habsburské monarchie mezi slezskými válkami a válkou sedmiletou a edice korespondence z let 1754–1757*, in: Sborník prací východočeských archivů, Supplementum 2, Zámrsk 1998.
- SOMMER, Johann Gottfried, *Das Königreich Böhmen, statistisch-topographisch dargestellt*, 4. Band, Königgrätzer Kreis, Prag 1836.
- STELLNER František, *Fridrich Veliký. Cesta Pruska k velmocenskému postavení*, Praha 1998.
- STELLNER František, *Sedmiletá válka v Evropě*, Praha 2007.
- TAPIÉ Victor, *Marie Terezie a střední Evropa*, Praha 1997.
- TAŠEK Pavel, *Žacléřsko a slezské války*, Hradec Králové 2018, bakalářská práce.

TEMPELHOFF Georg Friedrich von, *Geschichte des siebenjährigen Krieges in Deutschland zwischen dem Könige von Preußen und der Kaiserin Königin mit ihren Alliierten*, Theil 1–6, Berlin 1783–1801.

WENZEL Engelbert, *Die Slesischen Kriege in ihren Auswirkungen auf das Schatzlarer Herrschaft*, *Östböhmisches Heimat*, Jahrgang 6, Trautenau 1931, s. 234–235, 250–261.

WINTERFELD, Moritz Adolf von, *Leben des Preussischen General-Lieutenants H. K. von Winterfeld*, Berlin – Leipzig 1809.

WREDE, Alphons von, *Geschichte der K. und K. Wehrmacht*, Band I–V, Wien 1898–1903.

ZAHRADNÍK Pavel, *Žacléřský zámek na neznámém plánu z roku 1757*, *Krkonoše – Jizerské hory* 50 (9), 2017, s. 8–11.

Přílohy

I. Názvy obcí na Žacléřsku a v okolí

Obce v Čechách	
Český název	Německý název
Žacléř	Schatzlar
Trutnov	Trautenau
Bernartice	Bernsdorf
Lampertice	Lampersdorf
Královec	Königshan
Vrchová	Berggraben
Černá Voda	Schwarzwasser
Babí	Trautenbach
Zlatá Olešnice	Goldenöls
Voletiny	Wolta
Rýchory	Rehorn
Svoboda nad Úpou	Freiheit

Obce ve Slezsku		
Německý název	Polský název	Český název
Landeshut	Kamienna Góra	Lanžhot, Kamenná Hora
Liebau	Lubawka	Libava
Grüssau	Krzeszów	Křesobor, Křešov
Schömberg	Chełmsko Śląskie	—
Oppau	Opawa	—
Tschöpsdorf	Szczepanów	—
Michelsdorf	Miszkowice	—
Uniemyśl	Berthelsdorf	—
Schmiedeberg	Kowary	—
Hirschberg	Jelenia Góra	Jelení Hora
Friedland	Mieroszów	—

II. Obrazové přílohy

Obr. 1: Výřez z Müllеровy mapy Čech z roku 1720, ukazující oblast Žaclérska.

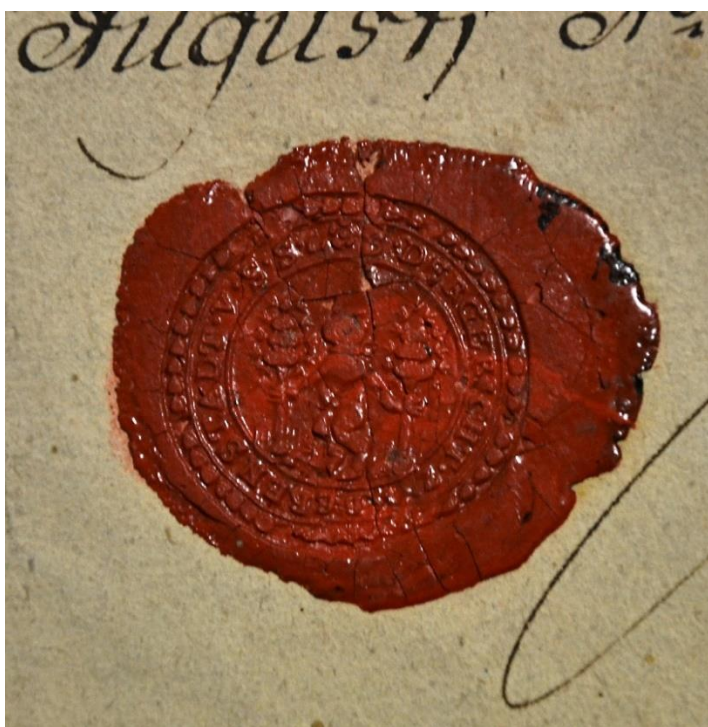
Obr. 2: Veduta Johanna Venuta z roku 1814.

Obr. 3: Pečeť jezuitského superiora.³⁰⁸

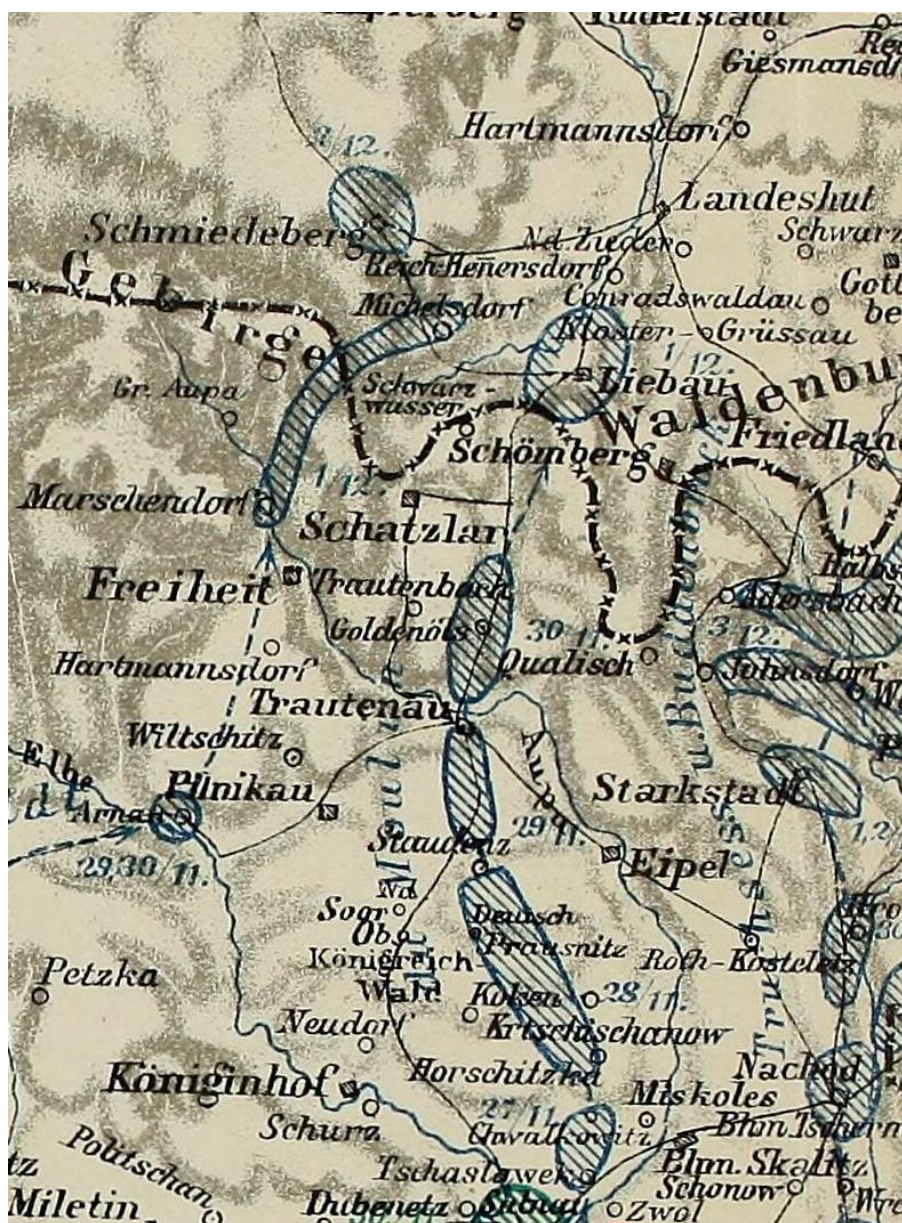
Obr. 4: Žacléřská městská pečeť.³⁰⁹

³⁰⁸ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 156.

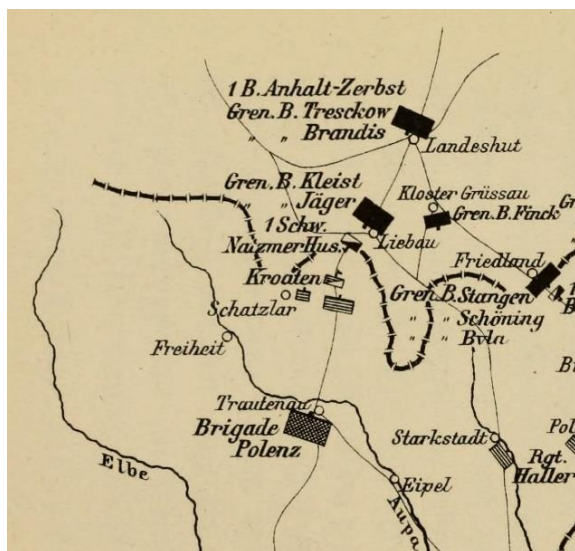
³⁰⁹ SOKA TU, f. AMŽ, inv. č. 116.

Obr. 5: Ústup pruského oddílu Žacléřskem na podzim 1744.³¹⁰

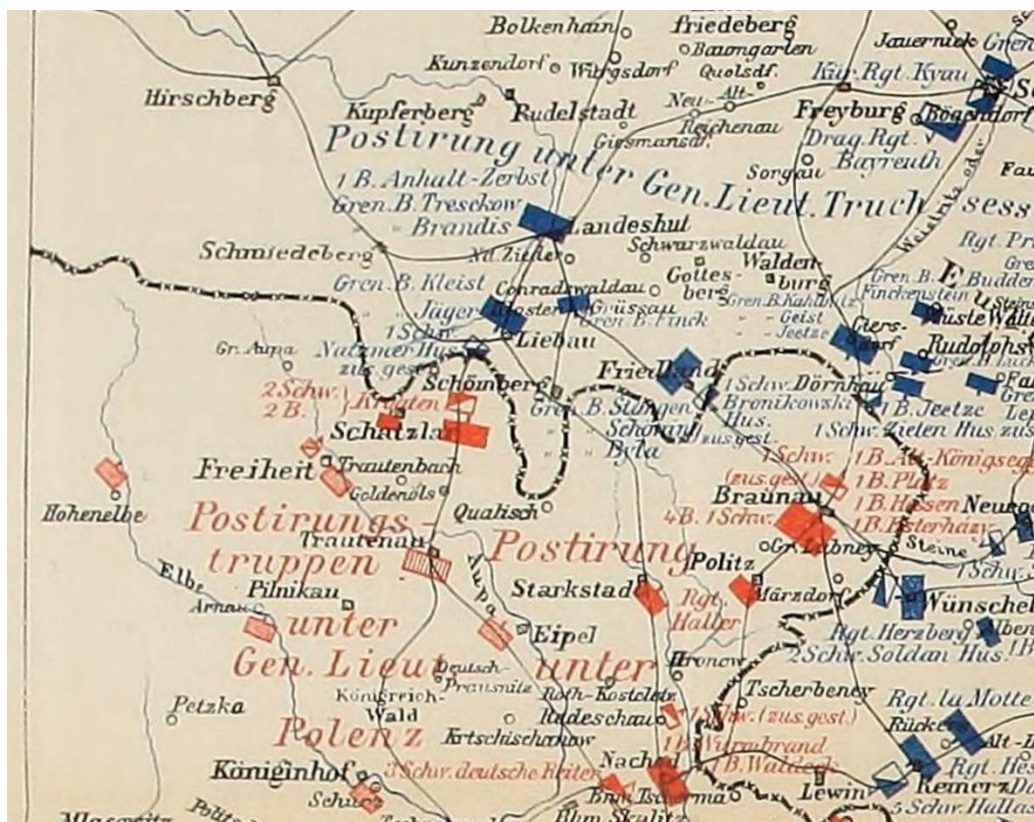

³¹⁰ Die Kriege Friedrichs des Grossen, Zweither Theil: Der zweite schlesische Krieg, Band I., Berlin 1895. Výřez plánu.

Obr. 6: Rozmístění jednotek 12. února 1745.³¹¹

Obr. 7: Rozmístění jednotek 16. března 1745.³¹²

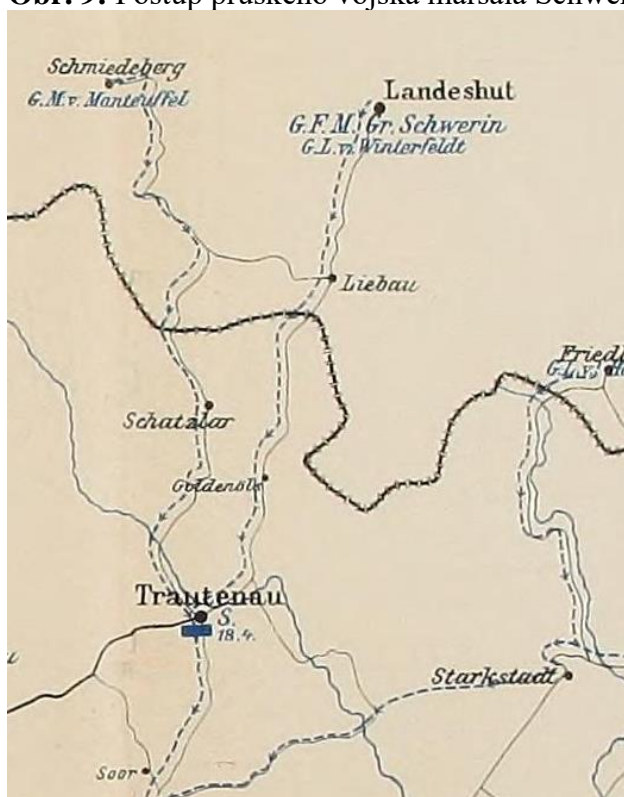
³¹¹ Die Kriege Friedrichs des Grossen, Zweither Theil: Der zweite schlesische Krieg, Band II., Berlin 1895. Výřez plánu.

³¹² Die Kriege Friedrichs des Grossen, Zweither Theil: Der zweite schlesische Krieg, Band II., Berlin 1895. Výřez plánu.

Obr. 8: Pochod saského vojska přes Trutnov, Královec a Libavu do Kamenné Hory.³¹³

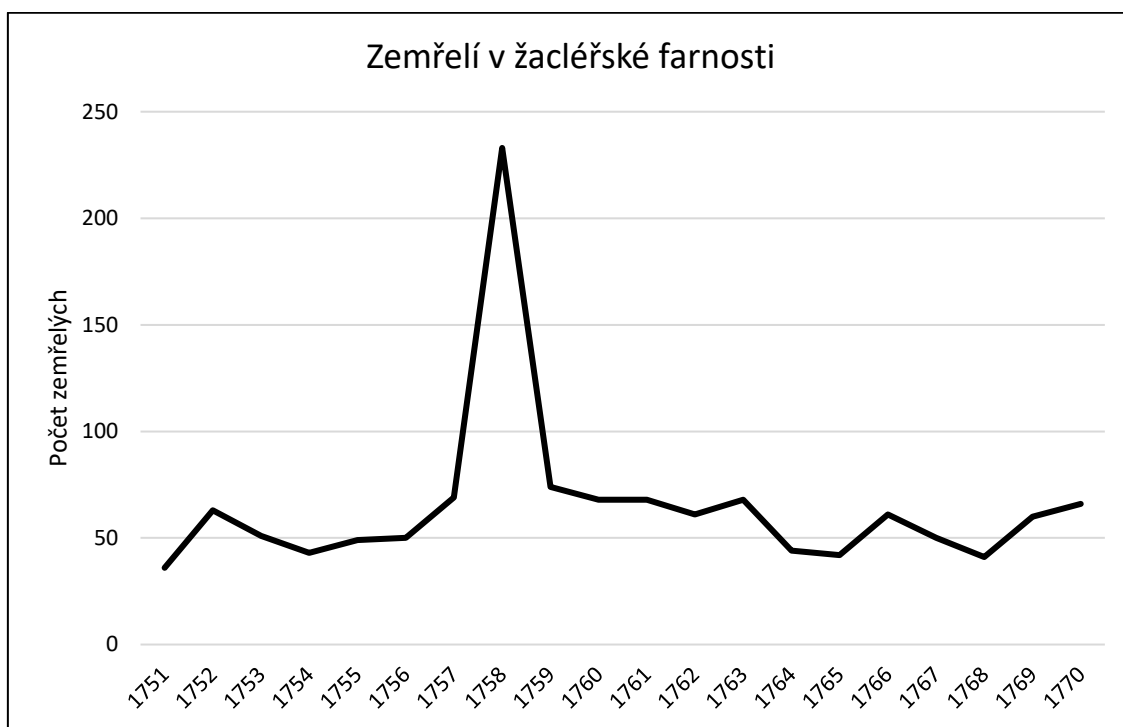
Obr. 9: Postup pruského vojska maršála Schwerina přes Žacléřsko v dubnu 1757.³¹⁴

³¹³ Österreichischer Erbfolge-Krieg 1740–1748, Band VII, Wien 1903. Výřez plánu.

³¹⁴ Die Kriege Friedrichs des Grossen, Dritter Theil: Der Siebenjährige Krieg, Band II., Berlin 1901. Výřez plánu.

Obr. 10: Graf počtu zemřelých v žacléřské farnosti v letech 1751–1770.³¹⁵

³¹⁵ Zdroj údajů: SOA Zámorsk, Sbirka matrik Východočeského kraje 1587–1949, Farní úřad římskokatolické církve Žacléř, sig. 185–7, matrika OZ 1751–1784.